

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
Φιλοσοφική Σχολή – Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας
ΙΑ 02 «Εισαγωγή στην Αιγαιακή Προϊστορία»

Η Πρώιμη Εποχή του Χαλκού στο Αιγαίο

Εποπτικό υλικό για την υποβοήθηση της μελέτης

Βασίλης Πετράκης

Το βασικό χρονολογικό πλαίσιο:

Η εφαρμογή του συστήματος των 'Τριών Εποχών' στο Αιγαίο

Η Εποχή του Χαλκού ή Χαλκοκρατία

Εποχή	Ηπειρωτική Ελλάδα	Κυκλάδες	Κρήτη	έτη π.Χ.
Πρώιμη	Πρωτοελλαδική	Πρωτοκυκλαδική	Πρωτομινωική	3200/3000 -2000
Μέση	Μεσοελλαδική	Μεσοκυκλαδική	Μεσομινωική	2000- 1600
Ύστερη	Ύστεροελλαδική	Ύστεροκυκλαδική	Ύστερομινωική	1600-1050

Άλλες περιοχές (Βόρεια Ελλάδα, νησιά ΒΑ Αιγαίου κ.α.) διατηρούν τους χαρακτηρισμούς Πρώιμη, Μέση και Ύστερη Εποχή του Χαλκού

Το *γενικό* χρονολογικό πλαίσιο:

Η Πρώιμη Εποχή του Χαλκού στην ηπειρωτική Ελλάδα και τις Κυκλάδες

ΕΤΗ Π.Χ.*	ΑΡΙΘΜΗΣΗ ΦΑΣΕΩΝ	ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ («ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΙ», ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΥΤΙΚΕΣ ΘΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΦΑΣΕΙΣ)	ΚΥΚΛΑΔΕΣ («ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΙ», ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΥΤΙΚΕΣ ΘΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΦΑΣΕΙΣ)
3000 2800	I	«Ταλιώτη» (Πελοπόννησος)	Γκρόττα - Πηλός
2800 2600	I/II	«Εύτρηση» (Κ. Ελλάδα)	Κάμπος
2500 2400	II	«Κοράκου»/ «Λέρνα III»	Κέρος - Σύρος
2300 2200	II/III	«Λευκαντί I»	Καστρί
2100 2000	III	«Τίρυνθα»/ «Λέρνα IV»	Φυλακωπή I

Βασικοί συγχρονισμοί των ΠΕΧ φάσεων στην ηπειρωτική Ελλάδα και τις Κυκλάδες

ΕΤΗ Π.Χ.*	ΑΡΙΘΜΗΣΗ ΦΑΣΕΩΝ	ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ	ΚΥΚΛΑΔΕΣ
		(«ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΙ», ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΥΤΙΚΕΣ ΘΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΦΑΣΕΙΣ)	(«ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΙ», ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΥΤΙΚΕΣ ΛΗΜΝΟΣ ΘΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΦΑΣΕΙΣ)
3000	I	Αττική: Μαραθώνας (Τσέπι)	Κυανή Πολιόχνη
2900		Κ. Ελλάδα: Εύτρηση III	
2800		ΒΑ Πελοπόννησος: Περαχώρα Χ	Σπήλαιο Ζα III φάση Πλαστηρά
2800		Πελοπόννησος: Ταλιώτη	Πράσινη Πολιόχνη
		Κ. Ελλάδα: Εύτρηση IV	
2700	IIA	φάση Κοράκου	Κόκκινη Πολιόχνη
2600	IIB	Πελοπόννησος: Λέρνα IIIA-B Λέρνα IIIC-D	
2500	IIB/ III	Λευκαντί I	Κίτρινη Πολιόχνη
2400		Κεντρική Ελλάδα/ δεν απαντά στην Πελοπόννησο	
2100	III	φάση Τίρυνθας	Φυλακωπή I
2000		Λέρνα IV	

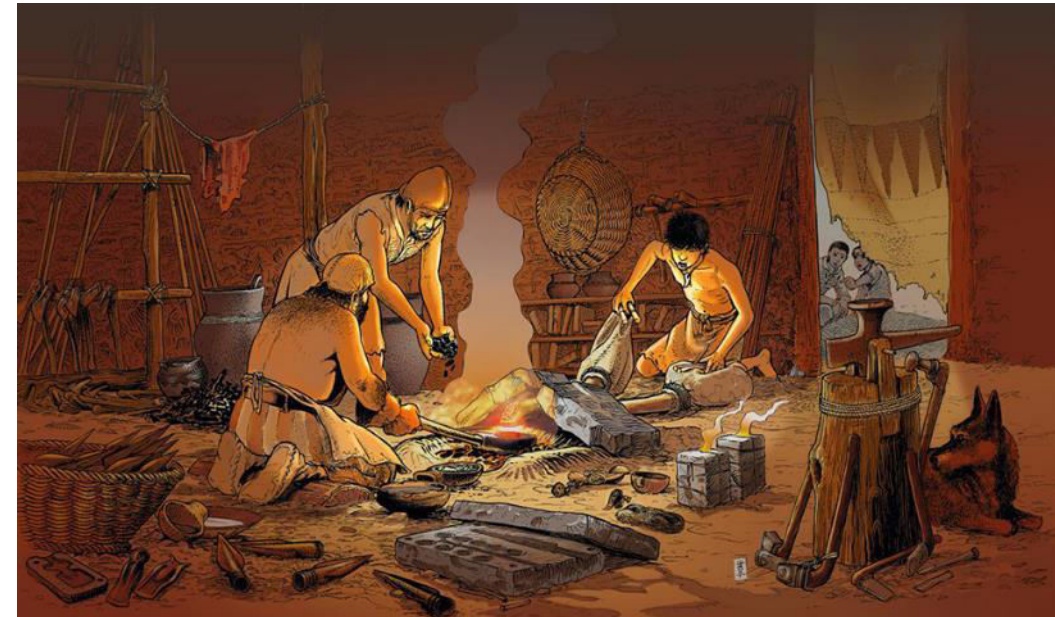
Μείζονες μεταβολές στην αρχή της Χαλκοκρατίας
Αλλαγές στη διατροφική/ οικονομική βάση: η Μεσογειακή
πολυκαλλιέργεια (δημητριακά, όσπρια, ελιά, αμπέλι)

- Άμεσο στρατηγικό πλεονέκτημα κατανομής εργασιών: τα βασικά είδη δίνουν σοδειές σε διαφορετικές εποχές
- Καλύτερη απόκριση σε ‘κακές’ χρονιές (λόγω παρασίτων και ακατάλληλων συνθηκών)
- Βέλτιστη απόκριση στην παραγωγή πλεονάσματος παραγωγής
- Η διαχείριση του πλεονάσματος δίνει την ευκαιρία σε κοινωνικούς θεσμούς να αναπτυχθούν (βιοτεχνική εξειδίκευση, ανάπτυξη ιεραρχικών δομών που τίθεται εκτός υποχρεώσεων παραγωγής)
- Ανάγκη ανάπτυξης συστημάτων διαχείρισης και κατανομής του πλεονάσματος
- Τα παραπάνω θέτουν κάποιες προϋποθέσεις, αλλά δεν επαρκούν ως εξηγήσεις...

Μείζονες μεταβολές στην αρχή της Χαλκοκρατίας

Η ανάπτυξη της μεταλλουργίας

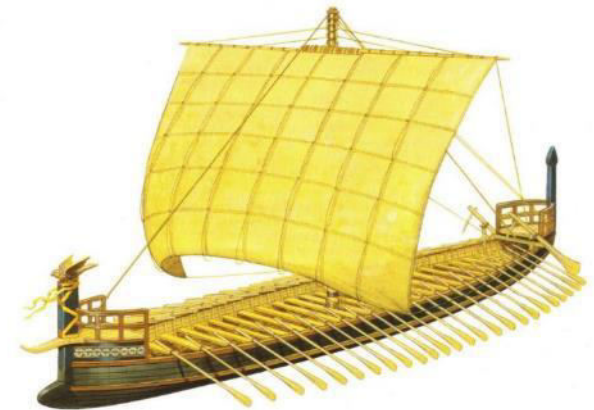
- Νέα τεχνογνωσία δίνει ώθηση σε νέα εργαλεία και όπλα, περισσότερο αποτελεσματικά
- Η νέα τεχνολογία *απαιτεί* έντονη εξειδίκευση
- Τα μέταλλα έχουν μείζονος σημασίας ιδιότητες που τα τοποθετούν στη βάση *νέων εννοιών πλούτου*
 - Αποτελούν *τεχνητά* (προϊόντα τεχνογνωσίας) υλικά, των οποίων η παραγωγή υπόκειται ευκολότερα σε έλεγχο
 - Είναι *πιο ανθεκτικά* από προγενέστερα υλικά
 - Μπορούν να *απομιμούνται* τα σχήματα και την εμφάνιση άλλων υλών

Μείζονες μεταβολές στην αρχή της Χαλκοκρατίας

Επέκταση και εντατικοποίηση των επαφών και του εμπορίου

- Οι νέες τεχνικές στηρίζονται σε πρώτες ύλες που δεν βρίσκονται συνήθως τοπικά
- Η ανάγκη για αυτές τις ύλες οδηγεί σε αύξηση των μακρινών (συχνά υπερπόντιων) μετακινήσεων (*αρχικά ίσως χωρίς ιστίο*)
- Η αύξηση αυτών των μετακινήσεων δίδει νέες ευκαιρίες σε άτομα ή ομάδες να αυξήσουν το κύρος τους και τον πλούτο της σε υλικά αγαθά και γνώσεις

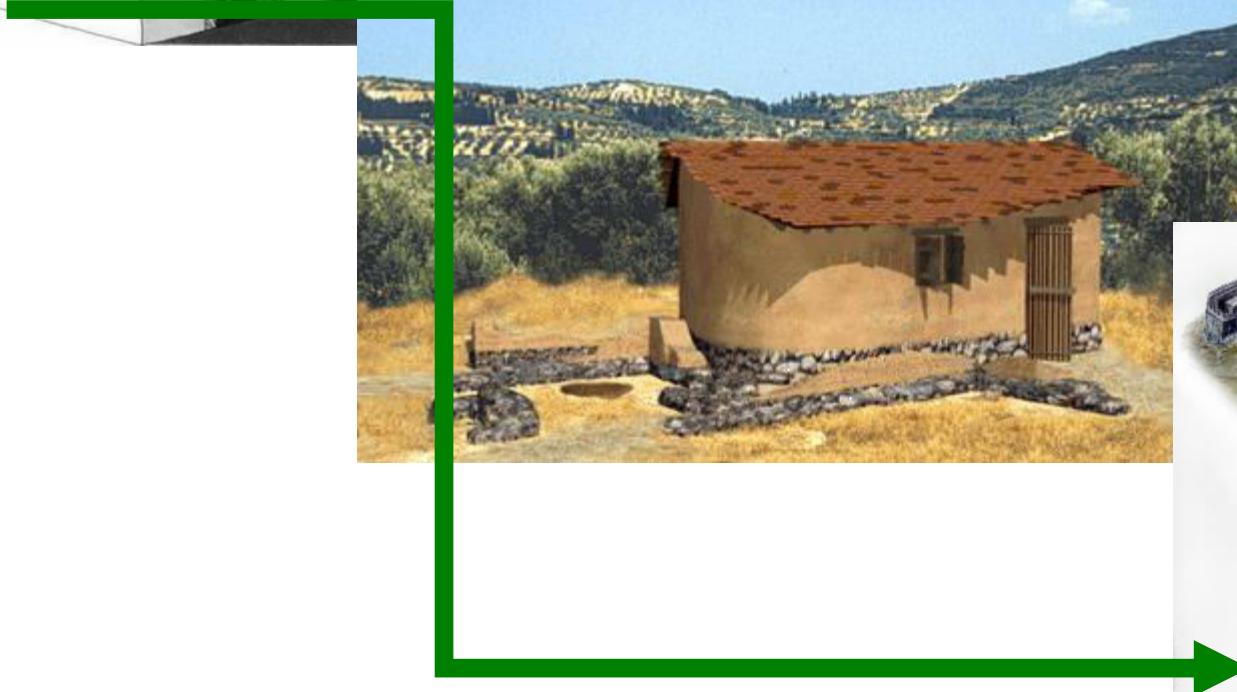
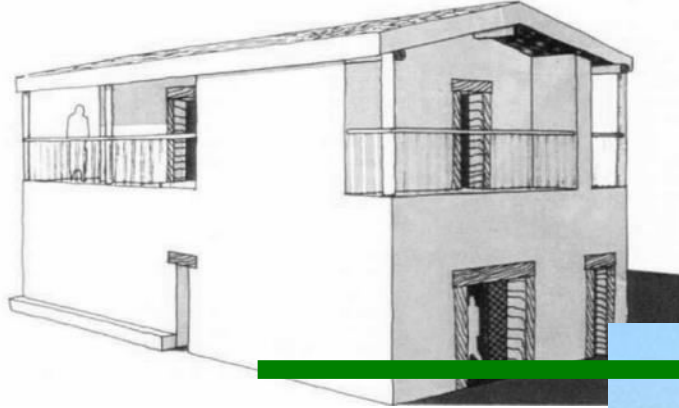
Μείζονες μεταβολές στην αρχή της Χαλκοκρατίας

Μια περίοδος ‘αστικοποίησης’;

Προς έναν ορισμό της αστικής εγκατάστασης

- Συνδυασμός κοινωνικο-οικονομικών και δημογραφικών-πολεοδομικών κριτηρίων
 - παραγωγή αγροκτηνοτροφικού πλεονάσματος
 - >> υποστήριξη βιοτεχνικής παραγωγής και μη-γεωργικής ειδίκευσης
 - >>> προαγωγή τεχνολογικής εξέλιξης
 - ισχυρή κεντρική εξουσία
 - >> ικανότητα συντονισμού και οργάνωσης εργασιών μεγάλης κλίμακας
 - μη-γεωργική ειδίκευση >> κοινωνική διαφοροποίηση
[σε συγκεκριμένο περιβάλλον ιδεολογικής νομιμοποίησης] διαφοροποίηση >> διαστρωμάτωση
 - έκταση - δημογραφικό μέγεθος – πυκνότητα δόμησης
 - πολεοδομικός σχεδιασμός
 - ποιότητα κατασκευής (εκζήτηση)
 - μέγεθος κατασκευής (‘μνημειακή’ κλίμακα)

Η μη γραμμική εξέλιξη των Ελλαδικών πολιτισμών

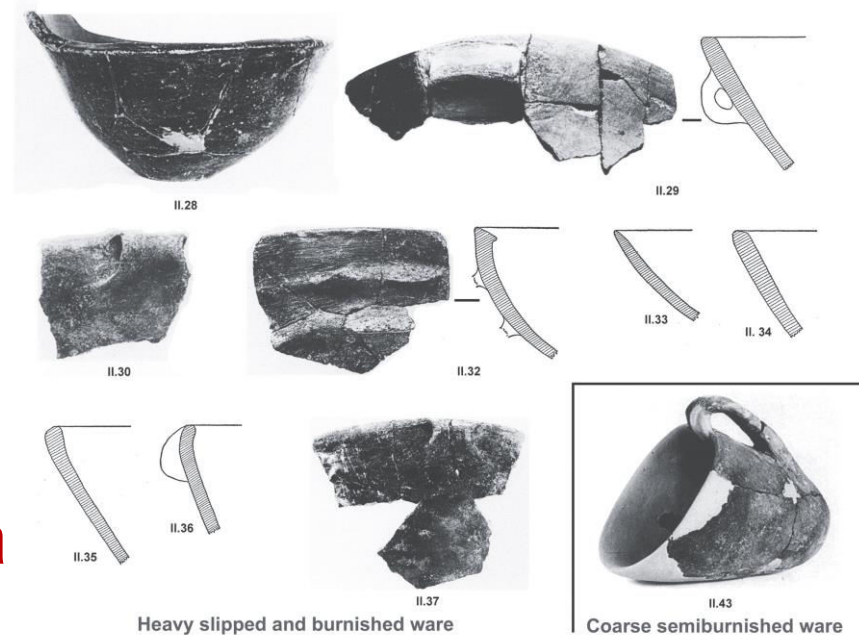
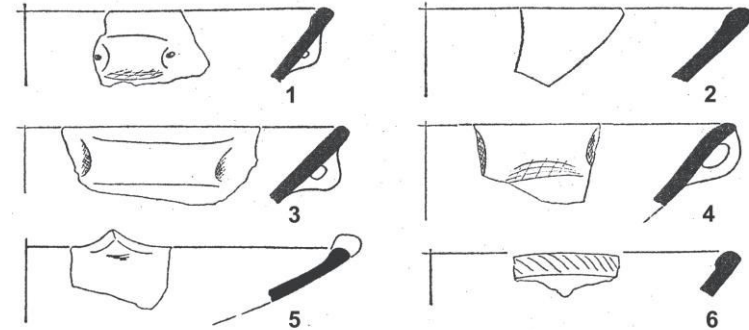

Η Πρωτοελλαδική Ι κεραμική

Ανοιχτές ημισφαιρικές
φιάλες

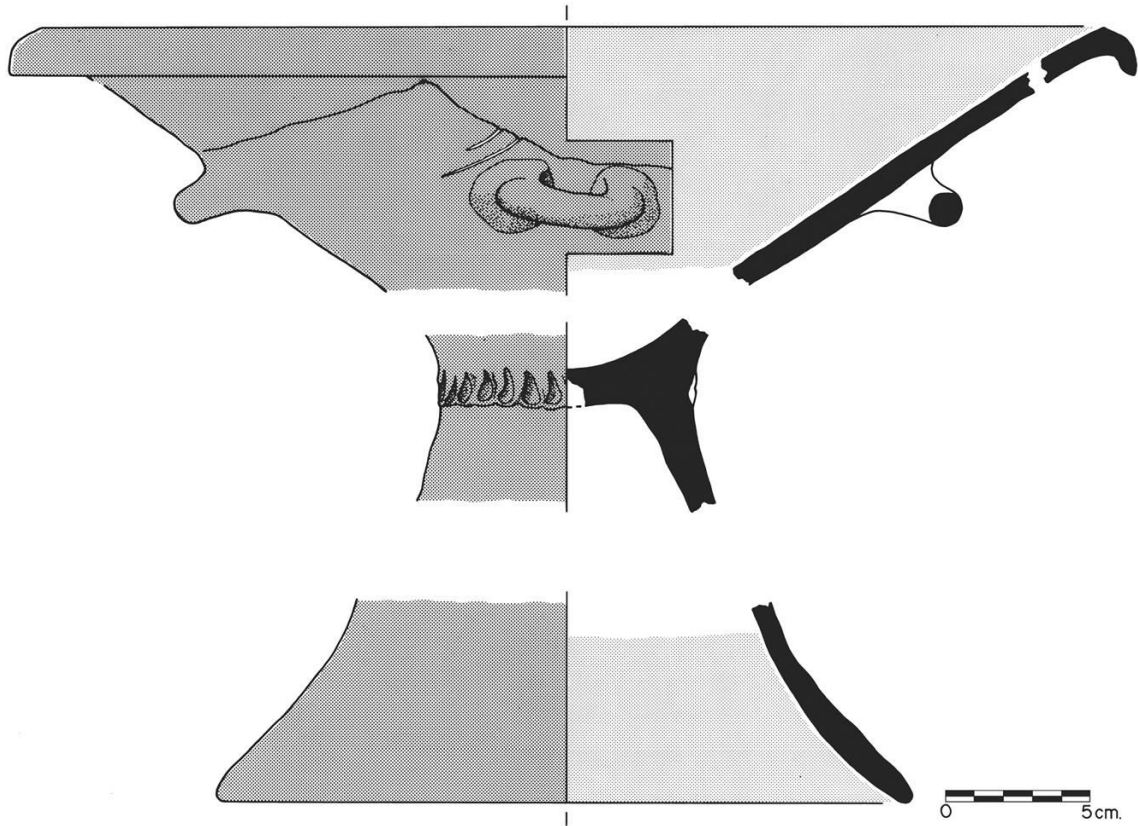
Ερυθρή έντριπτη κεραμική
Εύτρηση (Βοιωτία)

Heavy slipped and burnished ware

Coarse semiburnished ware

Εξέλιξη σχημάτων από την Πρωτοελλαδική I στην Πρωτοελλαδική II φάση

Καρποδόχη (fruitstand)

ΠΕ I

Τσούγκιζα (Νεμέα Κορινθίας)

Υψίπους σκύφος (pedestal bowl)

ΠΕ II

Τίρυνθα (Αργολίδα)

Η Πρωτοελλαδική ΙΙ κεραμική [χαρακτηριστικά σχήματα της Λέρνας ΙΙΙ, χωρίς κλίμακα]

Σκύφος με χείλος 'τύπου T' (T-rim bowl)

Ασκός με γραπτή διακόσμηση

Ραμφόστομη πρόχους
(beaked jug)

Η Πρωτοελλαδική ΙΙ κεραμική

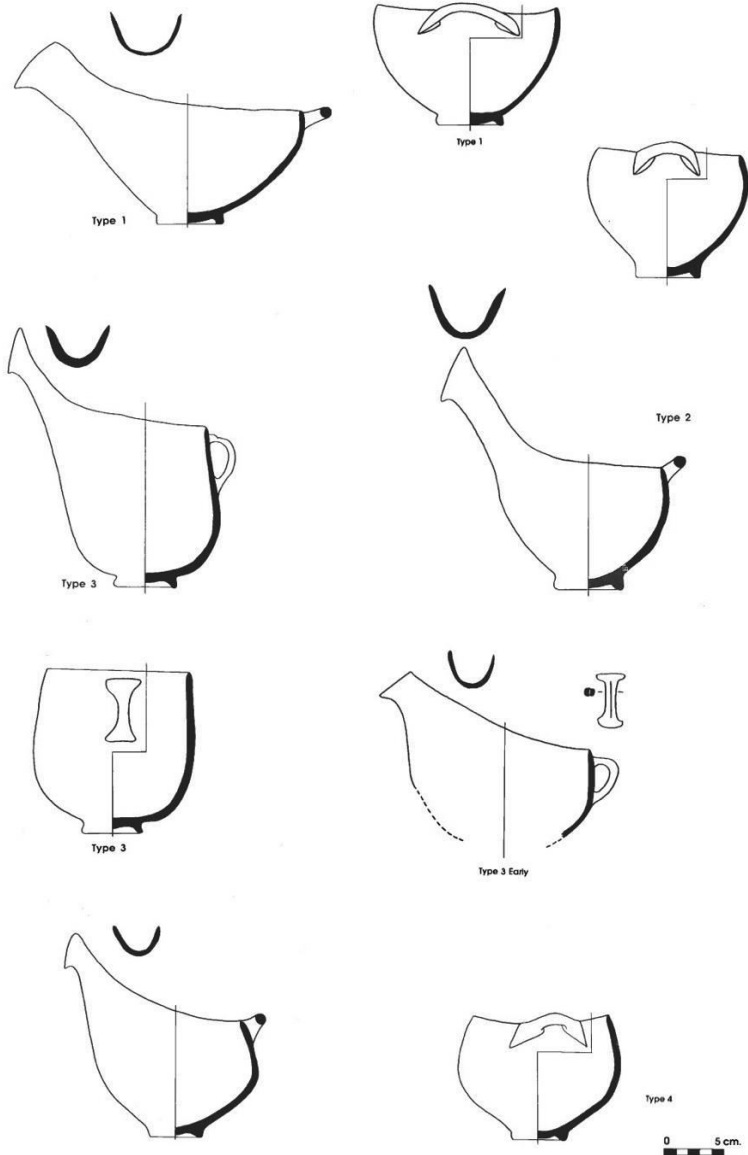
[χαρακτηριστικά σχήματα της Λέρνας ΙΙ, χωρίς κλίμακα]

Η λεγόμενη ‘σαλτσιέρα’ (sauceboat ή κύμβη ή εμβαμματοδοχείο):
ένα ιδιότυπο αγγείο πόσης

Η Πρωτοελλαδική ΙΙ κεραμική [χαρακτηριστικά σχήματα της Λέρνας ΙΙΙ, χωρίς κλίμακα]

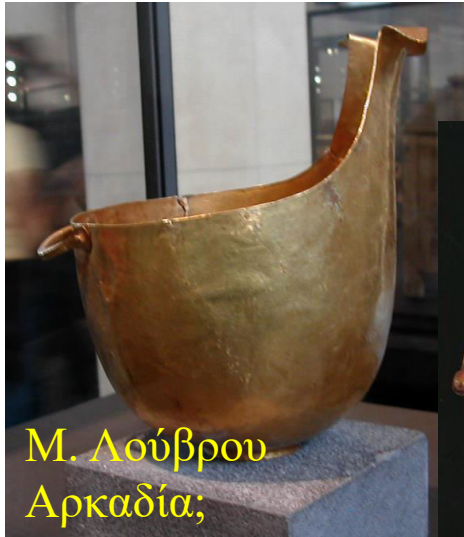
Η λεγόμενη ‘σαλτσιέρα’ (sauceboat ή κύμβη ή εμβαμματοδοχείο):
ένα ιδιότυπο αγγείο πόσης

Η Πρωτοελλαδική ΙΙ κεραμική

[χαρακτηριστικά σχήματα της Λέρνας ΙΙΙ, χωρίς κλίμακα]

Η λεγόμενη ‘σαλτσιέρα’ (sauceboat ή κύμβη ή
εμβαμματοδοχείο): ένα ιδιότυπο αγγείο πόσης

Μ. Λούβρου
Αρκαδία;

Τροία ΙΙg

Ισραήλ (ιδ. συλλογή)
Αρκαδία;

Χρυσές και σύνθετες ‘σαλτσιέρες’:
κεραμικοί και σκευομορφικοί πειραματισμοί

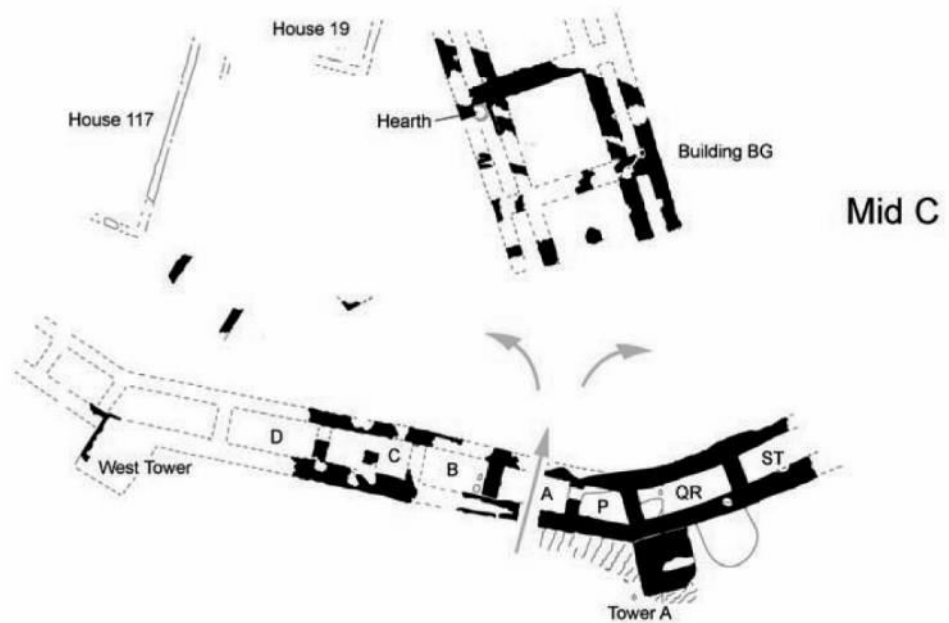
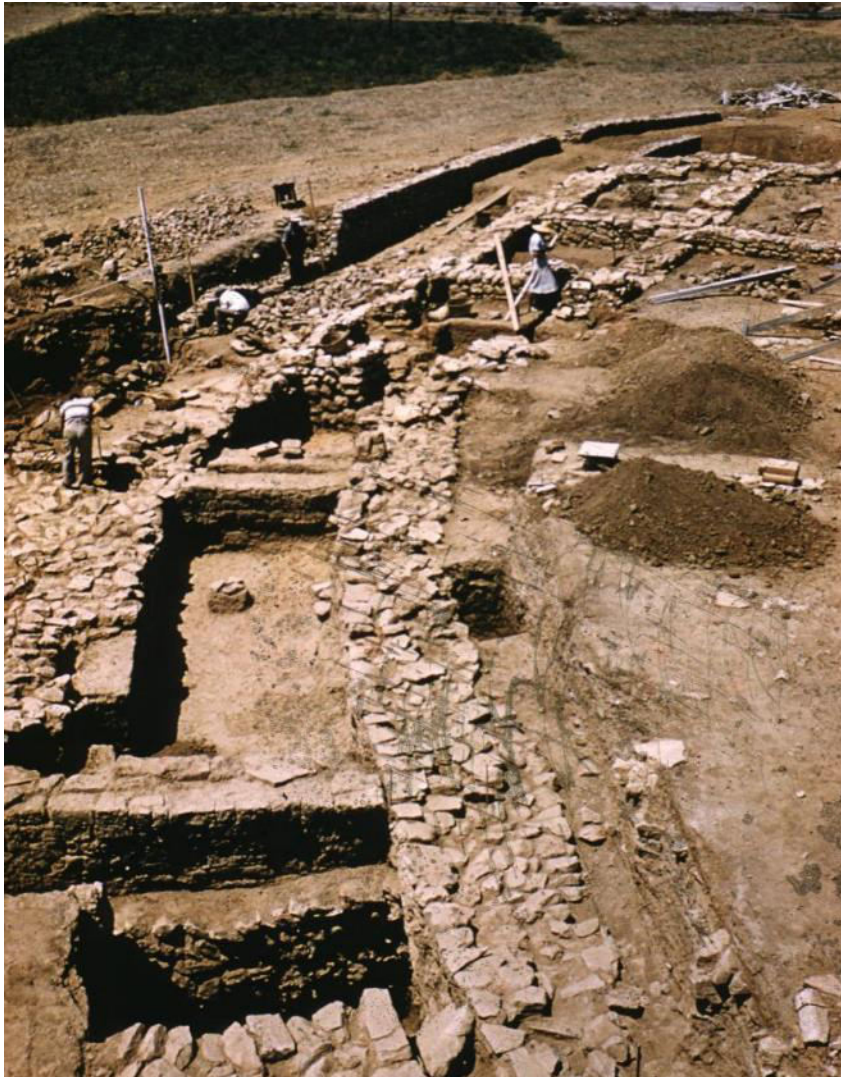
Πρωτοελλαδική II: μια εποχή εξελίξεων

- Αύξηση μεγέθους ορισμένων ΠΕ θέσεων ('πρωτοαστική' κλίμακα)
- Παρουσία οχυρώσεων στις περισσότερες από αυτές

Πρωτοελλαδική ΙΙ: μια εποχή εξελίξεων

- Οι οχυρώσεις της Λέρνας ΙΙ (ΠΕ ΙΙ)

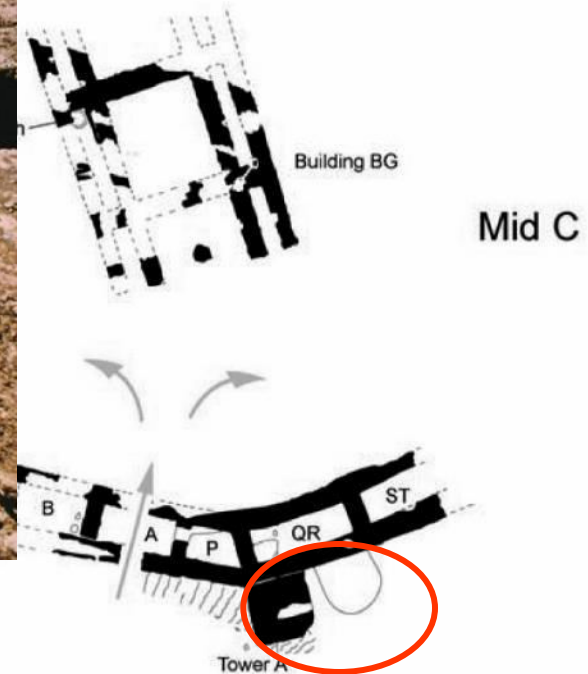

Πρωτοελλαδική II: μια εποχή εξελίξεων

- Οι οχυρώσεις της Λέρνας III (ΠΕ II)

λεπτομέρεια του
πεταλόσχημου
προμαχώνα

Η τεχνική της «ιχθυάκανθας» (herring-bone masonry)

Απαντά στη λίθινη κρηπίδα (συνήθως με πλίνθινη ανωδομή)

Διάδοση στην ηπειρωτική Ελλάδα και ΒΑ Αιγαίο [όχι με βεβαιότητα στις Κυκλάδες]

Χαρακτηριστικά παραδείγματα: Άγιος Κοσμάς (Αττική), Λέρνα, Τίρυνθα (Αργολίδα), Εύτρηση (Βοιωτία), Θερμή (Λέσβος), Τροία (ΒΔ Ανατολία)

πλίνθος
'Οικία των Κεράμων'
ΠΕ II

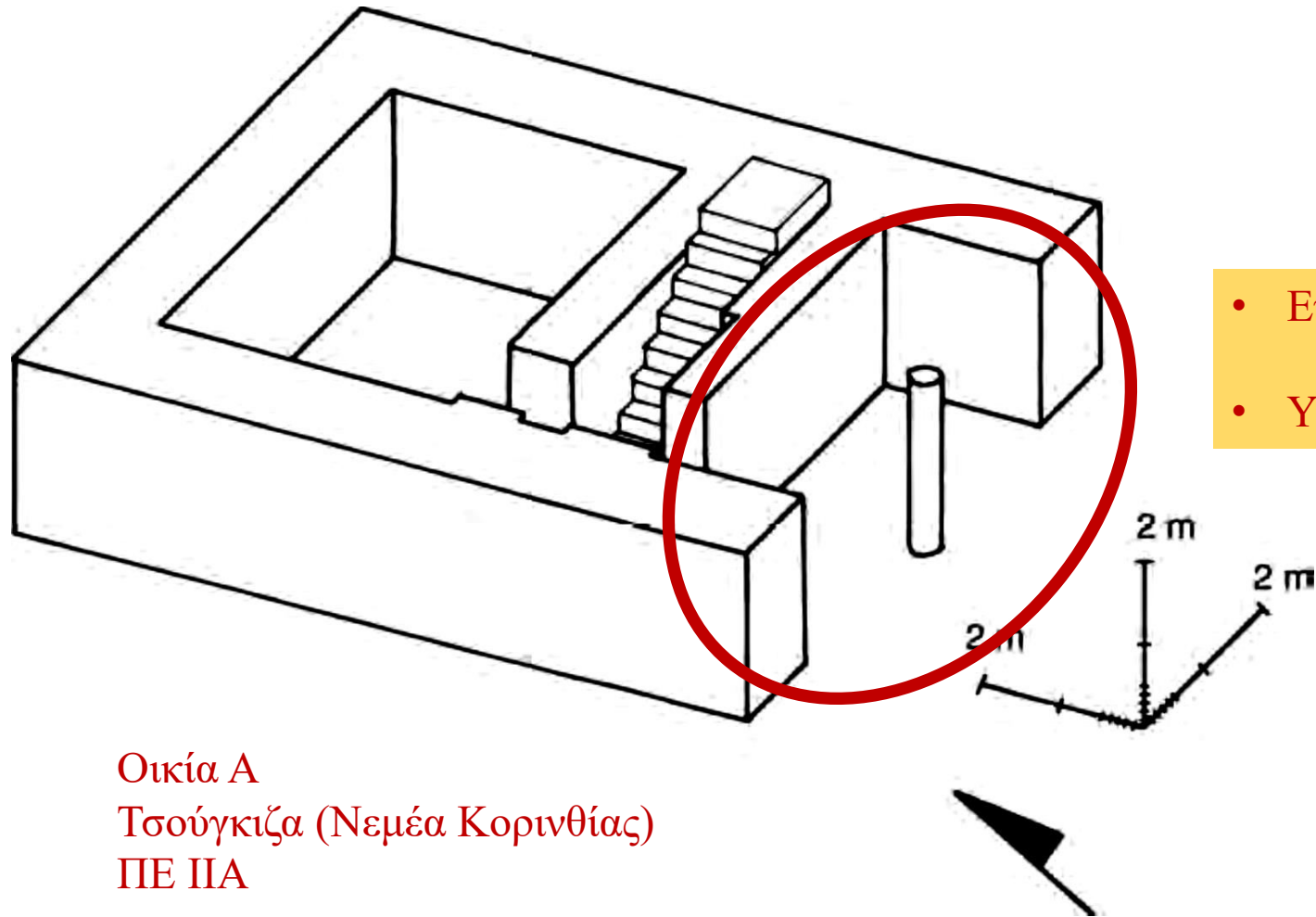

Εικονίζονται
παραδείγματα
από Λέρνα III
(ΠΕ II)

Οικιστική αρχιτεκτονική

- Κυριαρχία τετράπλευρων κτηρίων
- Περισσότεροι του ενός χώροι

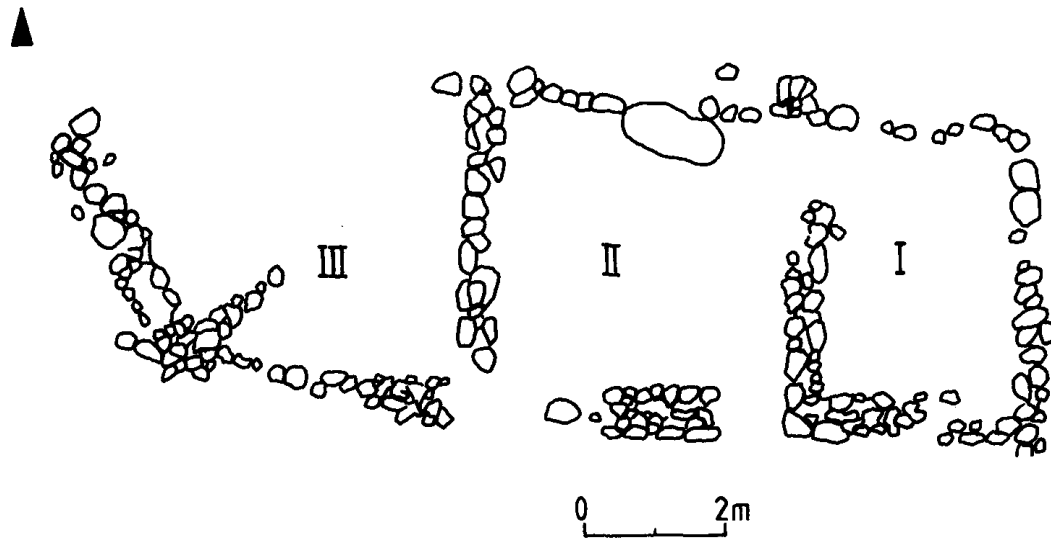

- Ευρύχωρος χώρος εισόδου
- Υποστήριξη από κίονα

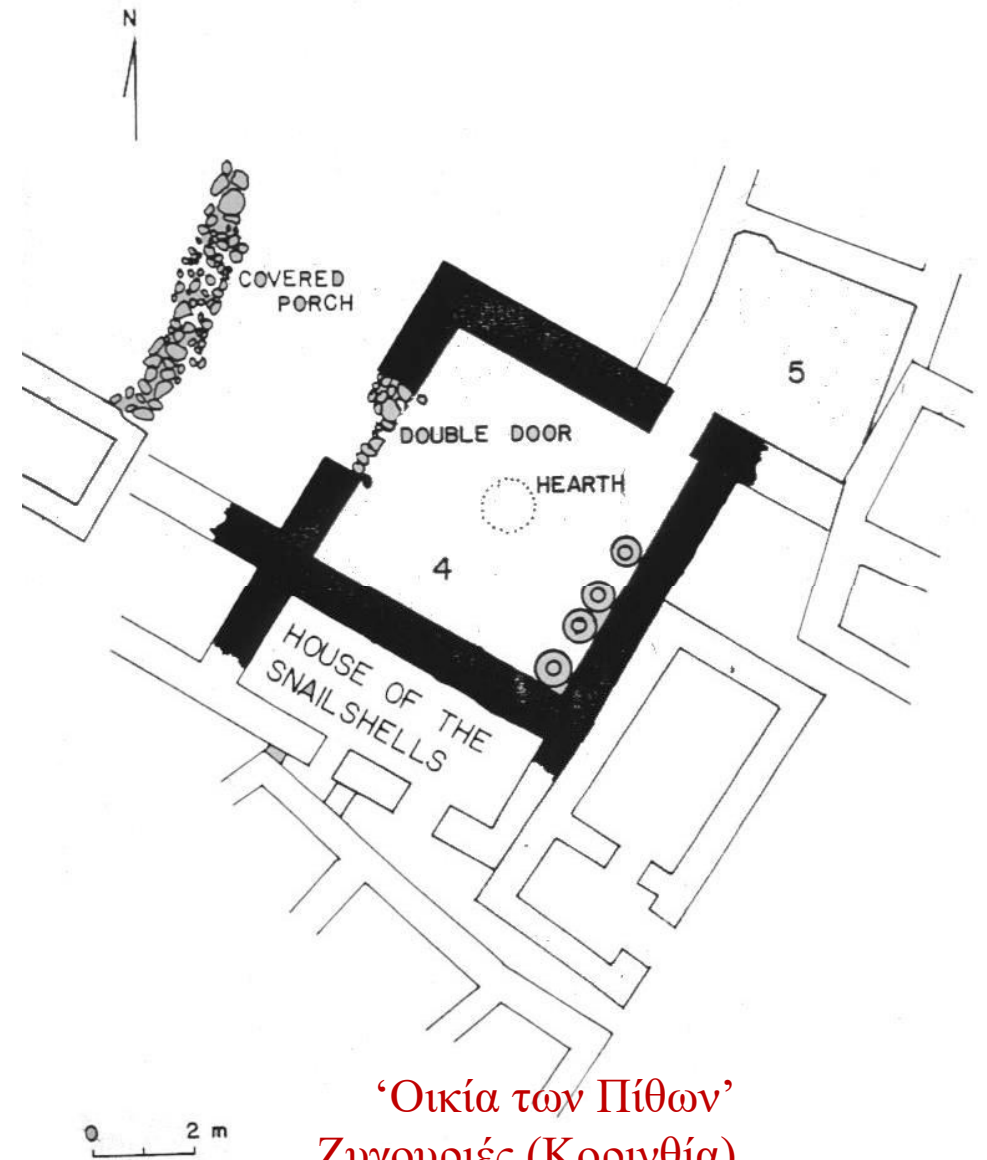
Οικία Α
Τσούγκιζα (Νεμέα Κορινθίας)
ΠΕ ΙΙΑ

Οικιστική αρχιτεκτονική

- Κυριαρχία τετράπλευρων κτηρίων
- Περισσότεροι του ενός χώροι

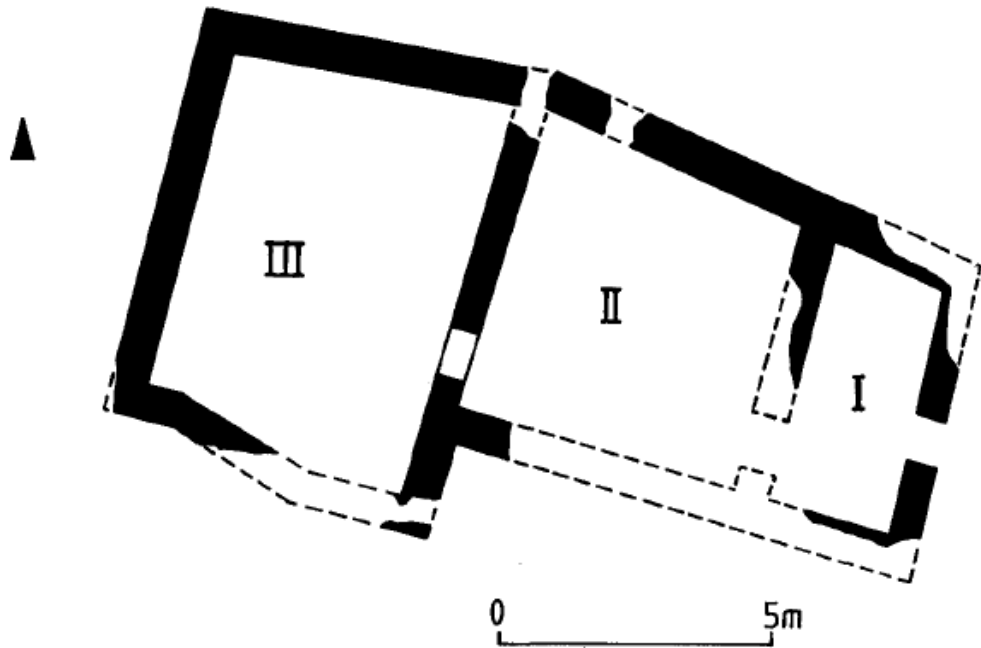
‘Οικία’ R
Ασίνη (Αργολίδα)
ΠΕ II

‘Οικία των Πίθων’
Ζυγουριές (Κορινθία)
ΠΕ II

Οικιστική αρχιτεκτονική

- Κυριαρχία τετράπλευρων κτηρίων
- Περισσότεροι του ενός χώροι

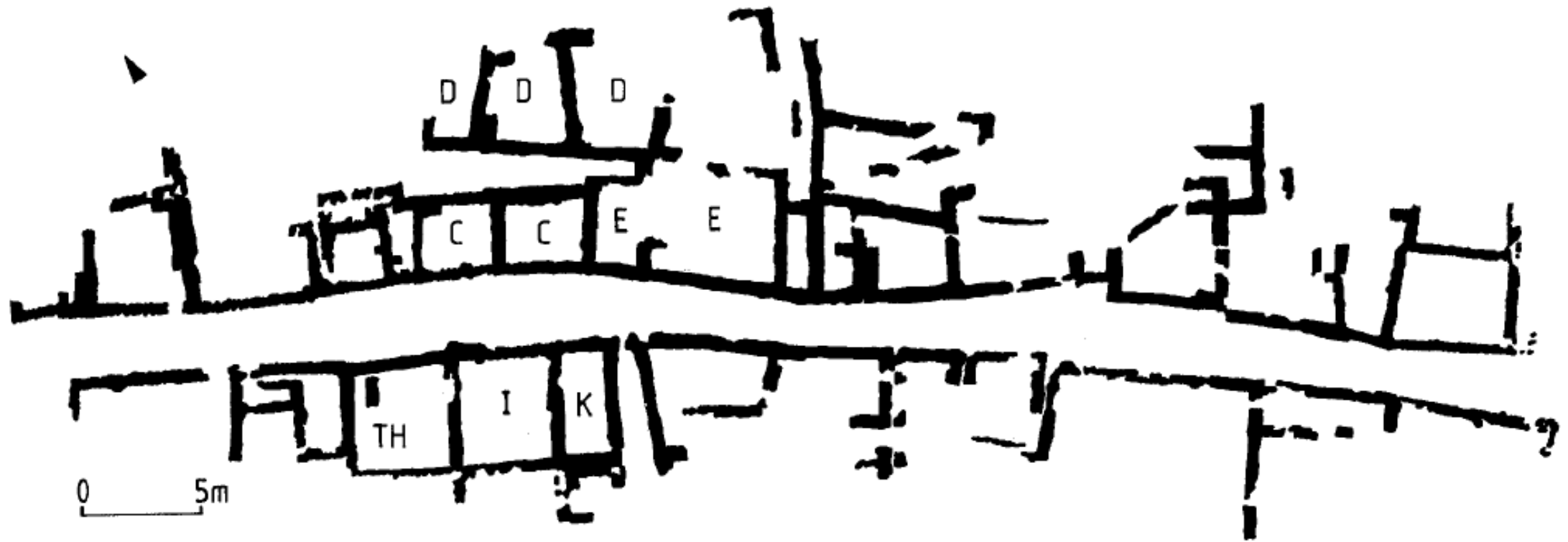
‘Οικία’ L
Εύτρηση (Βοιωτία)
ΠΕ II

Ασκηταριό Ραφίνας (Αττική)
Κύριος τομέας ανασκαφής Δ.Ρ. Θεοχάρη
ΠΕ II

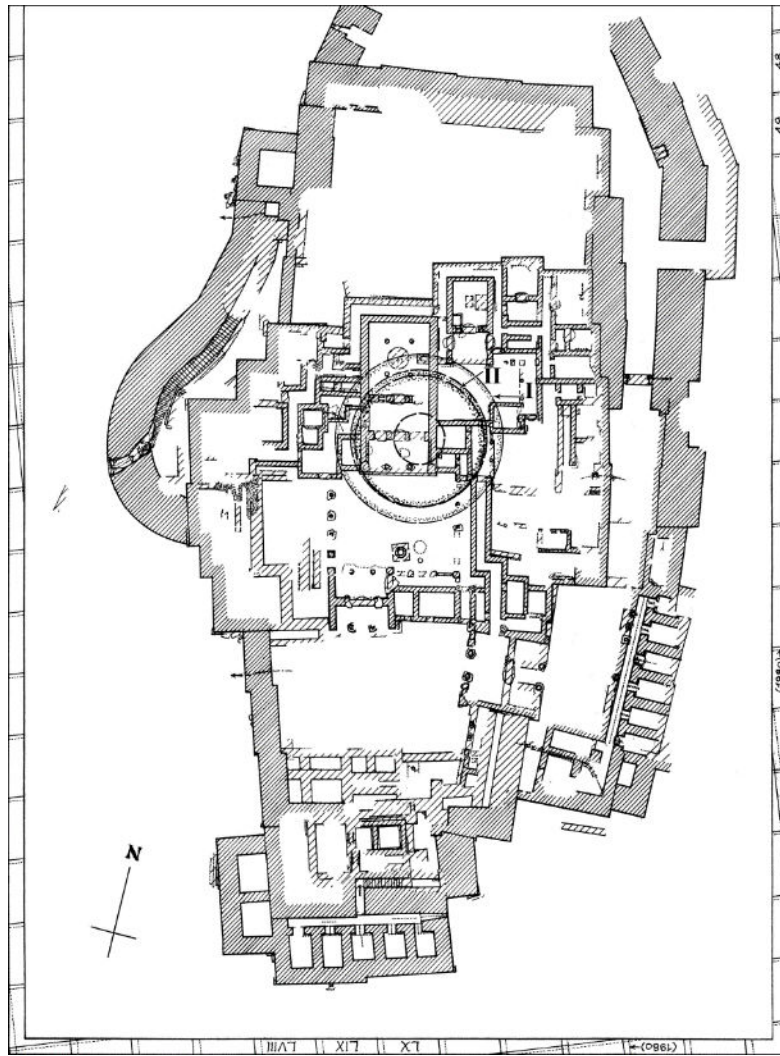
Οικιστική αρχιτεκτονική

- Κυριαρχία τετράπλευρων κτηρίων
- Περισσότεροι του ενός χώροι

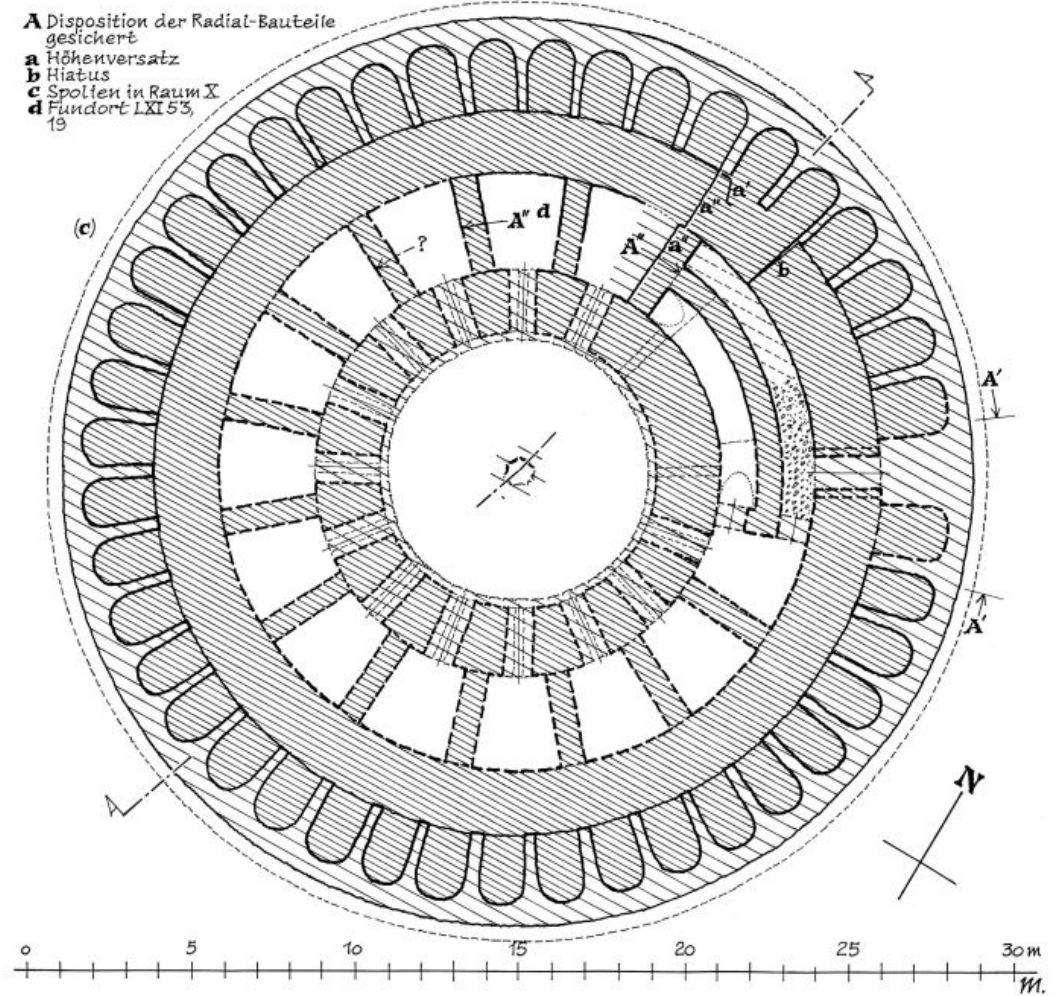

Κάτοψη του ανεσκαμμένου τμήματος του ΠΕ ΙΙ οικισμού στις Λιθαρές (Βοιωτία)

Το εκπληκτικό 'Rundbau' της Τίρυνθας

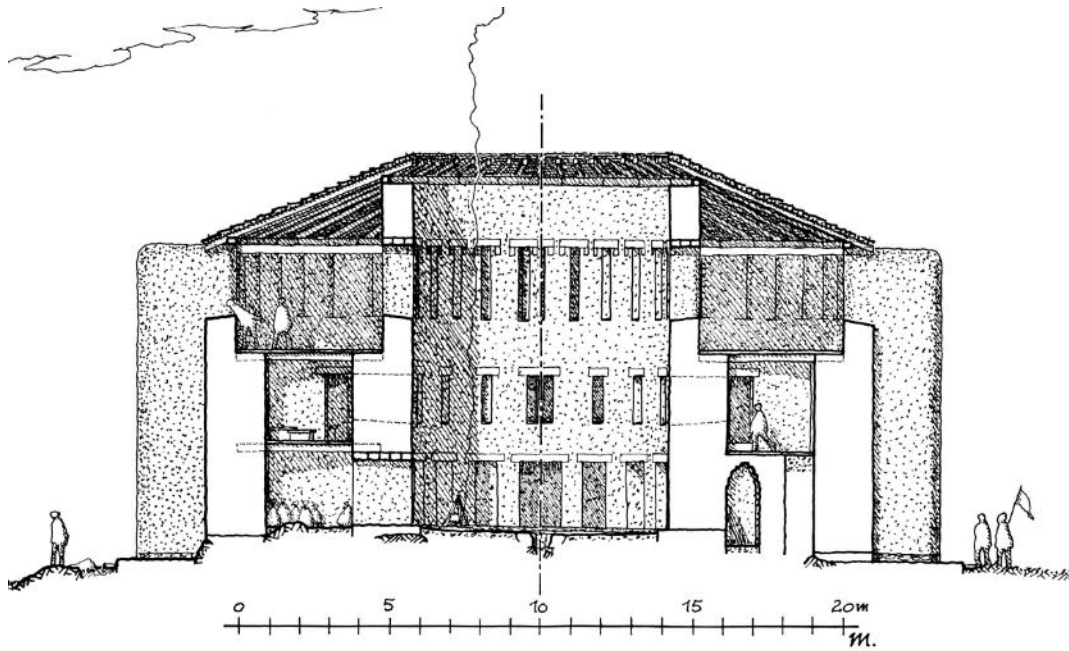

Τοπογραφική σχέση με τα μυκηναϊκά μνημεία

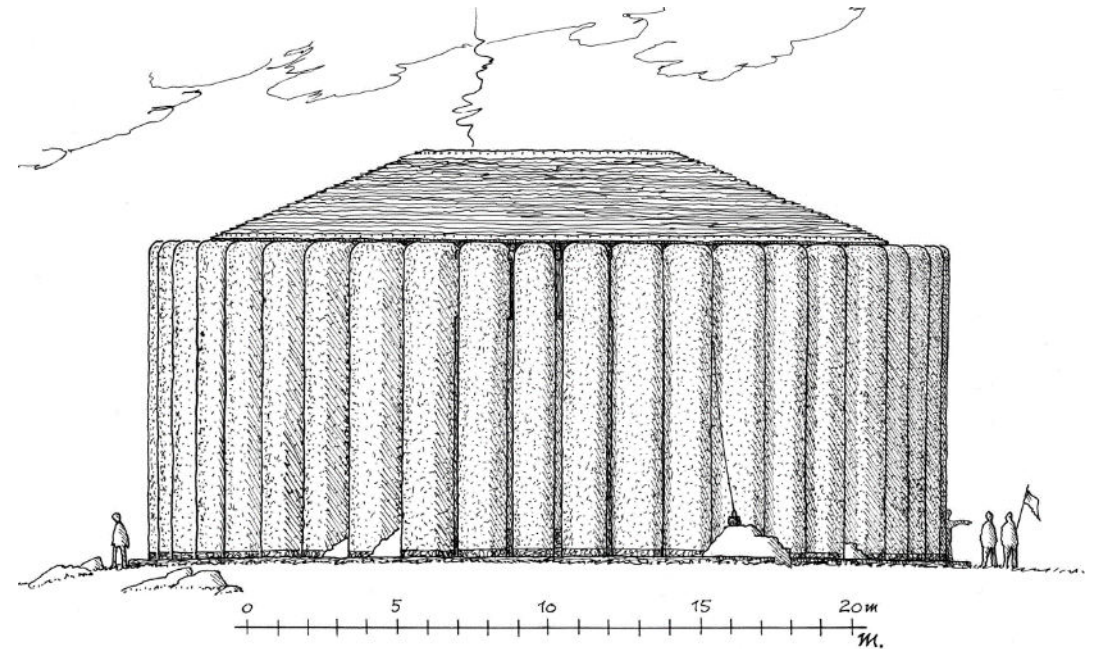

Κάτοψη

Το εκπληκτικό 'Rundbau' της Τύρυνθας

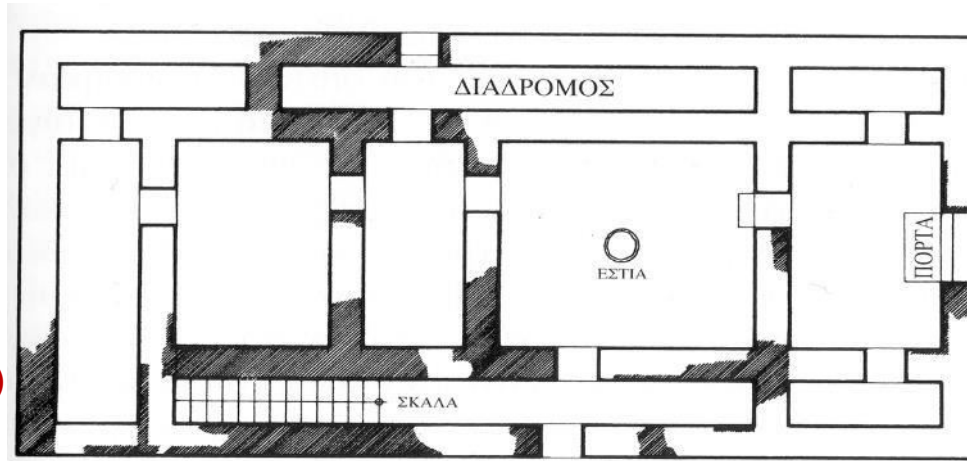
Αποκατάσταση
(τομή εσωτερικού)

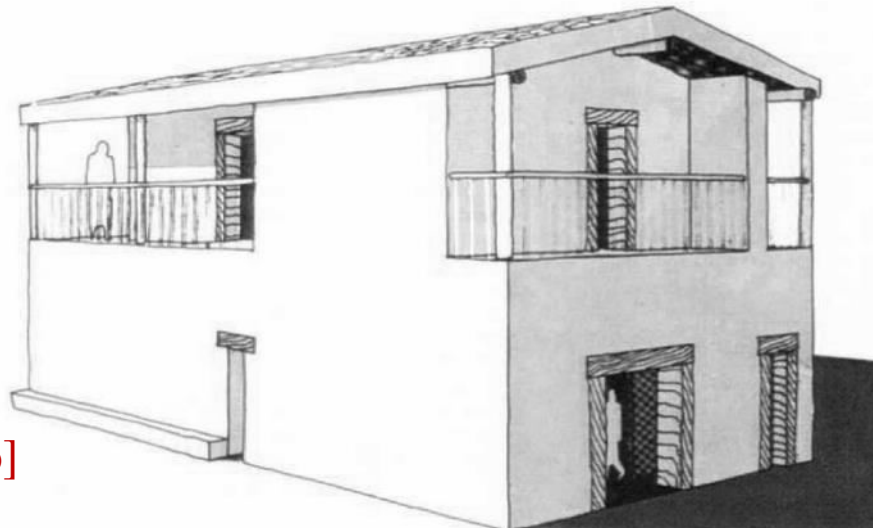
Αποκατάσταση (εξωτερικό)

Πρωτοελλαδική II: μια εποχή εξελίξεων

- Οι ΠΕ II ‘Οικίες με Διαδρόμους’ υπήρξαν τα πρώτα κτήρια που μπορούν να ονομαστούν ‘μνημειακά’ στην ηπειρωτική Ελλάδα

‘Λευκή Οικία’
(Weiβes Haus)
Κολώνα (Αίγινα)
[αποκατάσταση
κάτοψης]

‘Οικία των Κεράμων’
 (“House of the Tiles”)
Λέρνα (Αργολίδα)
[αποκατάσταση
J.W. Shaw/ G. Bianco]

- Διώροφα
- Είχαν 10-15 ξεχωριστούς χώρους
- Η ‘Οικία των Κεράμων’ είχε διαστάσεις c. 12 × 25 m (υπολογιζόμενη έκταση χρηστικών χώρων: περ. 500 m²)

Πρωτοελλαδική II: μια εποχή εξελίξεων

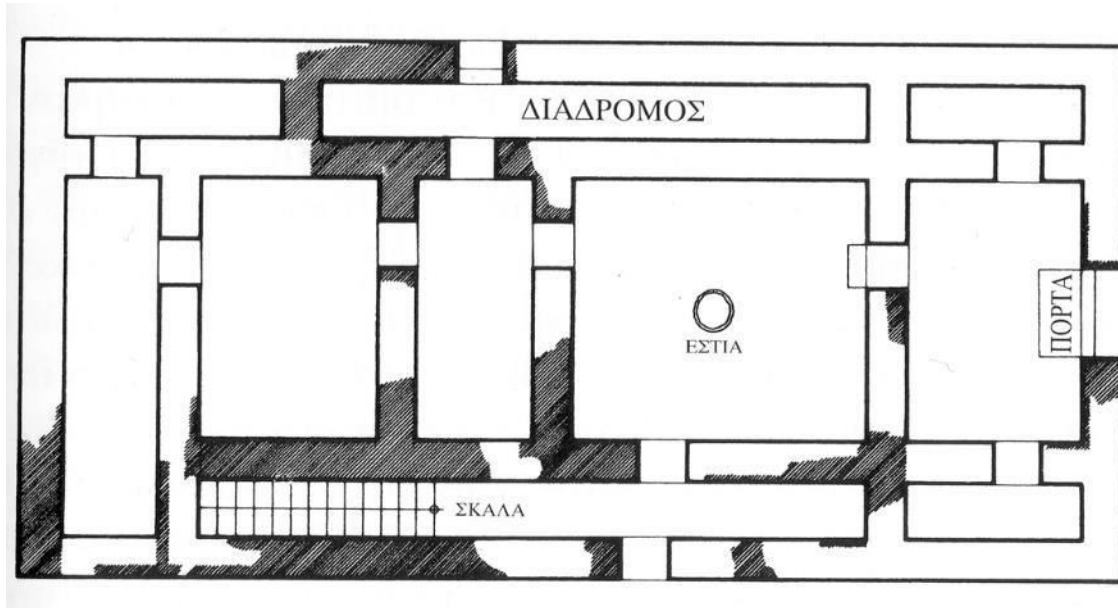
- Ξεχωριστό ενδιαφέρον έχει η παρουσία κοινών στοιχείων στην αρχιτεκτονική και λειτουργία των ‘Οικιών με Διαδρόμους’

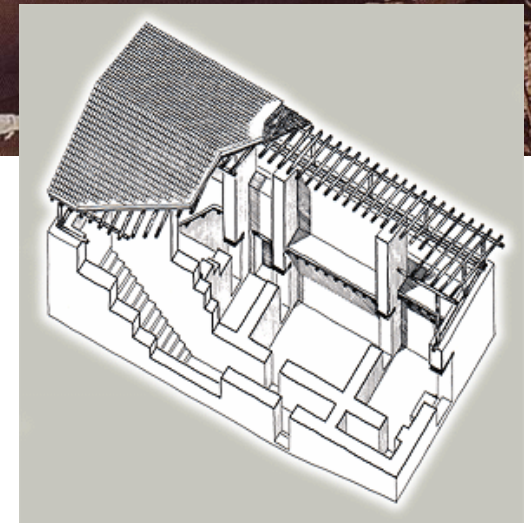
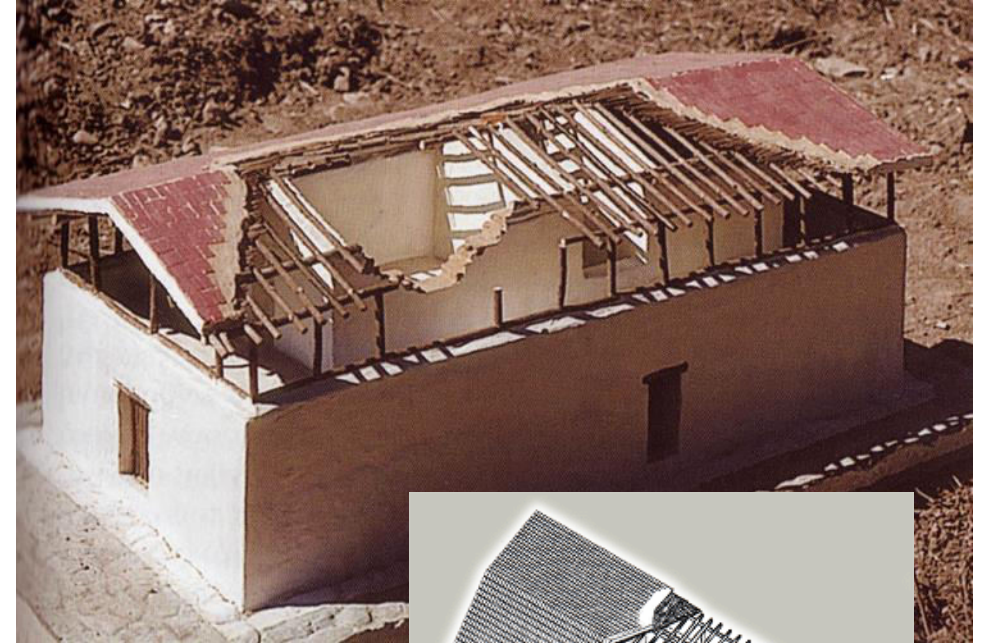
Πρωτοελλαδική II: μια εποχή εξελίξεων

- Ξεχωριστό ενδιαφέρον έχει η παρουσία κοινών στοιχείων στην αρχιτεκτονική και λειτουργία των ‘Οικιών με Διαδρόμους’

‘Λευκή Οικία’ (Weißes Haus)
Κολώνα (Αίγινα) [αποκατάσταση]

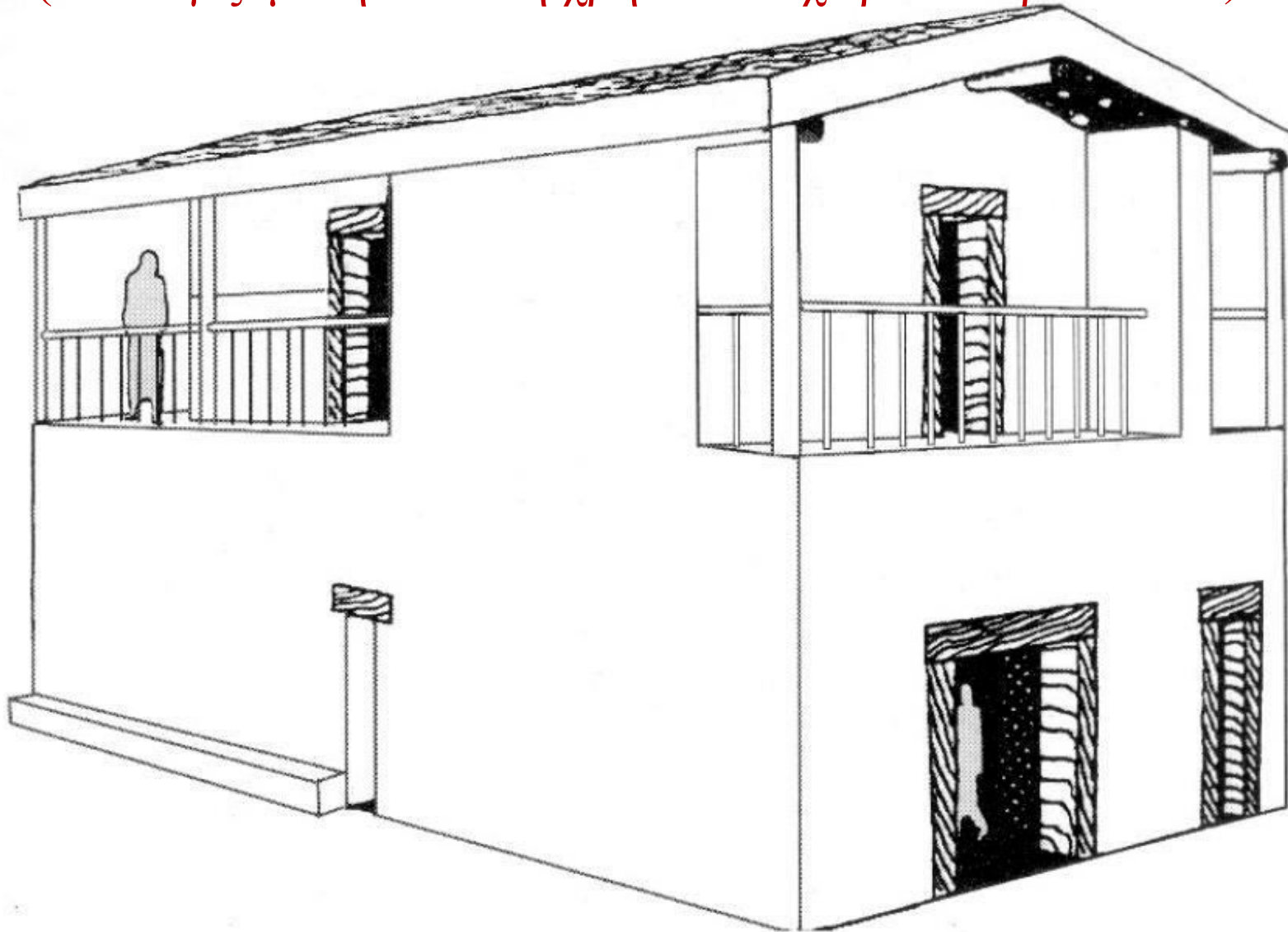

κάτοψη και αξονομετρική αποκατάσταση

Πρωτοελλαδική II: μια εποχή εξελίξεων

- Η 'Οικία των Κεράμων' ("House of the Tiles") είχε διαστάσεις c. 12×25 m (υπολογιζόμενη έκταση χρηστικών χώρων: περ. 500 m²)

Πρωτοελλαδική II: μια εποχή εξελίξεων

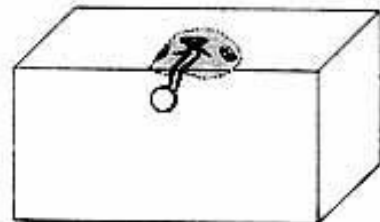
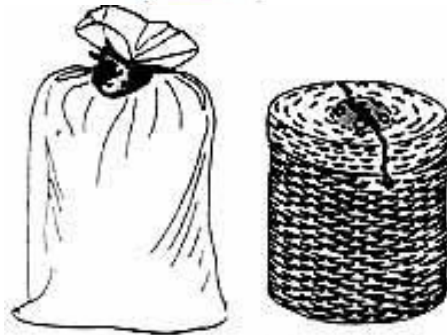
- Η ‘Οικία των Κεράμων’ (“House of the Tiles”) είχε διαστάσεις c. 12×25 m (υπολογιζόμενη έκταση χρηστικών χώρων: περ. 500 m²)

Πρωτοελλαδική II: μια εποχή εξελίξεων

Σύνολο ευρημάτων από Χώρο 11:

- τουλάχιστον 103 σφραγίσματα (επί των οποίων αναγνωρίστηκαν τουλάχιστον 64 σφραγίδες)
- περίπου 75 κεραμικά κυρίως ανοιχτά κύπελλα για στερεή ή υγρή τροφή
[εκ των οποίων: έως και 55 κύαθοι, 6-8 'σαλτσιέρες]
- λίγα αποθηκευτικά αγγεία

Πρωτοελλαδική ΙΙ: μια εποχή εξελίξεων

Χαρακτηριστικά συνόλου σφραγισμάτων 'Οικίας των Κεράμων'

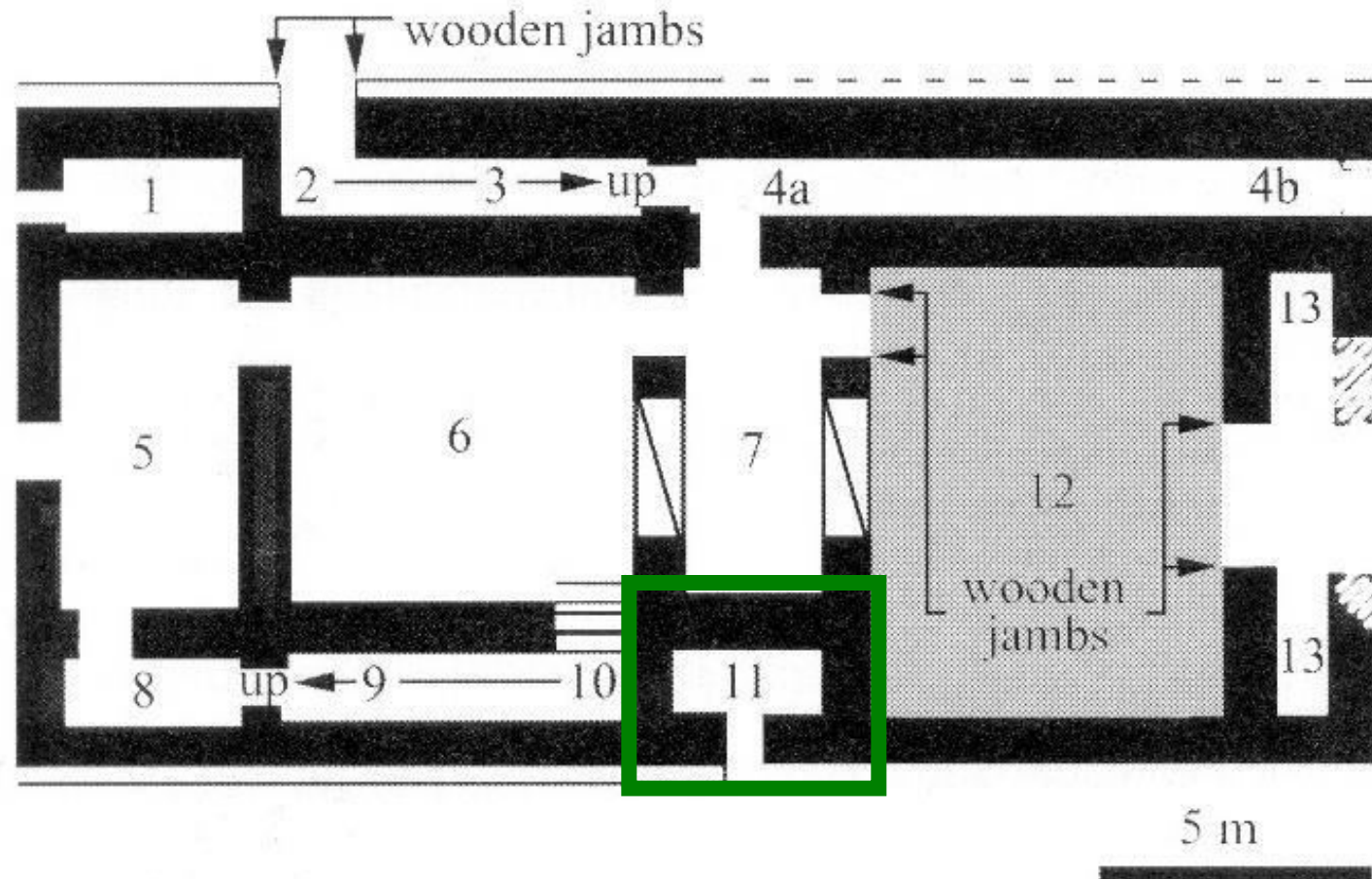
- 103+ σφραγίσματα από 64+ διαφορετικές σφραγίδες
- εύρεση σε χώρο που υποδεικνύει εισερχόμενες παραλαβές

Πρωτοελλαδική II: μια εποχή εξελίξεων

Χαρακτηριστικά συνόλου σφραγισμάτων 'Οικίας των Κεράμων'

- ο Χώρος 11 δεν μπορούσε να αποθηκεύσει τόσα αγαθά (103+ παραλαβές)
- πιθανώς είχε το ρόλο σημείου ελέγχου/ συλλογής σφραγισμάτων ως αποδεικτικών συναλλαγής ή παραλαβής

Οι Πρωτοελλαδικές ‘Οικίες με Διαδρόμους’: Βασικές (συμπληρωματικές) ερμηνευτικές τάσεις

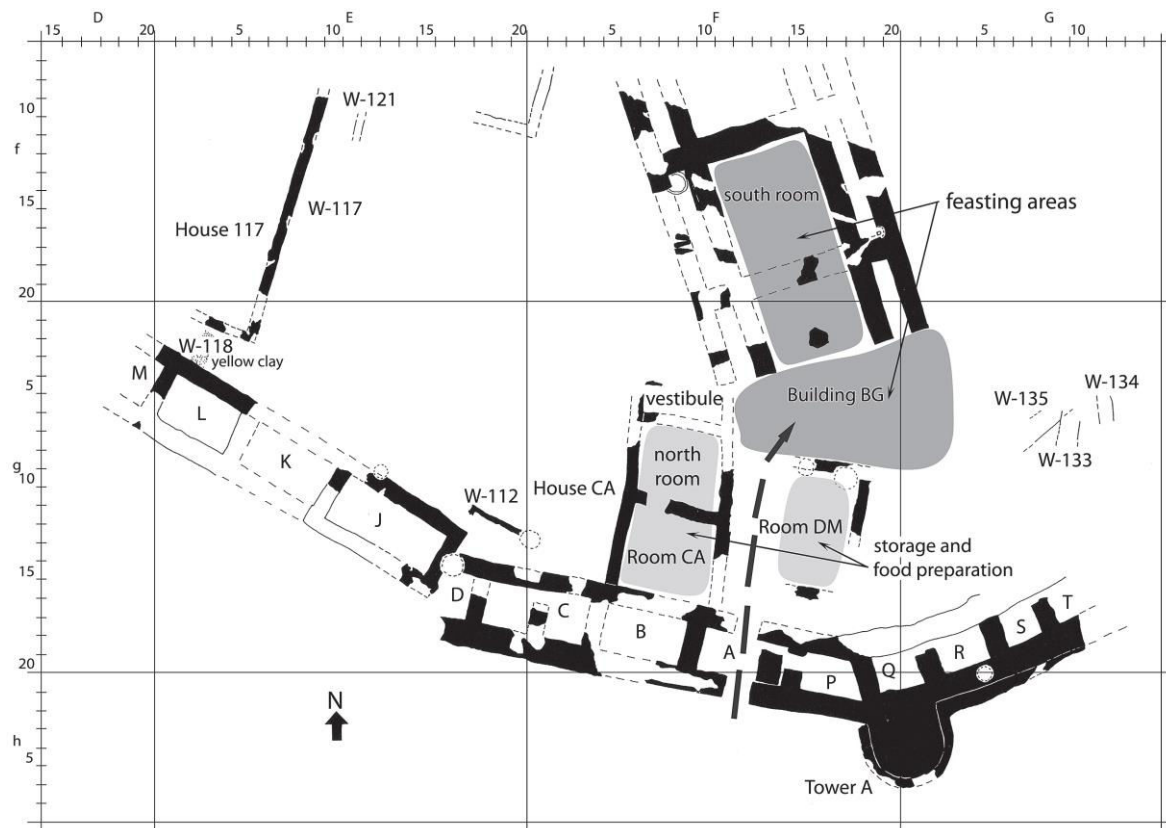
- έδρες τοπαρχών (chiefs) οι οποίοι είχαν εμβέλεια στην ευρύτερη περιοχή
- σύνολα όπως εκείνα του Χώρου 11 της ‘Οικίας των Κεράμων’ υποδεικνύουν την παραλαβή αγαθών από τον τοπάρχη (σφραγίσματα) και την ανταποδοτική οργάνωση γευμάτων/ συμποσίων από τον παραλήπτη (κεραμικά σκεύη) *εκτός του κτηρίου*

Οι Πρωτοελλαδικές ‘Οικίες με Διαδρόμους’: Βασικές (συμπληρωματικές) ερμηνευτικές τάσεις

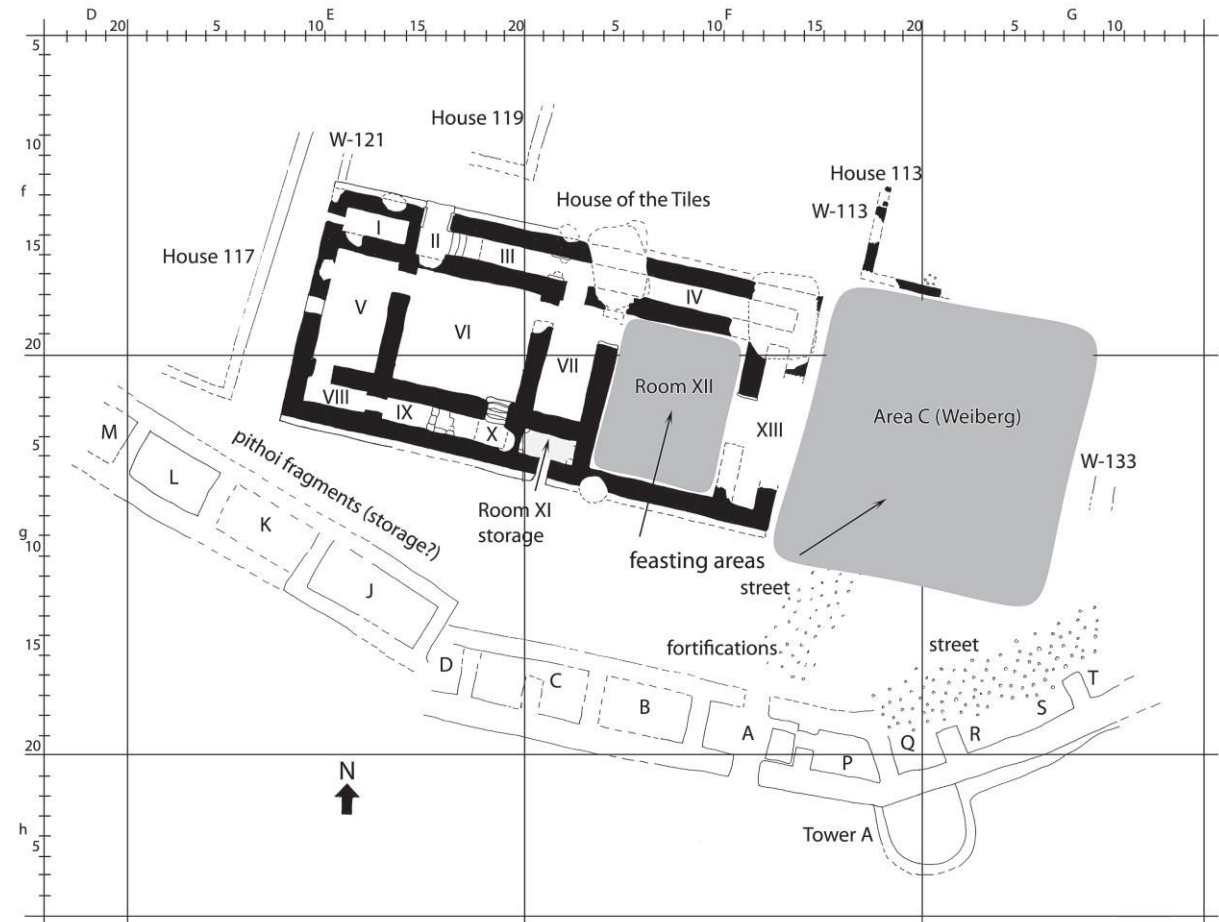
- οι αρχιτεκτονικές εκλεπτύνσεις εύλογα μαρτυρούν την πιθανή *ιεραρχική* διάκριση μεταξύ της ‘Οικίας’ και των άλλων κτηρίων του οικισμού
- οι ‘Οικίες’ αποτελούσαν το πλαίσιο θεσμοποίησης πολύπλοκων μηχανισμών διαφοροποίησης που είχαν άμεση σχέση και με την κατανάλωση των προϊόντων που συνόδευαν τα σφραγίσματα

Χώροι προετοιμασίας και τέλεσης γευμάτων στην Πρωτοελλαδική II Λέρνα

- Φάση III C (Κτήριο BG)
- Φάση III D (‘Οικία των Κεράμων’)

Πρωτοελλαδική II εικονογραφία

a. CMS V 57

b. CMS V 58

c. CMS V 115

d. CMS V 109

e. CMS V 96

f. CMS VS.1B 371

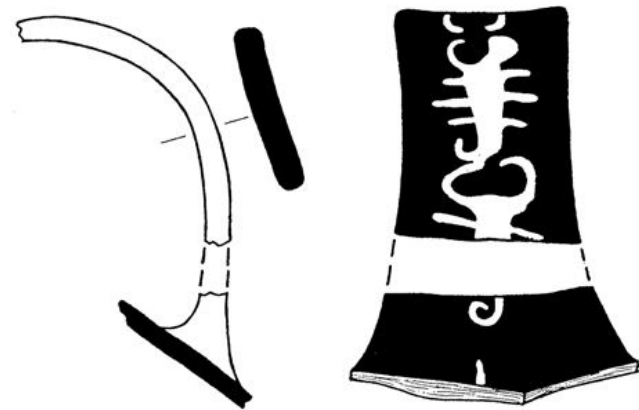
g. CMS VS.1B 87

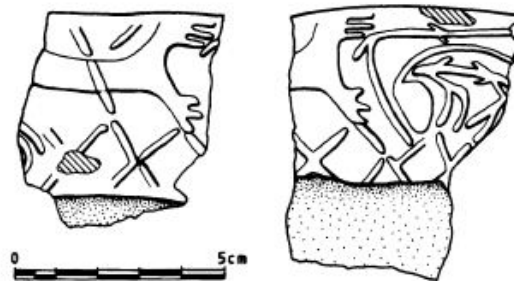
h. CMS V 478

i. S21

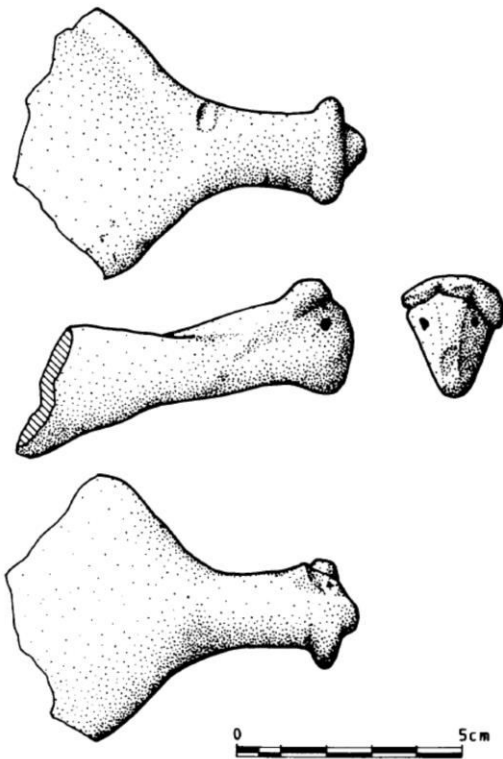
Παράσταση σκορπιών σε ‘ανοιχτή επί σκοτεινού’ τεχνική σε λαβή ασκού από την Τίρυνθα (κατά H.-J. Weisshaar, *AthMitt* 96 [1981], fig. 1.1)

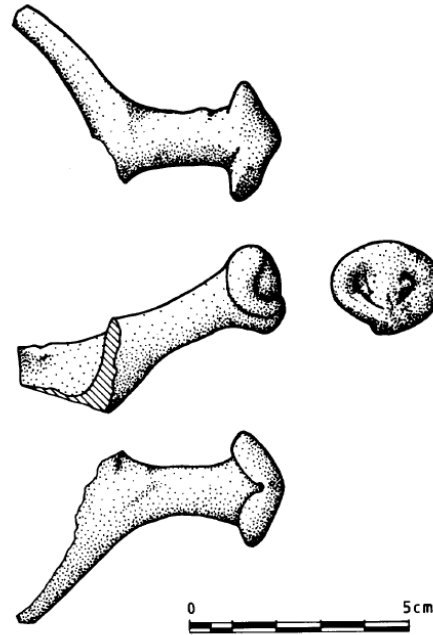
Παράσταση θηλαστικών(;) σε χείλος πήλινης εστίας από την Τίρυνθα (κατά H.-J. Weisshaar, *AthMitt* 96 [1981], fig. 1.1)

Παραστάσεις σφραγίδων και σφραγισμάτων από ΠΕ II σύνολα της Πελοποννήσου
a-e Λέρνα, f-g Τίρυνθα, h Αγία Ειρήνη, i Πετρί Νεμέας
(συλλογή κατά E. Weiberg, *Opuscula* 3 [2010], fig.7)

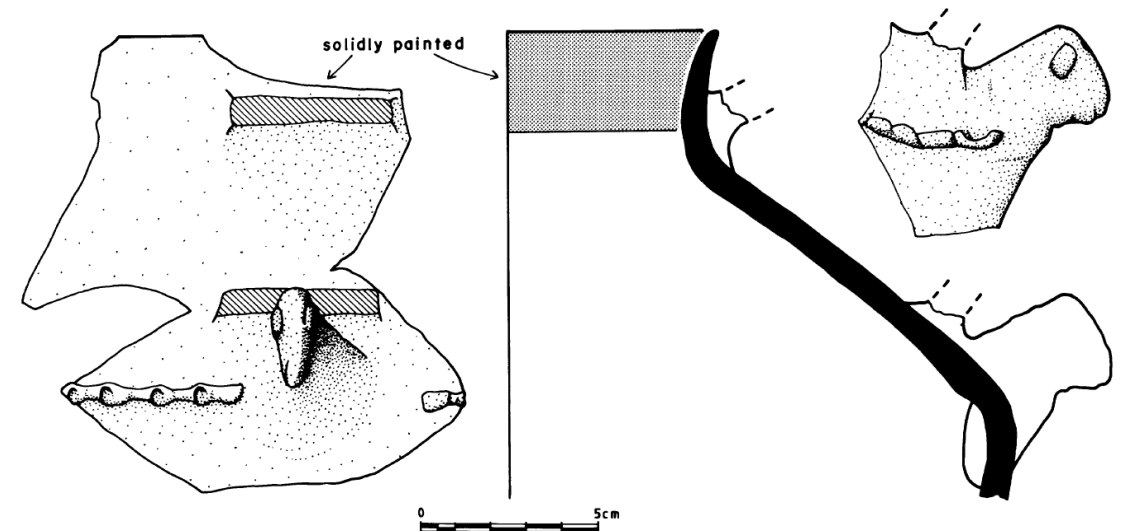
Πρωτοελλαδικά ΙΙ αγγεία με προτομές ζώων

Όστρακο ‘σαλτσιέρας’ με προτομή ζώου (ίσως βοοειδούς) από την Τίρυνθα (κατά Η.-J. Weisshaar “Tierkopfgefäße”, fig. 1.1)

Όστρακο ‘σαλτσιέρας’ με προτομή Κριαριού από την Τίρυνθα (κατά Η.-J. Weisshaar “Tierkopfgefäße”, fig. 1.2)

Τμήμα ασκού με προτομές ζώων από το Μακροβούνι Αργολίδας (κατά Η.-J. Weisshaar “Tierkopfgefäße”, fig.2)

Η.-J. Weisshaar “Frühhelladische Tierkopfgefäße” στο *Gedenkschrift für Gero von Merhart zum 100. Geburtstag* [Marburger Studien zur Vor- und Frühgeschichte 7] Marburg 1986, 327-335

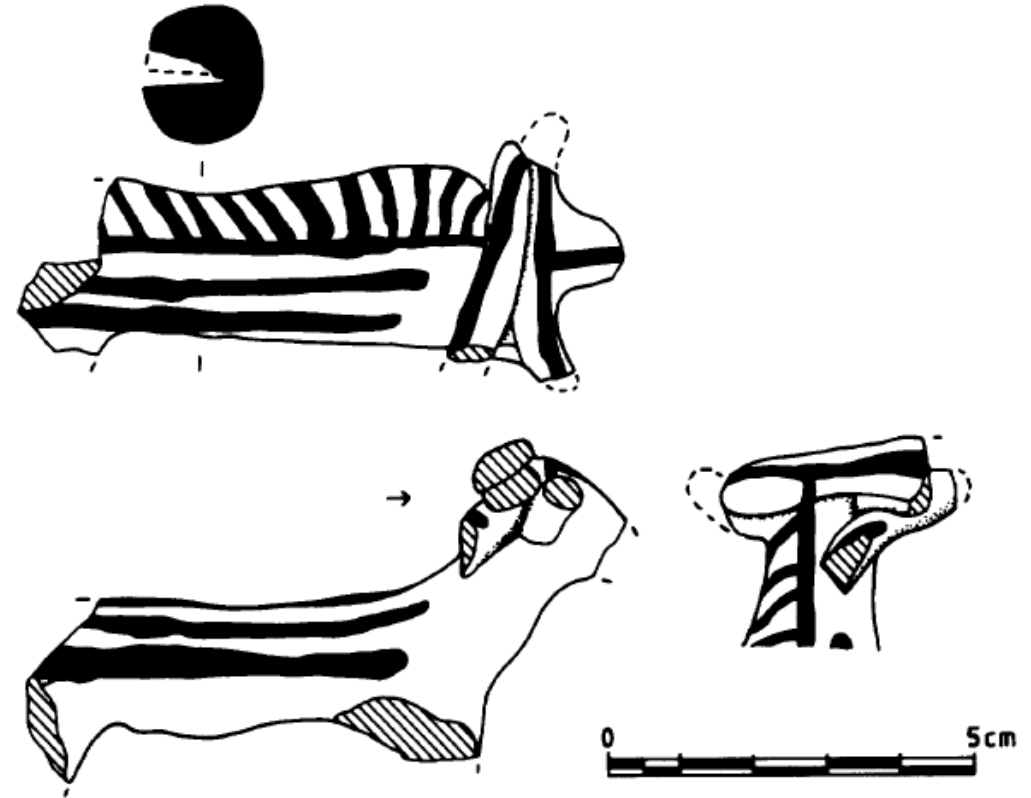
Πρωτοελλαδικά ΙΙ ειδώλια

Ειδώλια ταύρων

‘Ιερό των Ταύρων’, Λιθαρές (Βοιωτίας)

ΠΕ ΙΙ

Ειδώλιο ζώου (βοοειδούς) σε ζυγό από την ΠΕ ΙΙ Τσούγκιζα
(κατά D.J. Pullen, *AJA* 96 [1992], 50, fig.1)

Πρωτοελλαδικοί τάφοι και ταφικά έθιμα

Έντονη ποικιλία
και απουσία τυποποίησης:

Απλοί λάκκοι (Άγιος Στέφανος)

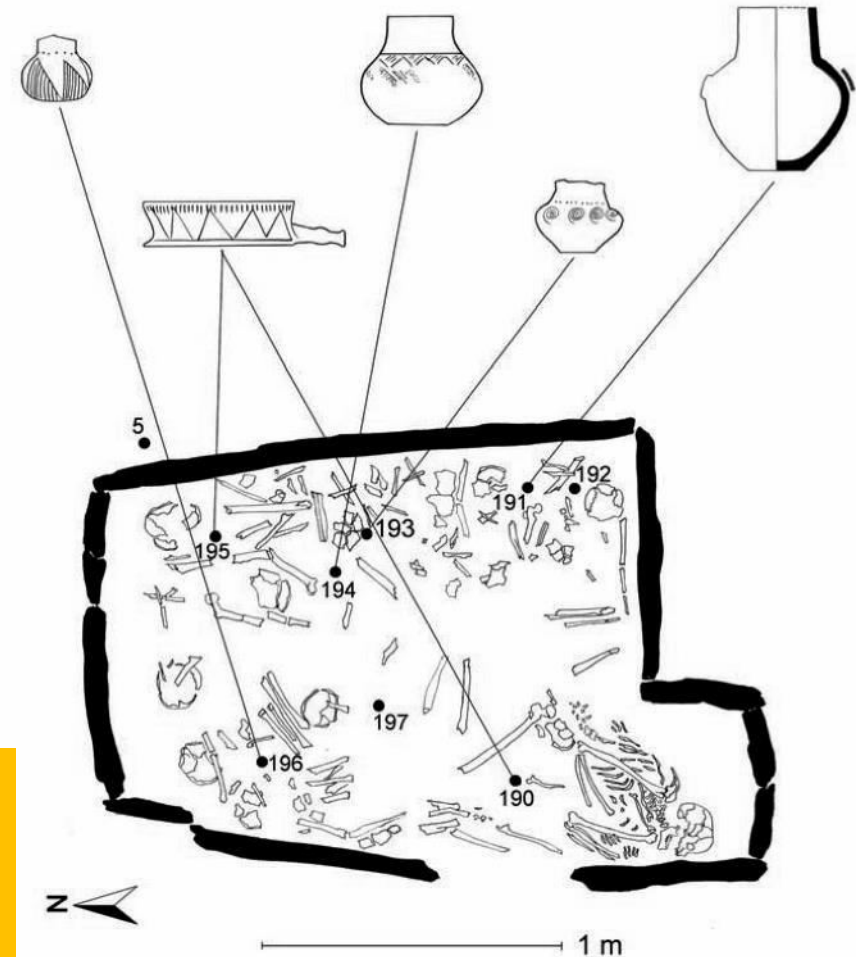
Λαξευτοί θάλαμοι (Ζυγουριές)

Φρεατοειδείς τάφοι (Κόρινθος, Μάνικα)

Κτιστοί τάφοι (Τσέπι Μαραθώνα,
Άγιος Κοσμάς)

Κυριαρχία ενταφιασμού

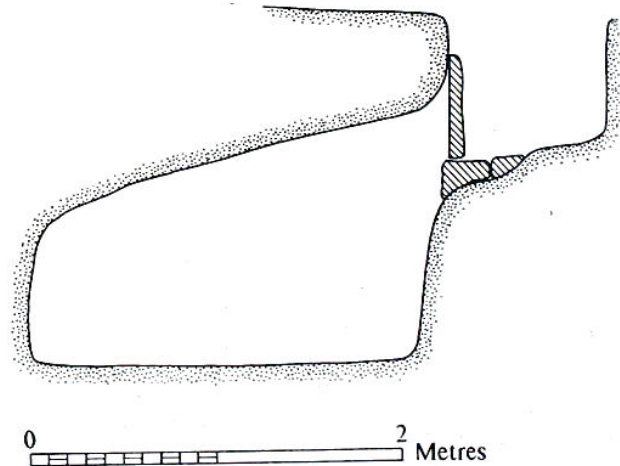
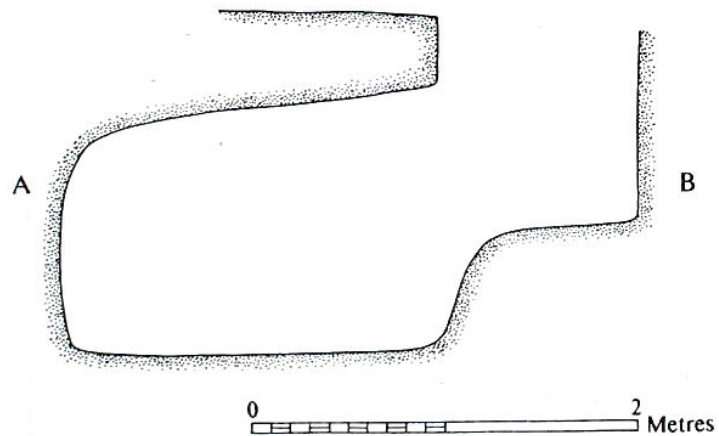
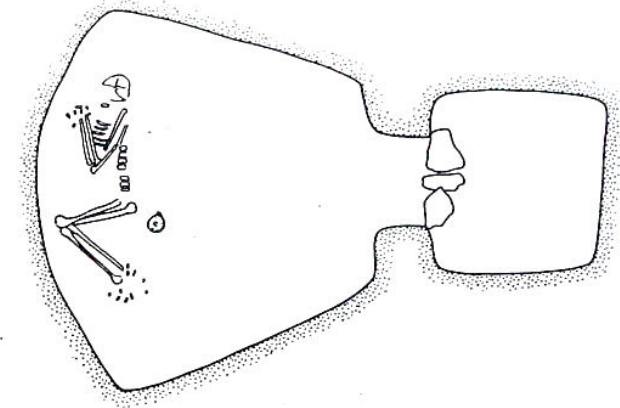
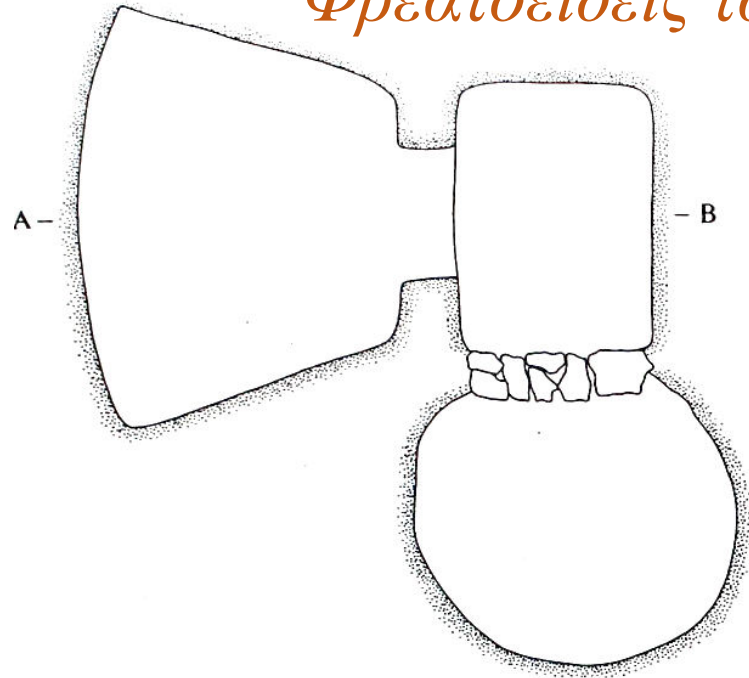
- Πρωτογενείς και δευτερογενείς
- Ομαδικοί ενταφιασμοί όχι σπάνιοι στην ηπειρωτική Ελλάδα

Άγιος Κοσμάς, ΠΕ τάφος 7

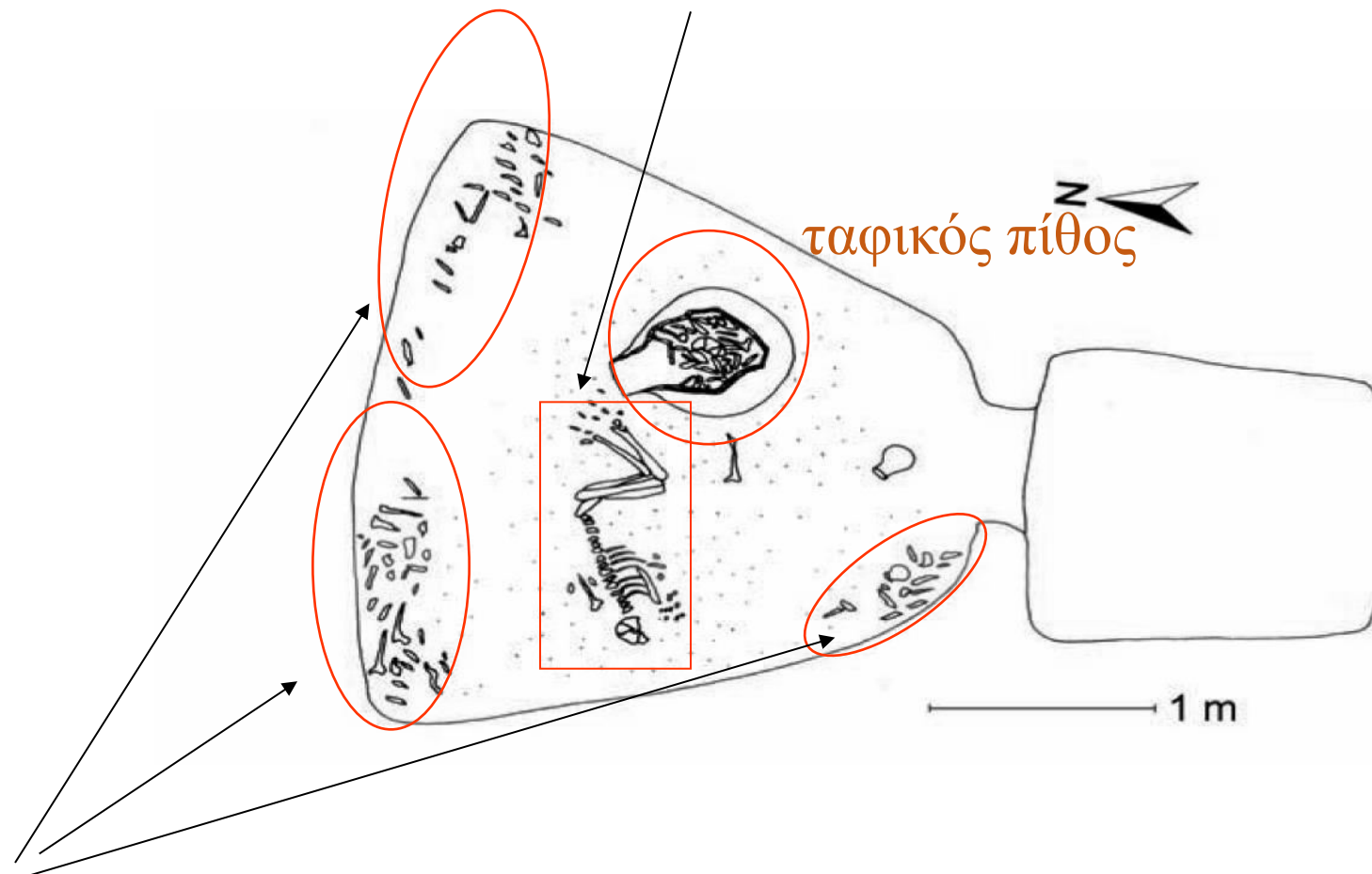
Πρωτοελλαδικοί τάφοι και ταφικά έθιμα

Φρεατοειδείς τάφοι στη Μάνικα (Εύβοια)

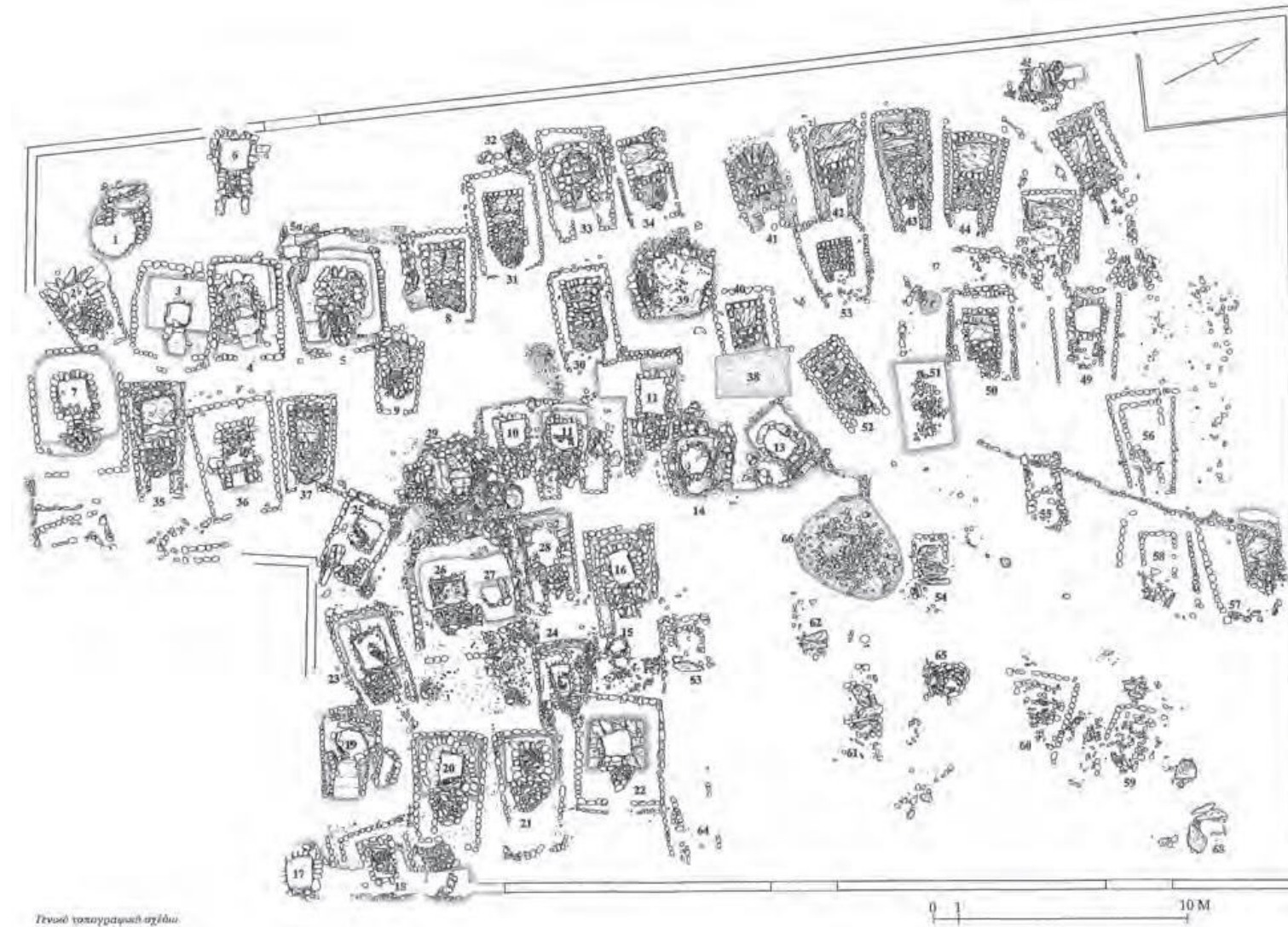
Πρωτοελλαδικοί τάφοι και ταφικά έθιμα Φρεατοειδείς τάφοι στη Μάνικα (Εύβοια)

Πρωτογενής ταφή

Δευτερογενείς ταφές

Το Πρωτοελλαδικό I-II νεκροταφείο στο Τσέπι (Μαραθώνας)

Γενικό τοπογραφικό σχέδιο.

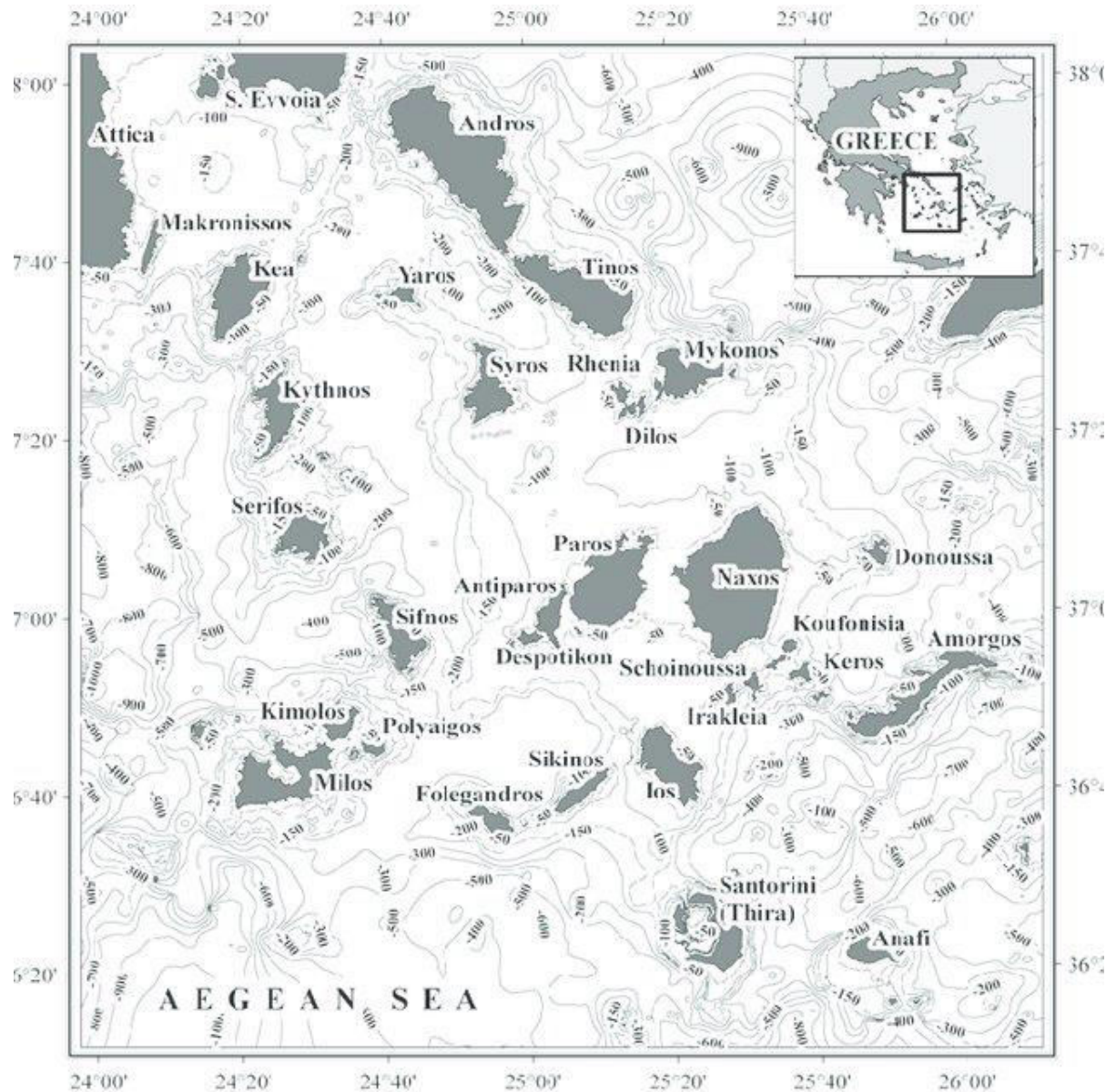
- Τάφοι με λαξευτά και κτιστά μέρη
- Ενδείξεις μίμησης(;) μη ταφικής αρχιτεκτονικής
- Οργανωμένη διάταξη > μία νεκρόπολη
- Ενταφιασμοί με αρκετές ανακομιδές

Το Πρωτοελλαδικό I-II νεκροταφείο στο Τσέπι (Μαραθώνας)

Πλατφόρμα για διενέργεια τελετουργιών

Φτωχοί, αλλά καλοβαλμένοι: ο νησιώτικος μικρόκοσμος των Κυκλάδων

Παραδοσιακά μειονεκτήματα

- Πενία εύφορων εκτάσεων
- Περιορισμένα βοσκοτόπια
- Μικρή έκταση νησιών

Νεωτερικά πλεονεκτήματα

- + Γεωγραφική 'επικαιρότητα'
- + Πηγές μεταλλευμάτων

Το τέλος του Νεολιθικού αγρότη ήταν η αρχή του εμπόρου

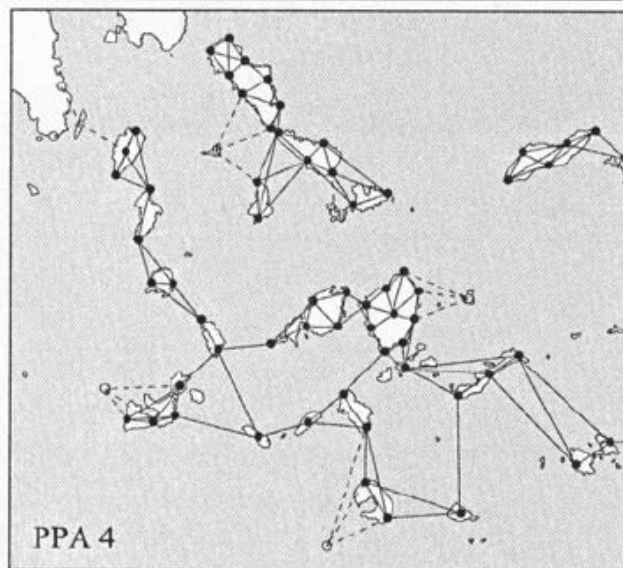
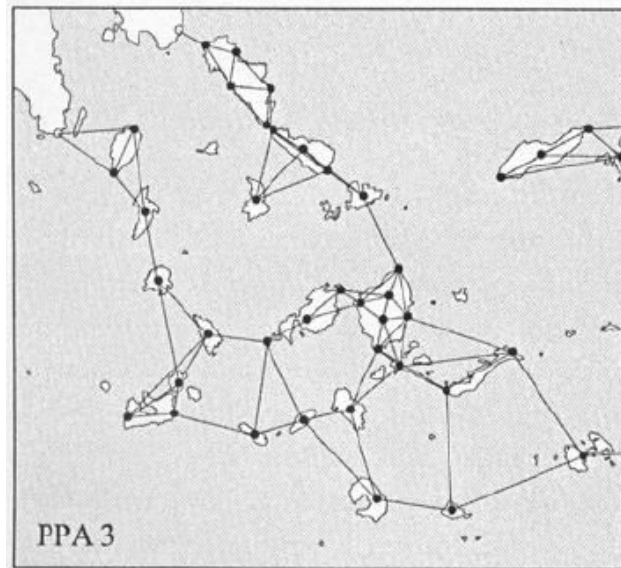
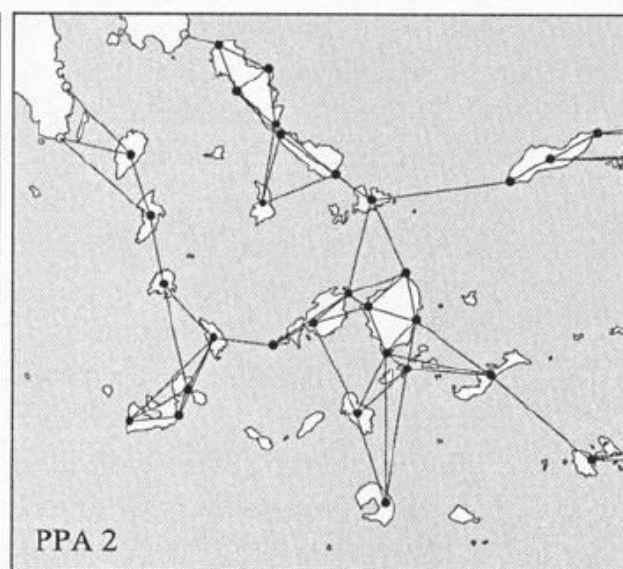
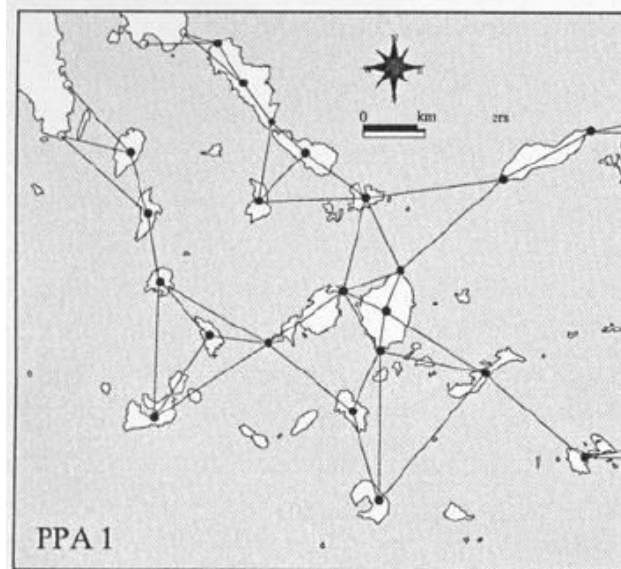
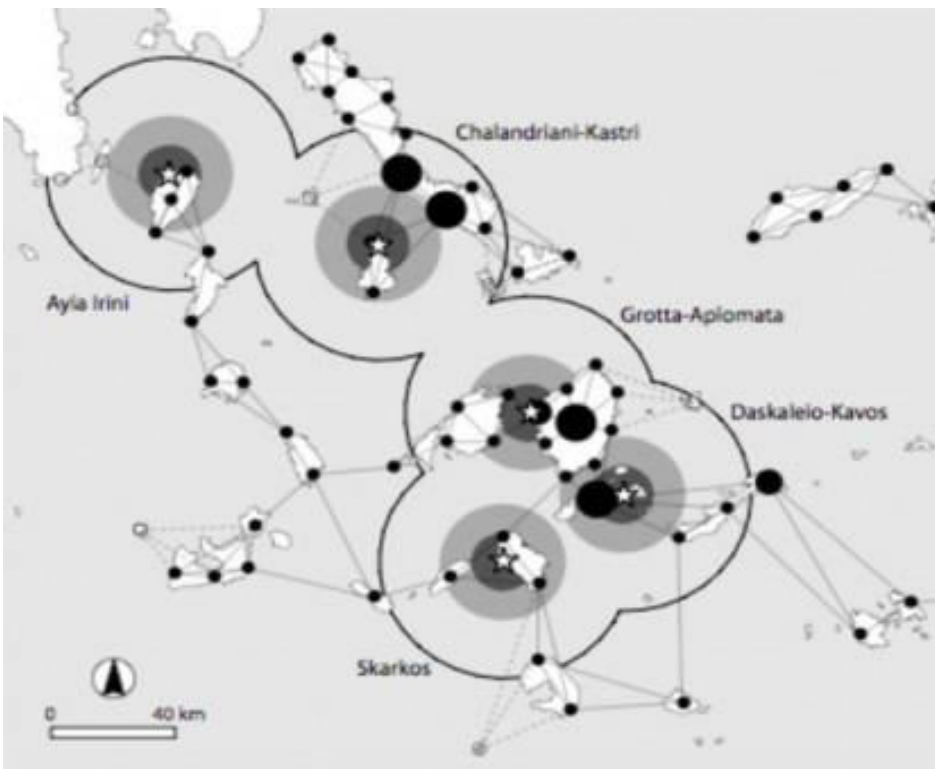
Ο επιβάτης στον Όμηρο (β 319, ω 300)
ο έμπορος στο Σημωνίδα (Αθ. 3.106d)

ἔμπορος < ὁ ἐν πόρῳ ὢν

Ένας συνδεδεμένος μικρόκοσμος: οι Κυκλαδίτες ως νησιώτες σε κίνηση

Συνδεσιμότητα (*connectivity*):

Αυτό που εμείς αντιλαμβανόμαστε ως 'απόσταση' ή ως 'χώρισμα' ίσως ήταν διαφορετικά αντιληπτό από τον κάτοικο των νησιών

Η Πρωτοκυκλαδική Ι περίοδος Πολιτισμός/ φάση «Γκρόττα-Πηλού»

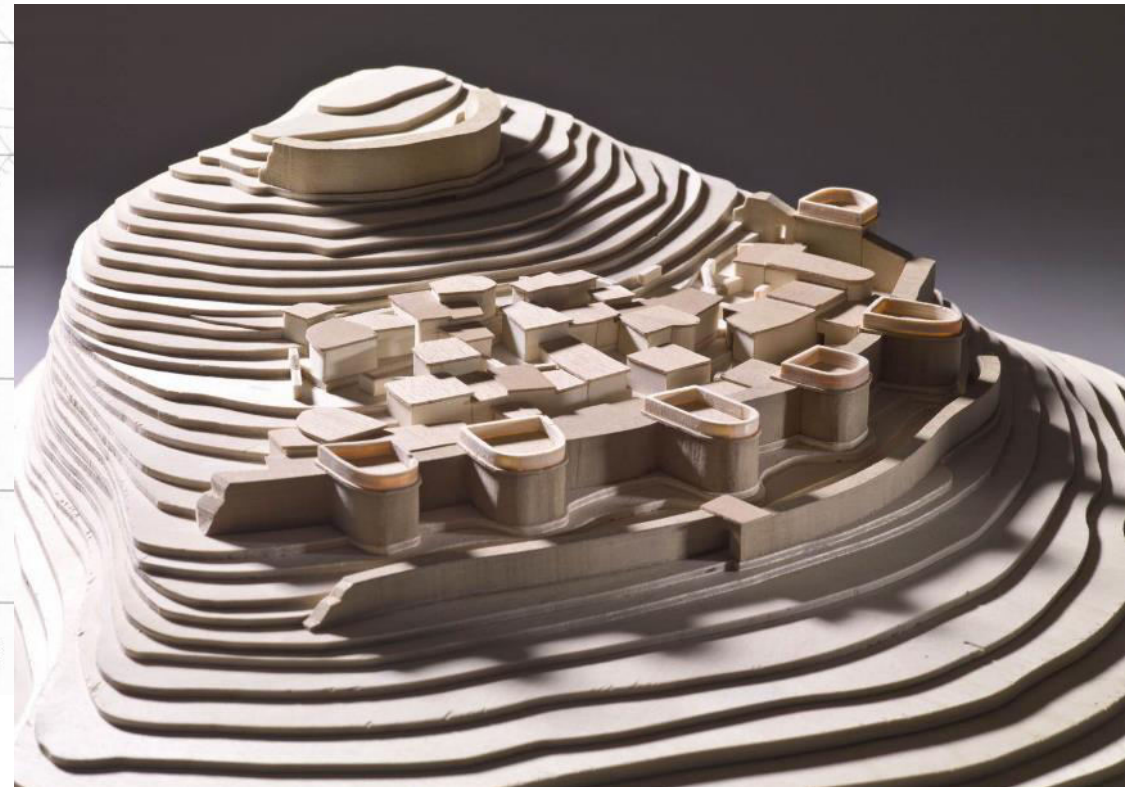
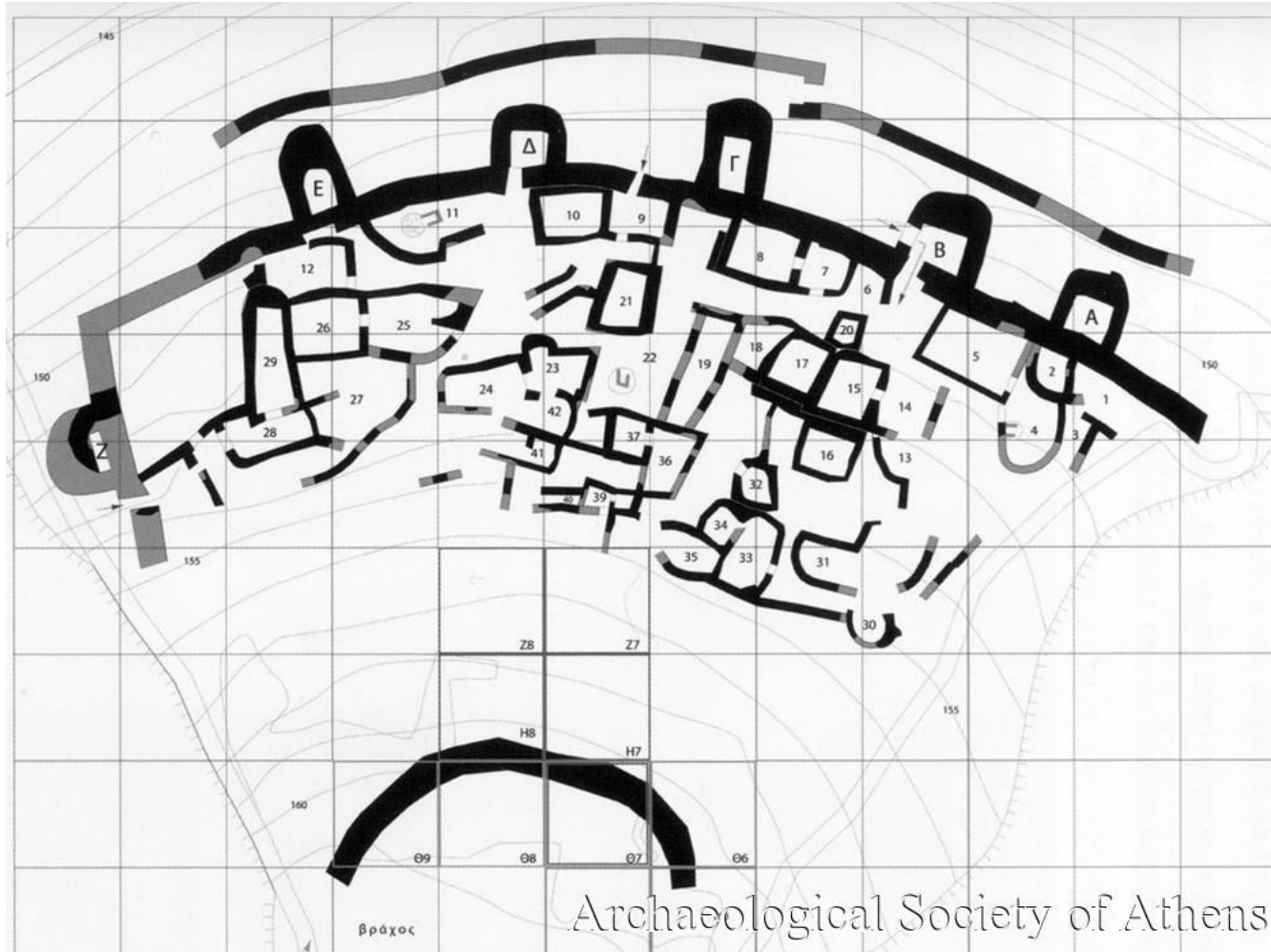
Κυλινδρικό δοχείο
(πυξίδα) με πώμα
Αντίπαρος

Κυριαρχία εγχάρακτης διακόσμησης

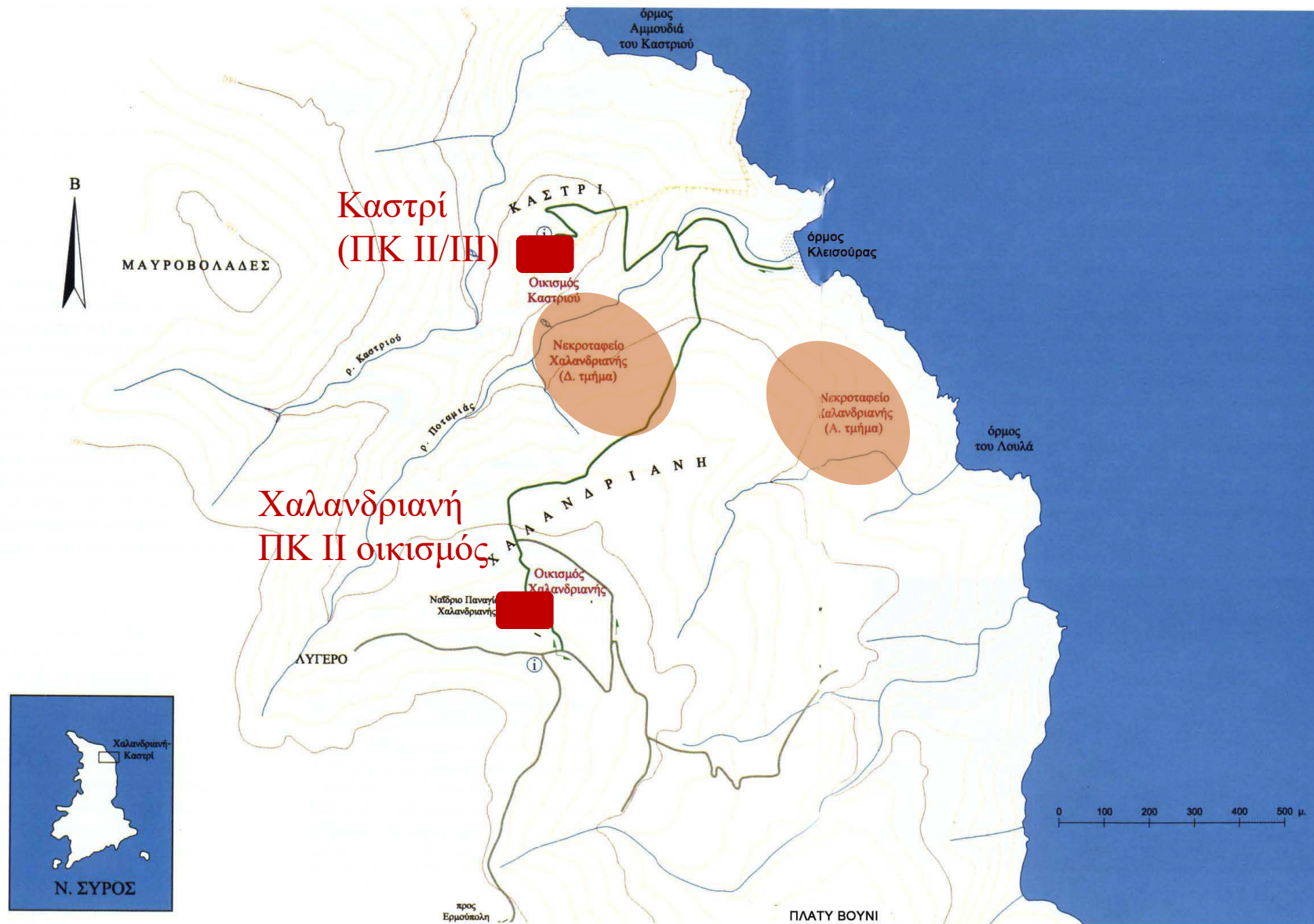
Στάμνος ή υδρία με διαμπερείς
οπές (ανάρτησης) στην ψευδολαβή
Αντίπαρος

Η Πρωτοκυκλαδική ΙΙ περίοδος
Πολιτισμός/ φάση «Κέρου-Σύρου»
Η οικιστική αρχιτεκτονική

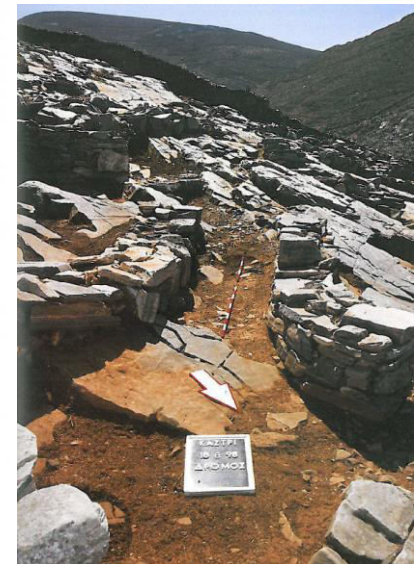

Η ΠΚ ΙΙ ακρόπολη του Καστριού Χαλανδριανής (Σύρος)

Η Πρωτοκυκλαδική II οχυρή θέση στο Καστρί (Σύρος)

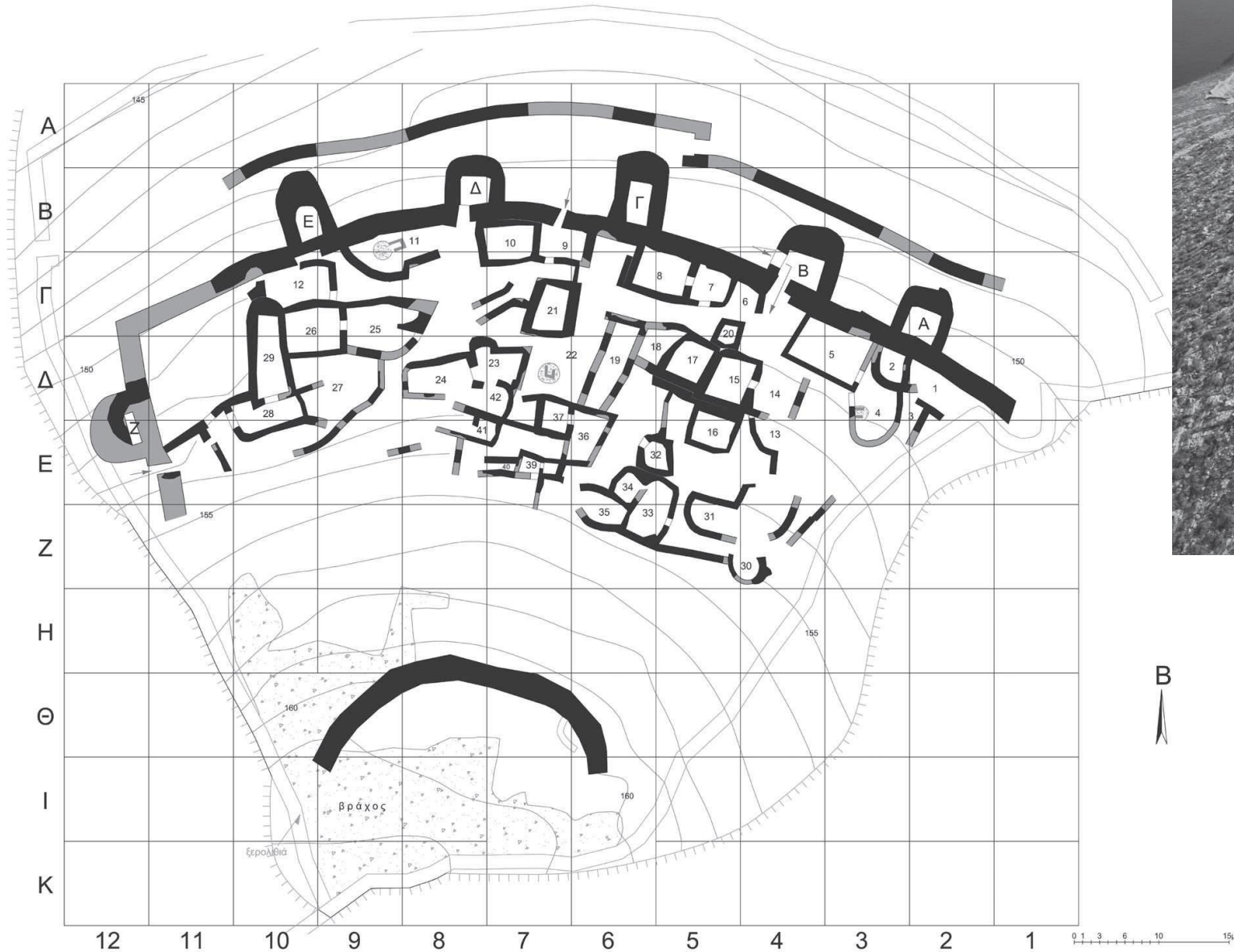
ΥΠΟΜΝΗΜΑ LEGEND	
	Πρωτοκυκλαδικά κτιριακά λείψανα Early Cycladic building remains
	Οικισμός Καστριού Archaeological site
	Αμαξίτη οδός Road
	Μονοπάτι Path
	Ενημερωτικός πίνακας Information material

Εικ. 1
Χάρτης της περιοχής Χαλανδριανή-Καστρί.

Fig. 1
Map of the Chalandriani-Kastri region.

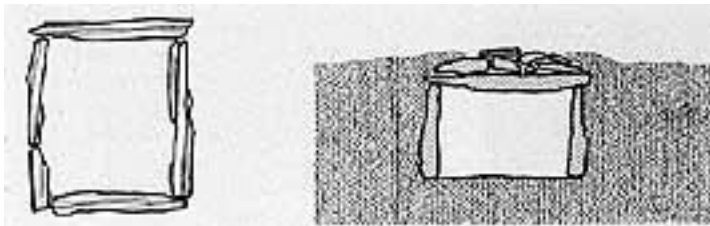
Η Πρωτοκυκλαδική II οχυρή θέση στο Καστρί (Σύρος)

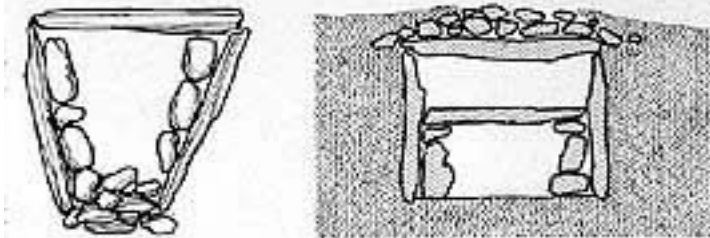
Οι ευμεγέθεις 'εξαιρέσεις':
Πρωτοκυκλαδικά κέντρα ελέγχου;

- Σκάρκος (Ιος)
- Δασκαλιό-Κάβος (Κέρος)
- Αγία Ειρήνη (Κέα)

Η Πρωτοκυκλαδική ΙΙ περίοδος Πολιτισμός/ φάση «Κέρου-Σύρου» Η ταφική αρχιτεκτονική

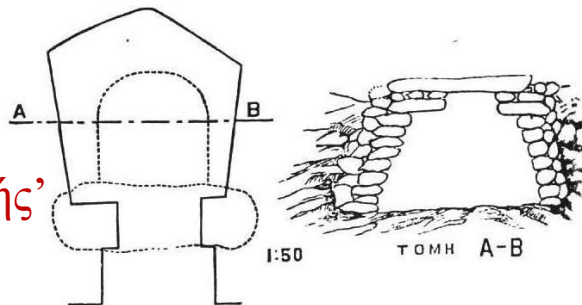
Κιβωτιόσχημος τάφος (μονόχωρος)

Κιβωτιόσχημος τάφος (με 'όροφο')

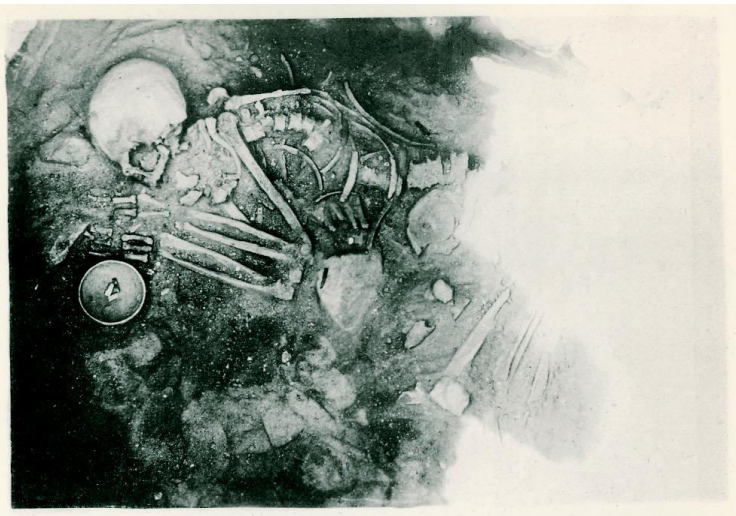

Κτιστοί τάφοι
τύπου 'Χαλανδριανής'

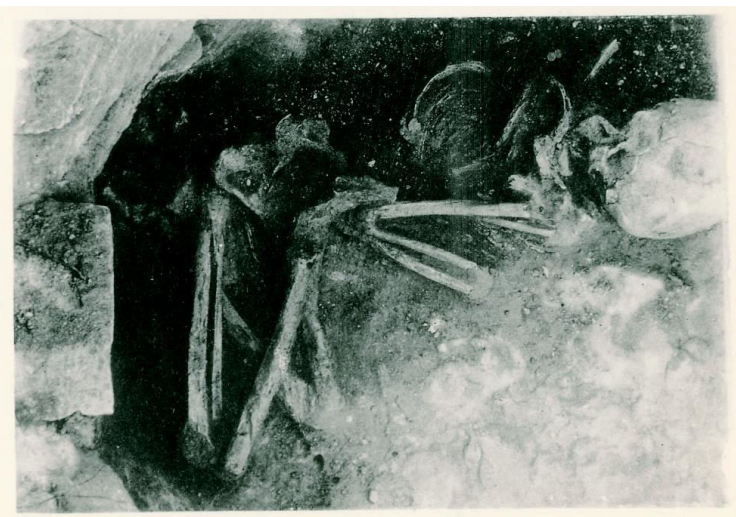

Άγιοι Ανάργυροι Νάξου
Νεκροταφείο της ΠΚ ΙΙ

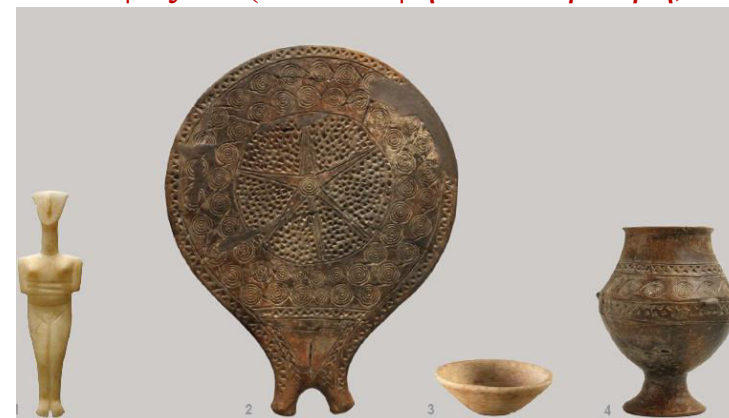
Η Πρωτοκυκλαδική ΙΙ περίοδος Πολιτισμός/ φάση «Κέρου-Σύρου» *Τα έθιμα ταφής*

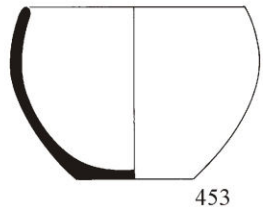
Φωτογραφική τεκμηρίωση του Χ. Τσουντα (ΑΕ 1899)

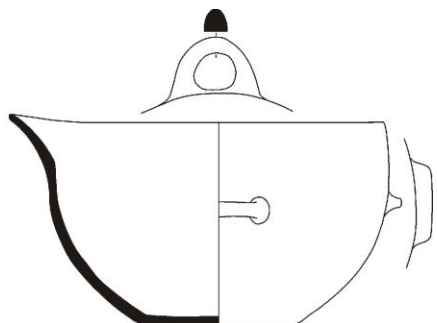
Τάφος XI (ανασκαφή Μ. Μαρθάρη)

Deep bowls

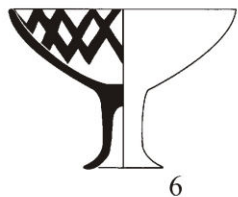

453

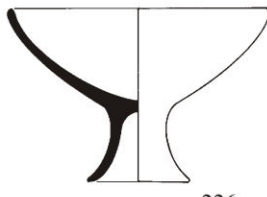
470

Footed bowls

6

Σκύφοι

226

Footed cup

49

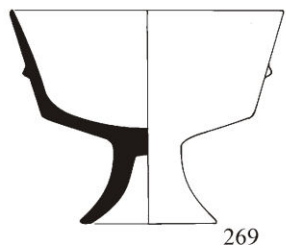
Κύπελλα

Goblet

24

Uncommon footed bowl

269

Uncommon cup

192

ΠΚ ΙΙ νεκροταφείο
Χαλανδριανής Σύρου

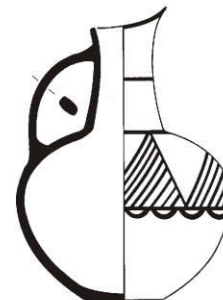
Βασικοί τύποι
κεραμικών
κτηρισμάτων

Jugs

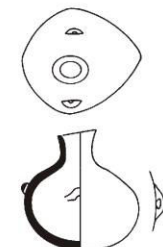
Variety 1

80

Variety 2

12

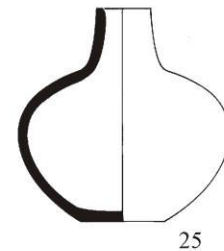

455

Bottle

Πρόχοι

Footed one-handed cup

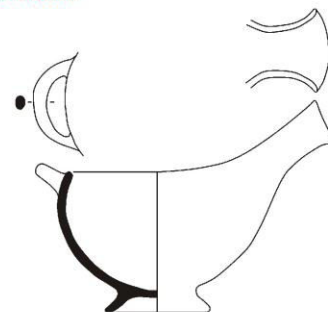

25

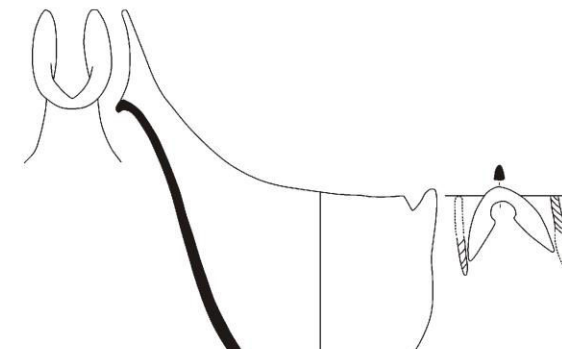
438

Sauce boats

Variety 1

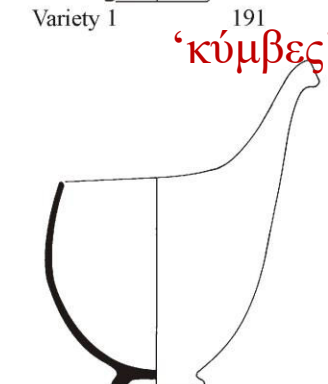
191

‘κύμβες’ ή ‘σαλτσιέρες’

Variety 2

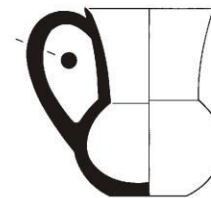
467

Variety 3

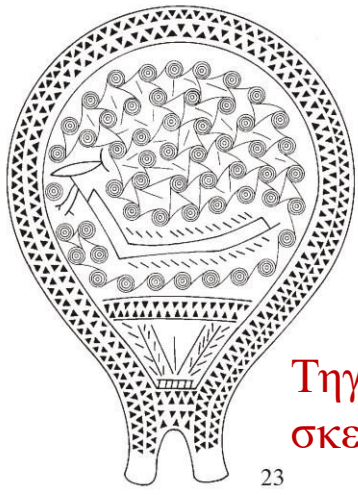
50

One-handed tankard

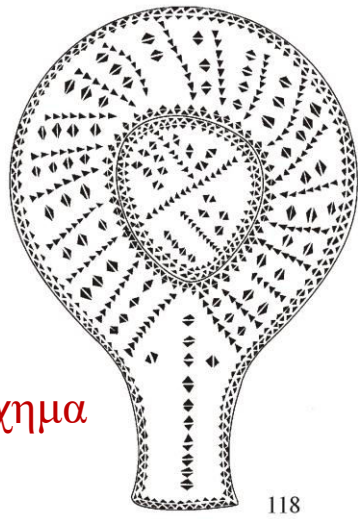
321

Pans

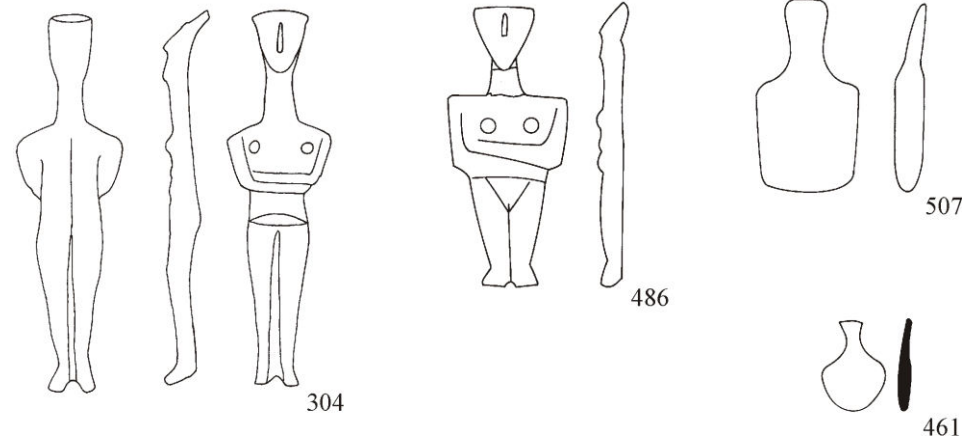

23

Τηγανόσχημα
σκεύη

118

304

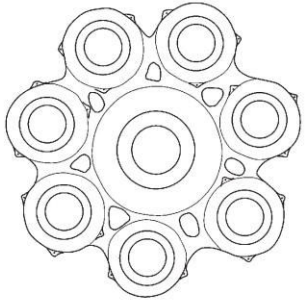
486

507

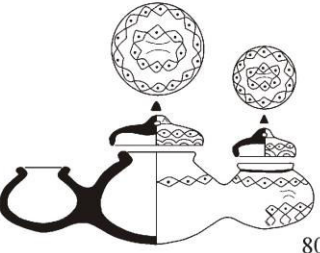
461

Λίθινα ειδώλια

Kernos

κέρνος

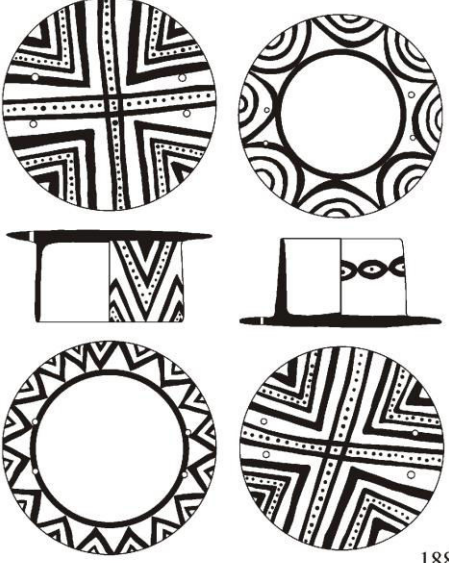
802

Zoomorphic vessel

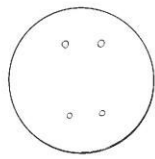
798

Spool-like pyxis

188

Lid

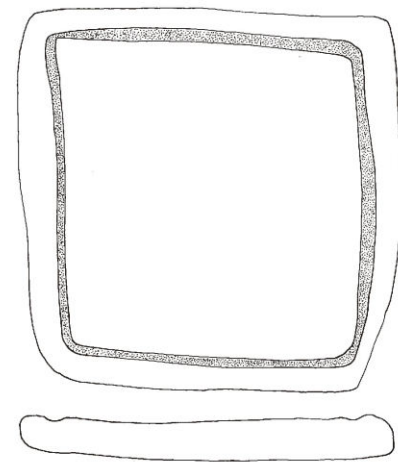
13

πυξίδα

ΠΚ II νεκροταφείο
Χαλανδριανής Σύρου

‘Τελετουργικά’(;)
σκεύη και άλλα αντικείμενα

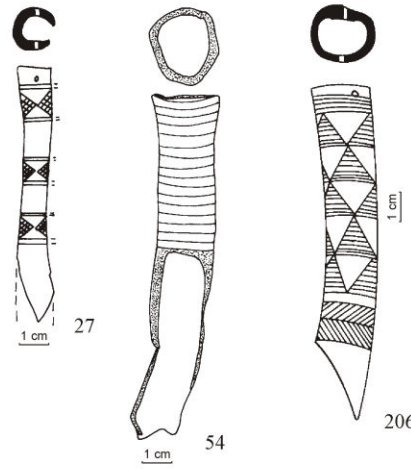
Palette

62

Λίθινος χρωματοτρίπτης

Bone tubes

27

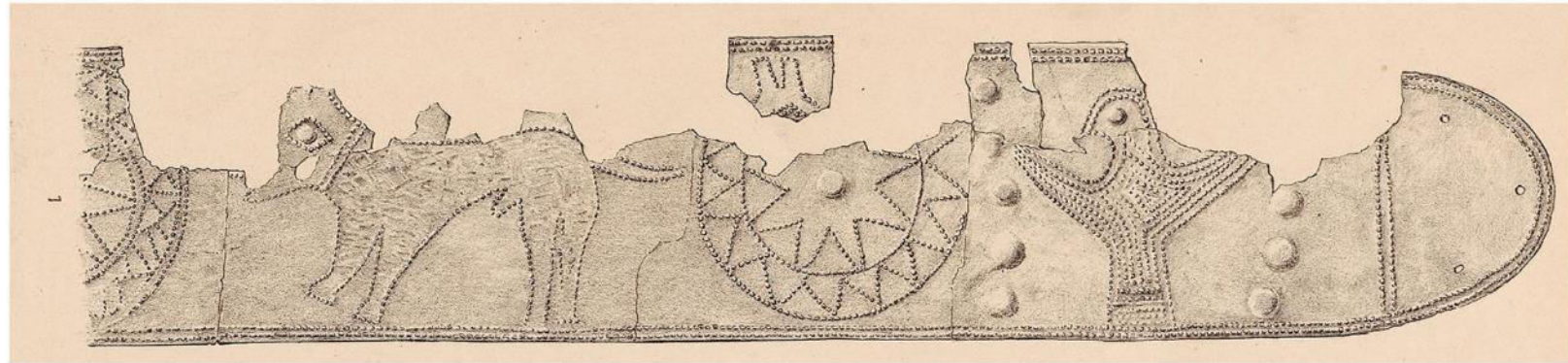
54

206

Οστέινοι αυλοί
(με ίχνη χρώματος)

Η Πρωτοκυκλαδική ΙΙ περίοδος Πολιτισμός/ φάση «Κέρου-Σύρου»

Πήλινο ζωομορφικό αγγείο με
παράσταση σκαντζόχοιρου που κρατά
φιάλη (νεκροταφείο Χαλανδριανής Σύρου)

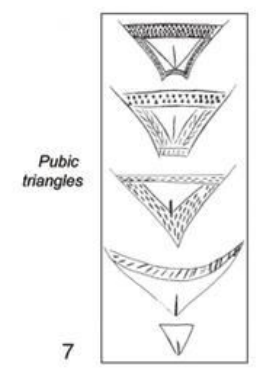
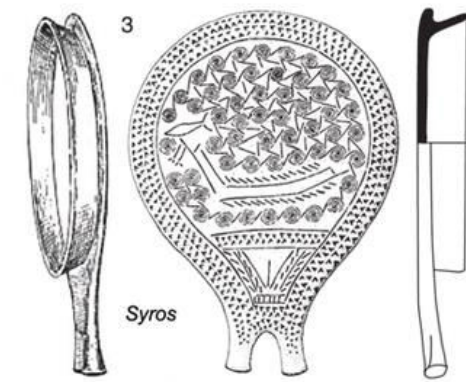
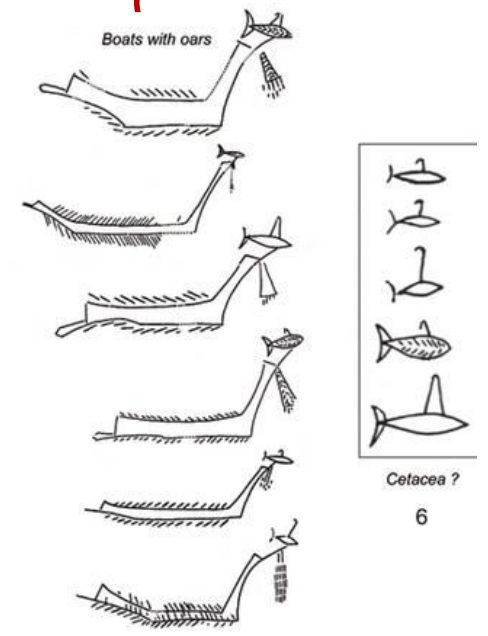
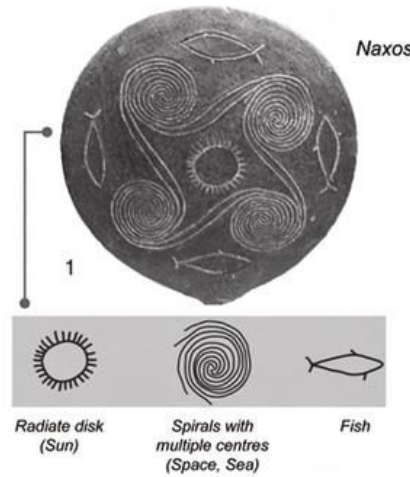

Αργυρό διάδημα με έκτυπη διακόσμηση
(νεκροταφείο Χαλανδριανής Σύρου)

Κέρνος με γραπτή διακόσμηση
Χαλανδριανή Σύρου

Τα αινιγματικά (για εμάς) Πρωτοκυκλαδικά ‘τηγανόσχημα’ σκεύη

‘Τηγανόσχημο’ σκεύος ΕΑΜ 4974
Χαλανδριανή Σύρου
ΠΚ ΙΙ

Κοσμολογικοί και έμφυλοι συμβολισμοί

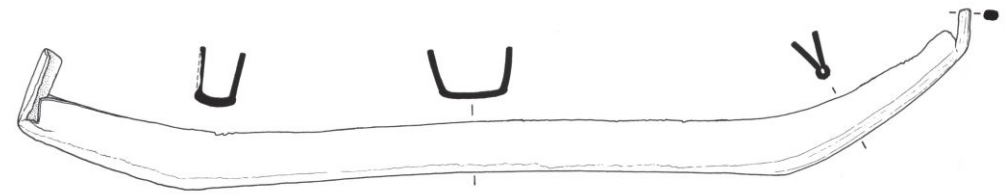
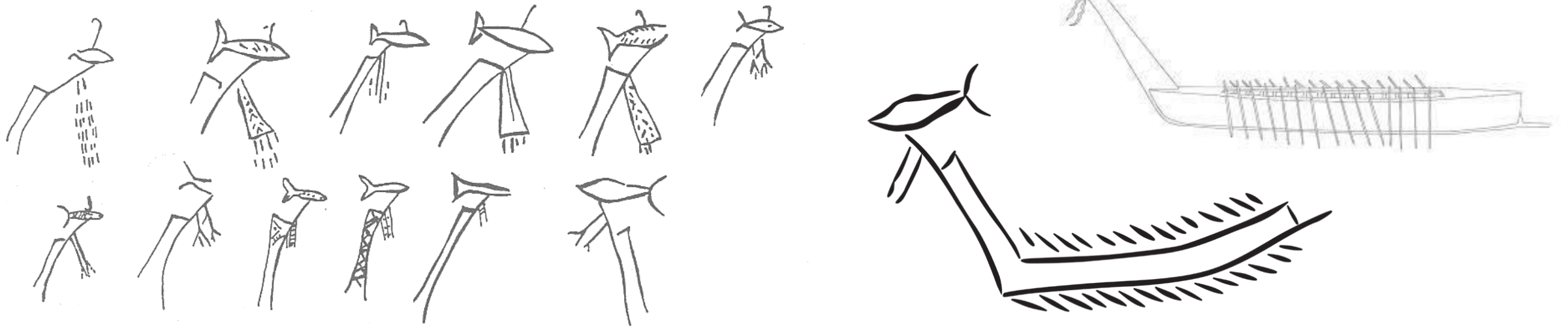

‘Τηγανόσχημο’ σκεύος ΕΑΜ 4971
Χαλανδριανή Σύρου
ΠΚ ΙΙ

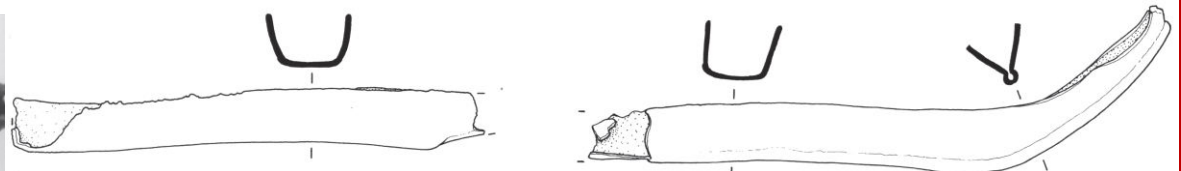

‘Τηγανόσχημο’ σκεύος ΕΑΜ 4974
Χαλανδριανή Σύρου
ΠΚ ΙΙ

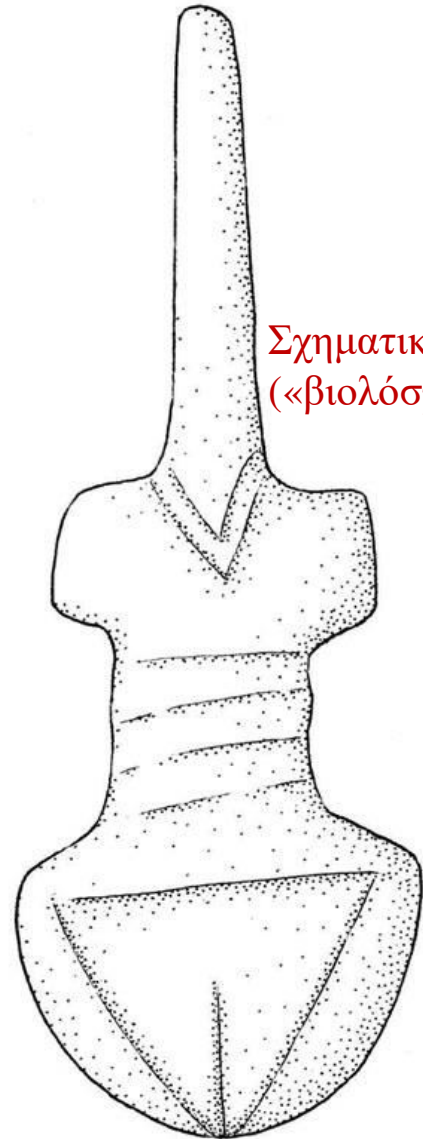
Το μακρό σκάφος ως έμβλημα;

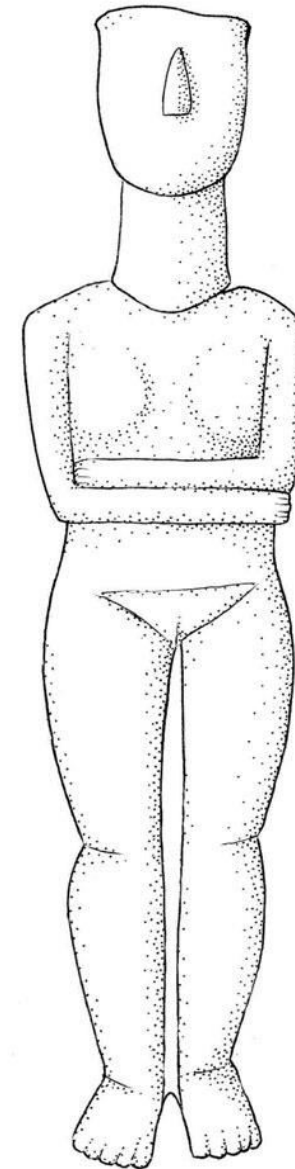
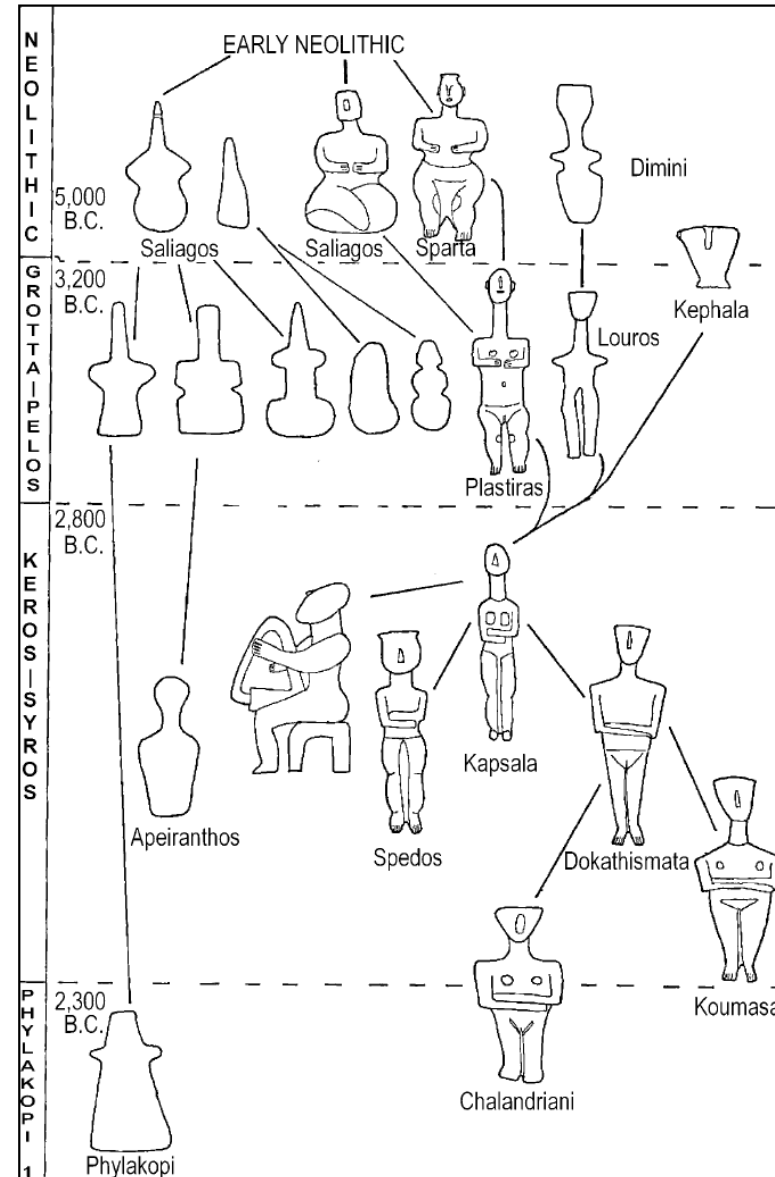
*Μολύβδινα ομοιώματα πλοιαρίων;
Δωρεές R. Dawkins και A. Evans στο Ashmolean
Αμφισβητούμενης γνησιότητας!*

Οι παραλλαγές των Πρωτοκυκλαδικών ειδωλίων: απευθείας εξέλιξη από την Νεολιθική ‘παράδοση’

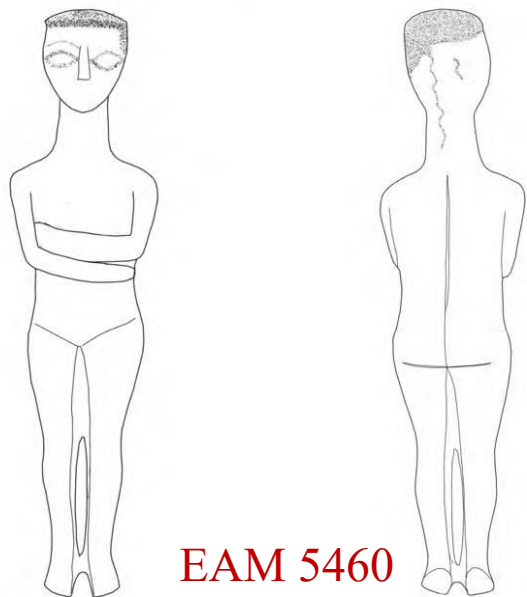

Σχηματικό
(«βιολόσχημο»)

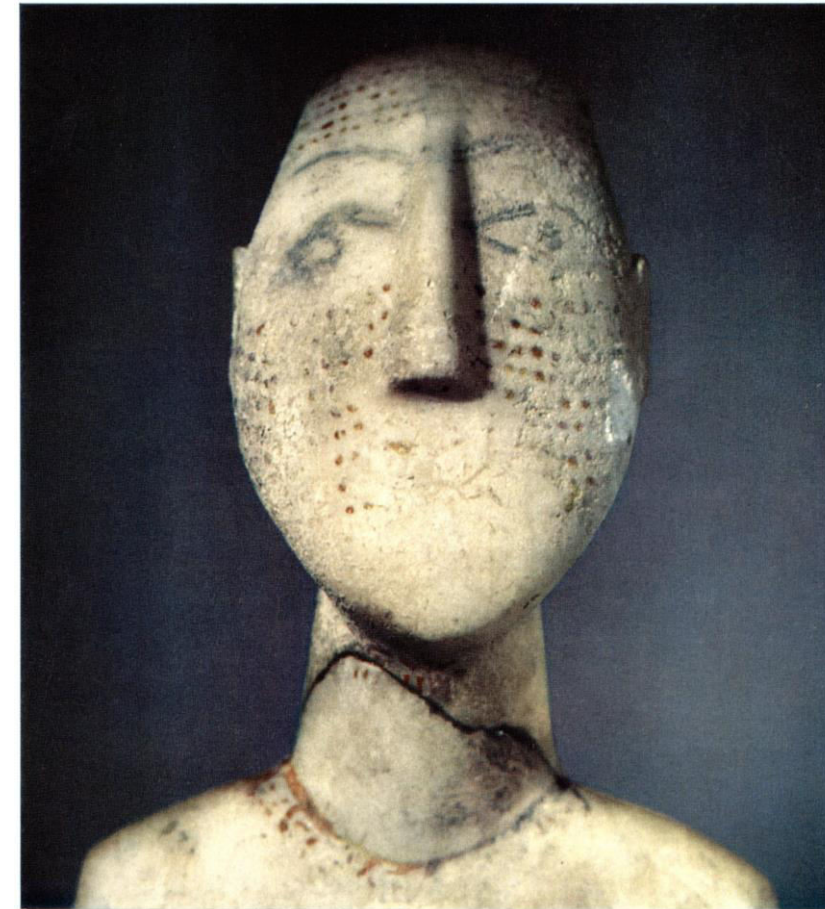
Φυσιοκρατικό(;)
ειδώλιο του τύπου
με τα διπλωμένα
χέρια
(folded-arm figurine
ή FAF)

Ενδείξεις γραπτής διακόσμησης των λίθινων
Πρωτοκυκλαδικών ειδωλίων

EAM 5460

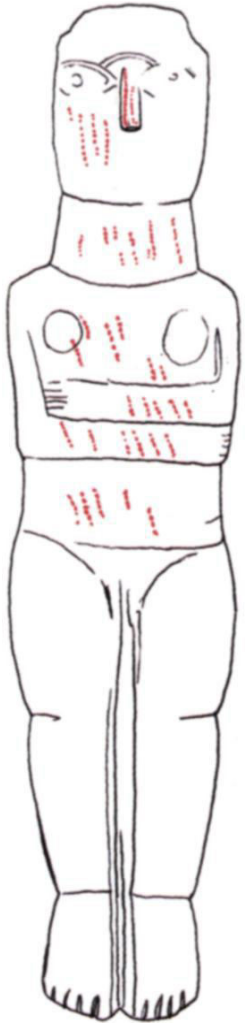
EAM 747

Ιδιωτική συλλογή

Ενδείξεις γραπτής διακόσμησης των λίθινων
Πρωτοκυκλαδικών ειδωλίων

Θρηνωδοί;

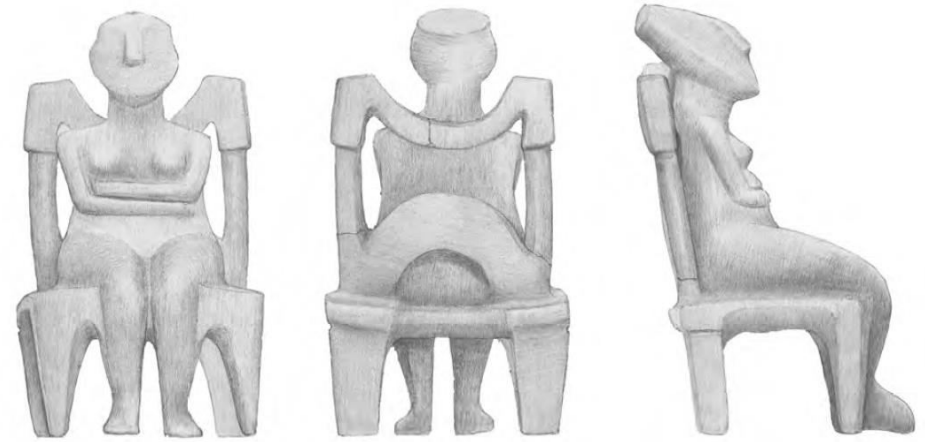
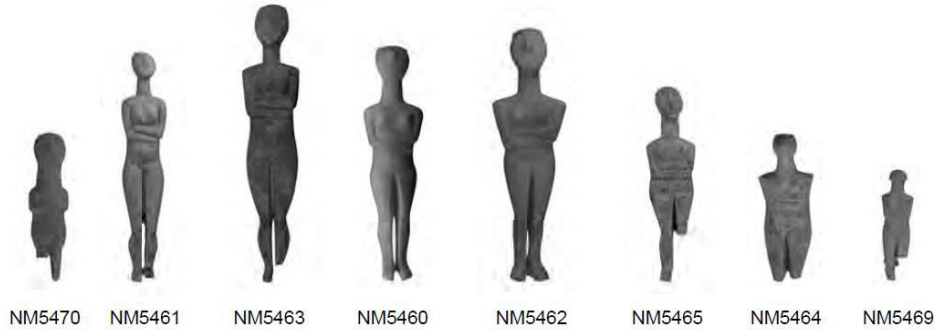
ΜΓ 280

Μ. Κοπεγχάγης 4697

Το περιβάλλον των Πρωτοκυκλαδικών ειδωλίων: κυρίως ταφικό

Ειδώλιο καθιστής μορφής

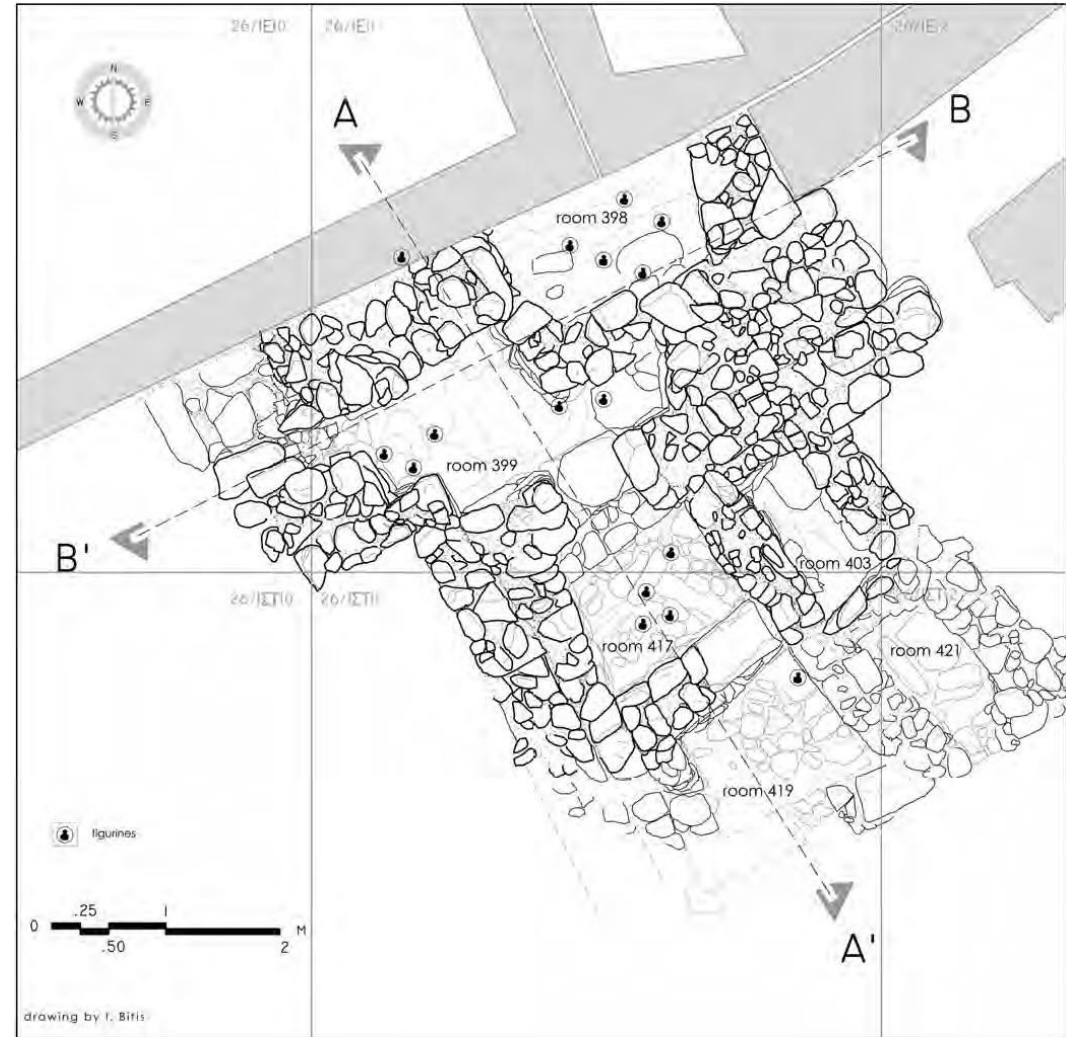
Το περιεχόμενο ενός
πλούσιου ΠΚ ΙΙ τάφου
Τάφος 13 Απλωμάτων Νάξου

Το περιβάλλον των Πρωτοκυκλαδικών ειδωλίων: κυρίως ταφικό με ενδιαφέρουσες εξαιρέσεις

- Σκάρκος Ίου
- Δασκαλιό
- Επάνω Κουφονήσι

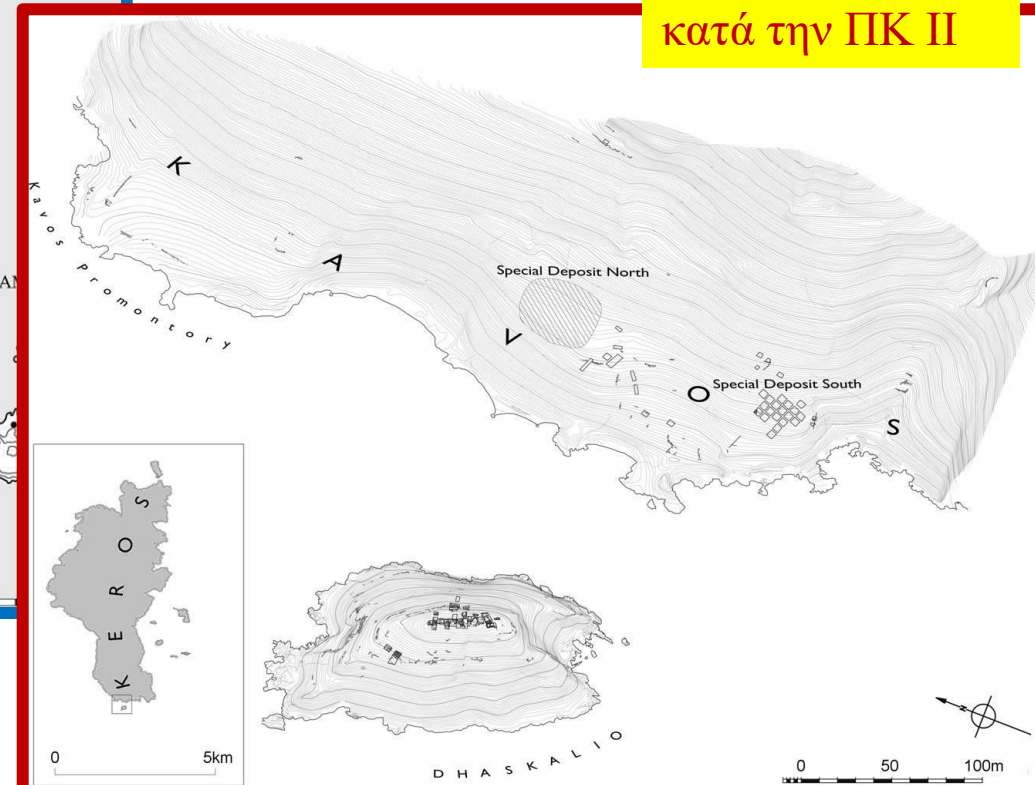
Το 'Κτήριο των Ειδωλίων'
Σκάρκος Ίου
ΠΚ ΙΙ

Μια μικρή προϊστορική ‘Δήλος’; Η Κέρος και το Δασκαλιό στην Πρώιμη Χαλκοκρατία

πιθανώς ενωμένα
κατά την ΠΚ ΙΙ

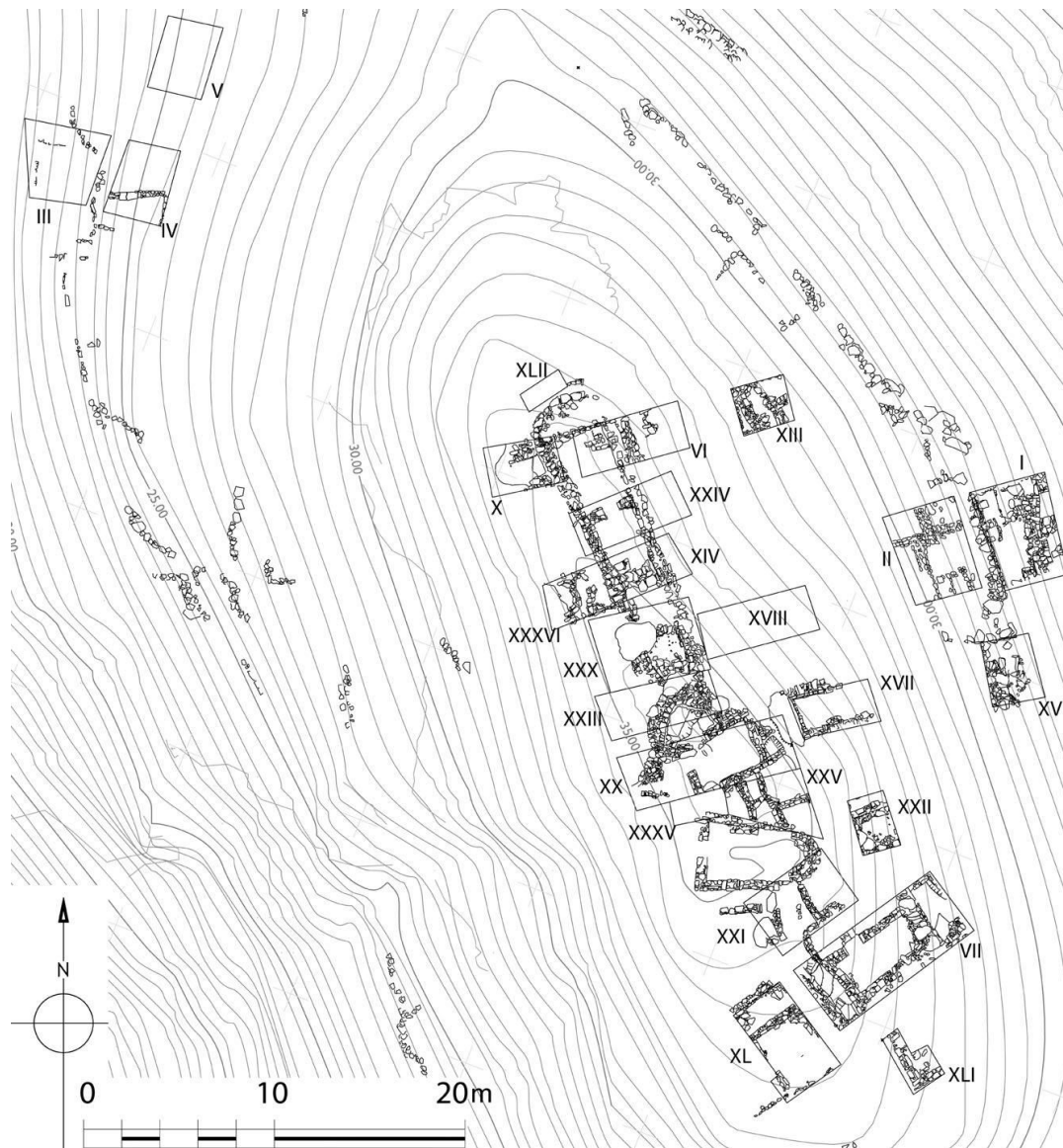
Μια μικρή προϊστορική ‘Δήλος’;
Η Κέρος και το Δασκαλιό στην Πρώιμη Χαλκοκρατία

Μια μικρή προϊστορική ‘Δήλος’;
Η Κέρος και το Δασκαλιό στην Πρώιμη Χαλκοκρατία

Μια μικρή προϊστορική ‘Δήλος’; Η Κέρος και το Δασκαλιό στην Πρώιμη Χαλκοκρατία

Εκτενής κατοίκηση

Πυκνή δόμηση

Υψηλή μεταλλευτικών δραστηριοτήτων

Πρώιμος ‘αστικός’(;) χαρακτήρας θέσης

Πρωτοκυκλαδικά ειδώλια στην ηπειρωτική Ελλάδα και τα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου

2a: Πάγκαλη, όρος Βαράσοβα (Αιτωλοακαρνανία)

2b Σπήλαιο Λεοντάρι (Υμηττός)

2c: Σπήλαιο Αγίας Τριάδας

3: Ακρόπολη Αθηνών

4: Άγιος Κοσμάς

5: Κορωπί

6: Μαραθώνας Τσέπι

7: Βραυρόνα

8: Λούτσα

9: Αιγάλεω

10: Μάνδρα

11: Νέα Κηφισιά

12: Αστέρια Γλυφάδας

13: Δέλπριζα (Κρανίδι)

14: Ιερό Απόλλωνος Μαλεάτα, Επίδαυρος

15: Άνω Επίδαυρος

16: Άργος

17: Θερμή Λέσβου

18: Θήβα

19-20: Μάνικα Ευβοίας

21: Νέα Στύρα

22: Παλαμαρι Σκύρου

23: Προσκυνάς

24: Βαθύ Αστυπάλαιας

25: Μεσαριά Κω

26: Κρεμαστή Ρόδου

27: Μίλητος

28a: Liman Tere

28b: Bakla Tere

29: Λουτρά, Άνω Κουφονήσι

Στο μονοπάτι του πολέμου; Οι οχυρώσεις της Πρώιμης Χαλκοκρατίας II στο Αιγαίο

Ενδιαφέροντες συσχετισμοί

Έχουμε έξαρση οχυρώσεων με σαφή
αμυντική μέριμνα...

... την περίοδο του λεγομένου
'Διεθνούς Πνεύματος'

Βεβαίως, το γεγονός ότι μια κατασκευή
φαίνεται αμυντική δεν σημαίνει ότι
λειτούργουσε και ως τέτοια

πηγή: Gauss 2019

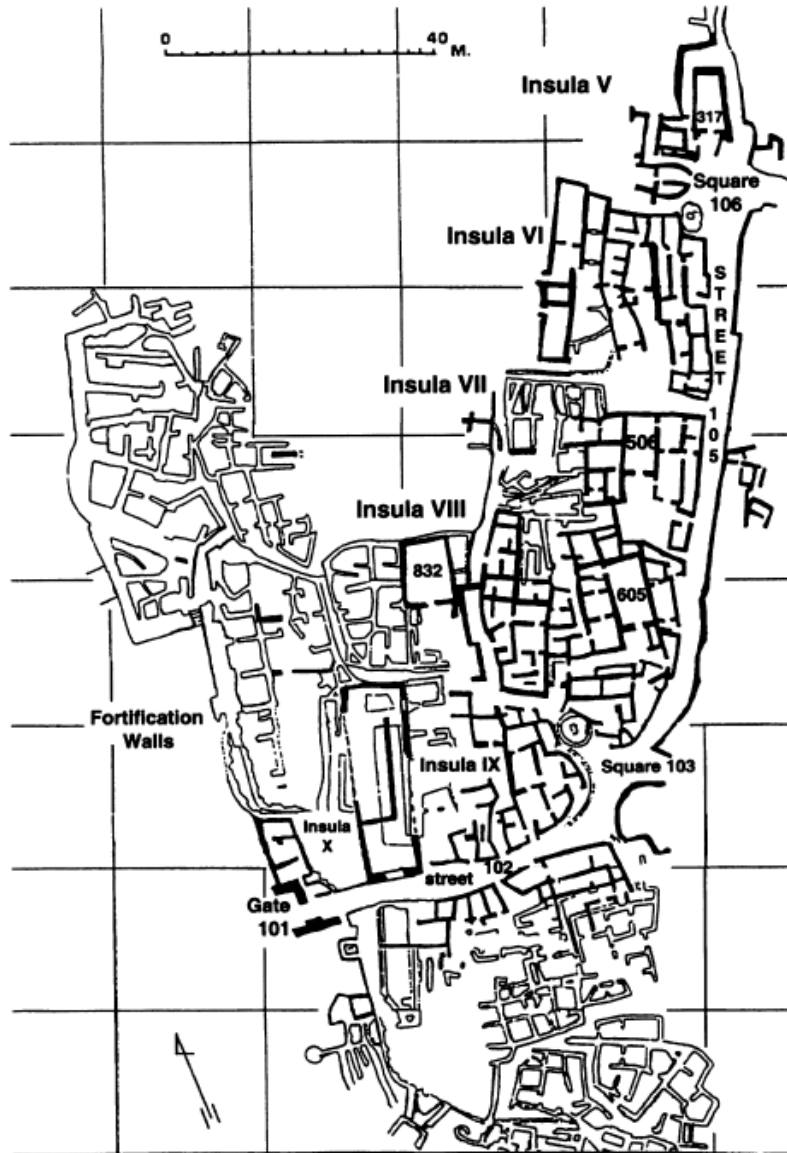
Οι μεγάλες πόλεις του βορρά: Η Πολιόχνη στη Λήμνο

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ

ΚΥΚΛΑΔΕΣ

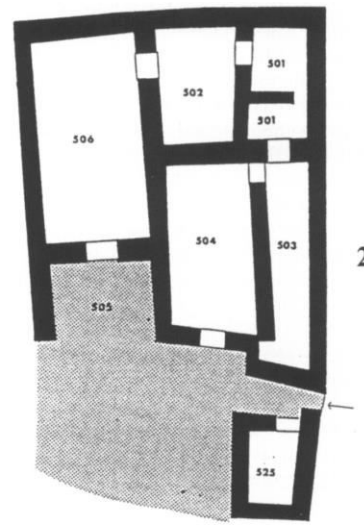
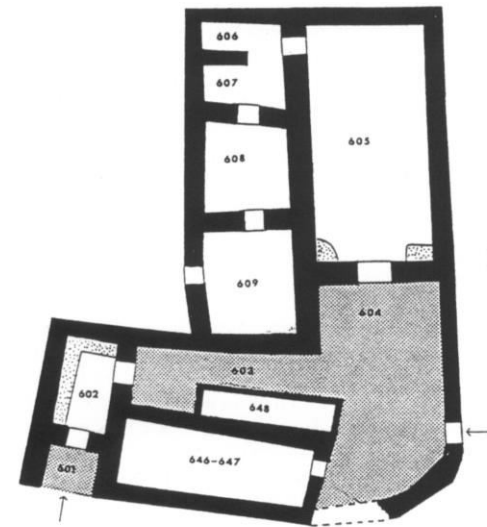
ΕΤΗ Π.Χ.*	ΑΡΙΘΜΗΣΗ ΦΑΣΕΩΝ	ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ	ΚΥΚΛΑΔΕΣ
		(«ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΙ», ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΥΤΙΚΕΣ ΘΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΦΑΣΕΙΣ)	(«ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΙ», ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΥΤΙΚΕΣ ΛΗΜΝΟΣ ΘΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΦΑΣΕΙΣ)
3000	I	Αττική: Μαραθώνας (Τσέπι) Κ. Ελλάδα: Εύτρηση III ΒΑ Πελοπόννησος: Περαχώρα Χ	Κυανή Πολιόχνη Σπήλαιο Ζα IIB φάση Γκρόττας-Πηλού Σπήλαιο Ζα III φάση Πλαστηρά
2900		Πελοπόννησος: Ταλιώτη Κ. Ελλάδα: Εύτρηση IV	Κάμπος Μαρκιανή II
2800		φάση Κοράκου Πελοπόννησος: Λέρνα IIIA-B Λέρνα IIIC-D	Κόκκινη Πολιόχνη Αγία Ειρήνη II φάση Κέρου-Σύρου Αγία Ειρήνη III
2700	IIA	Λευκαντί I	Κίτρινη Πολιόχνη φάση Καστριού
2600	IIB	Κεντρική Ελλάδα/ δεν απαντά στην Πελοπόννησο	
2500	IIIB/ III	φάση Τίρυνθας	Φυλακωπή I
2400		Λέρνα IV	
2100	III		
2000			

Οι μεγάλες πόλεις του βορρά: Η Πολιόχνη στη Λήμνο

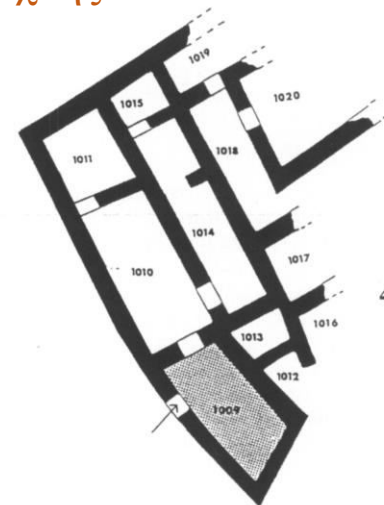
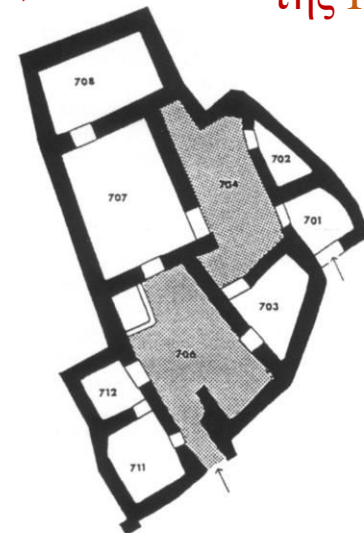

Μια οργανωμένη πόλη:

- Επισκευές οχυρώσεων
- Διάταξη σε 'νησίδες' (insulae)
- 'Αρτηρίες' κυκλοφορίας
- Αποχετευτικό σύστημα

Αντιπροσωπευτικά κτήρια της Κίτρινης Πολιόχνης

Οι μεγάλες πόλεις του βορρά: Η Πολιόχνη στη Λήμνο

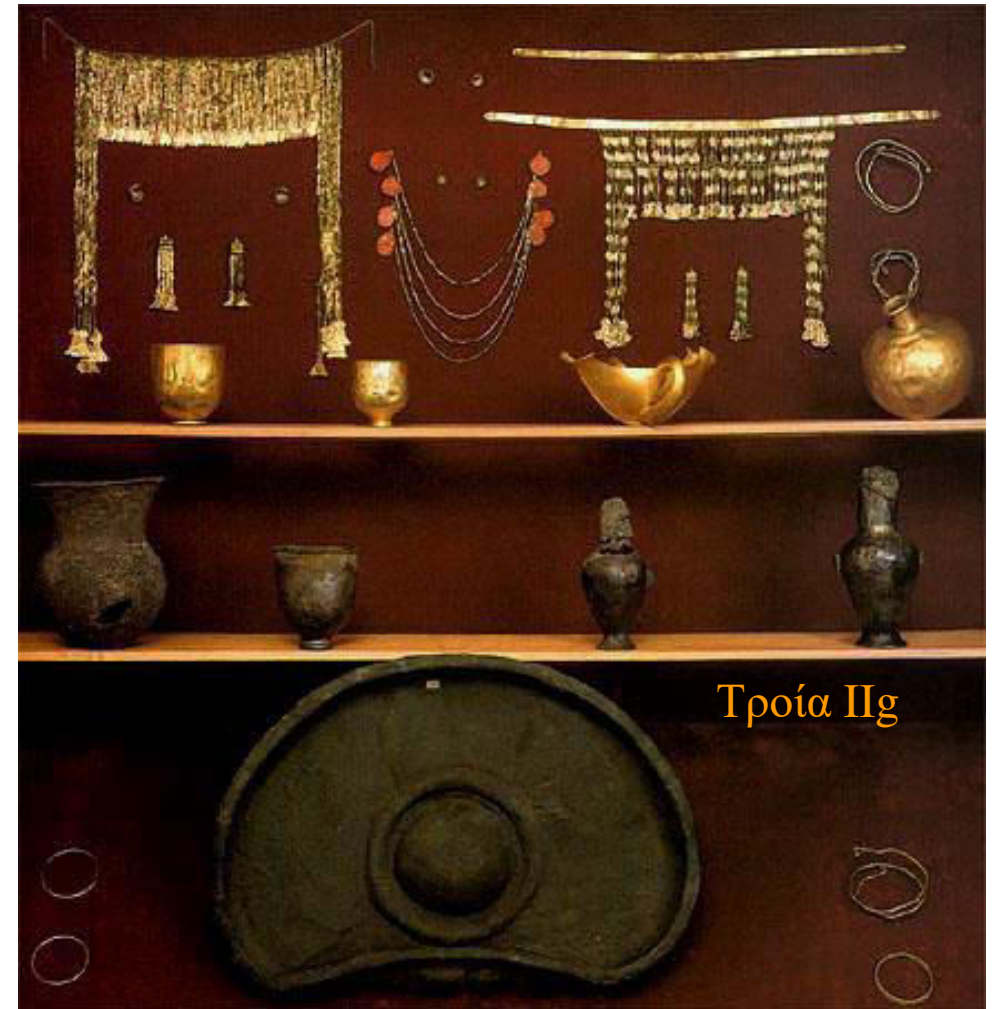
Το λεγόμενο 'Βουλευτήριο' της Κυανής Πολιόχνης

Από τον 'θησαυρό' της Κίτρινης Πολιόχνης
(χώρος 643, εντός πίθου)

Χρονολογική εγγύτητα και ομοιότητα με το
'Θησαυρό του Πριάμου' (Τροία II)

Οι μεγάλες πόλεις του βορρά:
οι 'θησαυροί' της Πολιόχνης και της Τροίας IIg

Οι μεγάλες πόλεις του βορρά: μια κεραμική παράδοση μοιρασμένη ανάμεσα στα νησιά και την Τρωάδα

Το λεγόμενο «δέπας αμφικύπελλο[ν]»

147

Αγγείο με κάθετες λάβες και πώμα με σταυροειδές επίστεμμα

Αρκετά σχήματα
της Κίτρινης Πολιόχνης
έχουν παράλληλα σε αυτά
της Τροίας II-III

Πρόχους με ψηλό κάθετο λαιμό

Ζωομορφικό αγγείο σε σχήμα χοίρου(;)

Οι μεγάλες πόλεις του βορρά: Η Θερμή στη Λέσβο

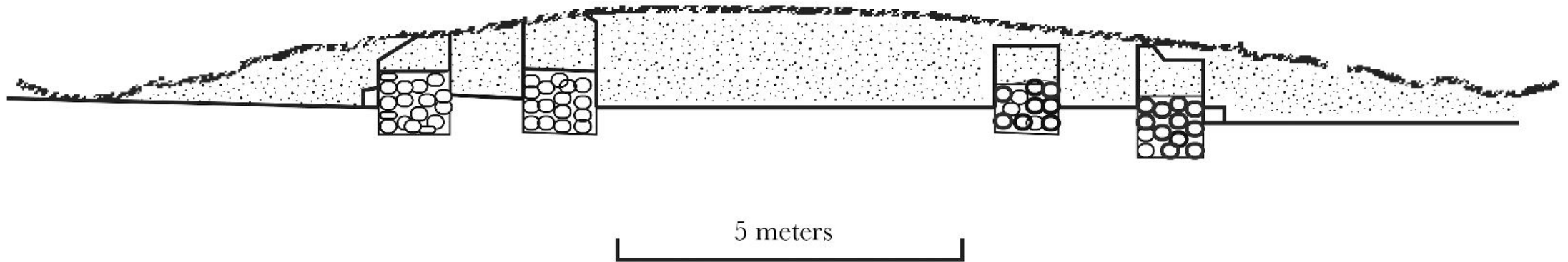
Πρωτοελλαδική ΙΙΙ – προχωρημένη Μεσοελλαδική (2200-1700 π.Χ.)

*Σημαντικές πολιτισμικές μεταβολές κατά την ΠΕ ΙΙ-ΙΙΙ μετάβαση
(περ. 2300/ 2200 π.Χ.)*

- Καταστροφή και μη επαναχρησιμοποίηση των ‘Οικιών με Διαδρόμους’ (ακόμη και σε θέσεις όπου η κατοίκηση συνεχίστηκε)
- Κτήρια με αψιδωτή κάτοψη γίνονται ο πλέον συνήθης τύπος κτηρίου
- Εκτενείς ταφικοί χώροι/ εμφάνιση ταφικών τύμβων
- Εισαγωγή του γρήγορου κεραμικού τροχού
- Είσοδος νέων κεραμικών μορφών, μεταξύ των οποίων η λεγόμενη ‘Μινυακή’ κεραμική

Το τέλος της Λέρνης III: πόσο αντιπροσωπευτικό ήταν;

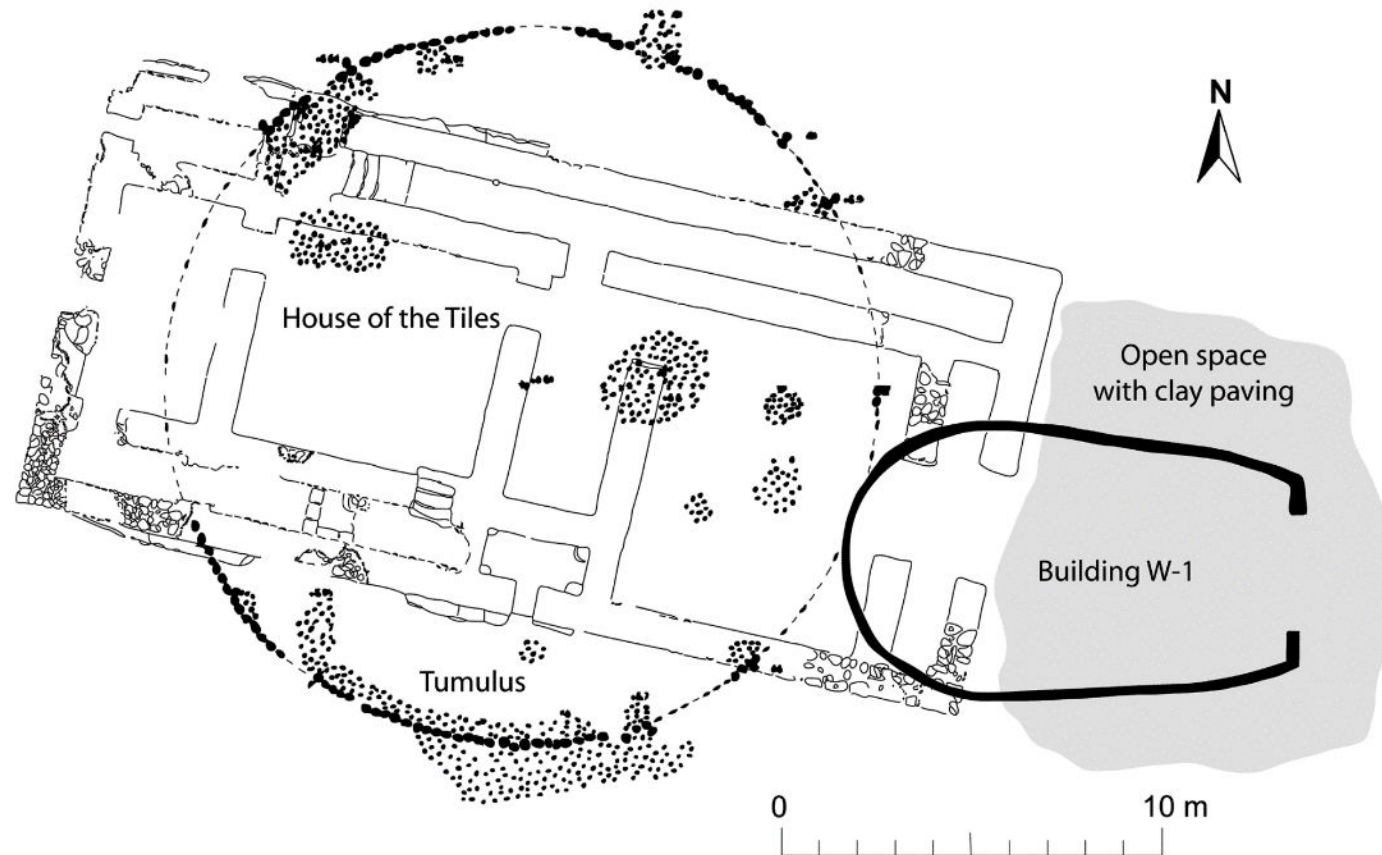
Η 'Οικία των Κεράμων' καταστράφηκε από μια έντονη φωτιά (-- > διατήρηση σφραγισμάτων) και ο ερειπιώνας της καλύφθηκε από ένα χαμηλό τύμβο (μη ταφικό στην αρχική του κατασκευή)

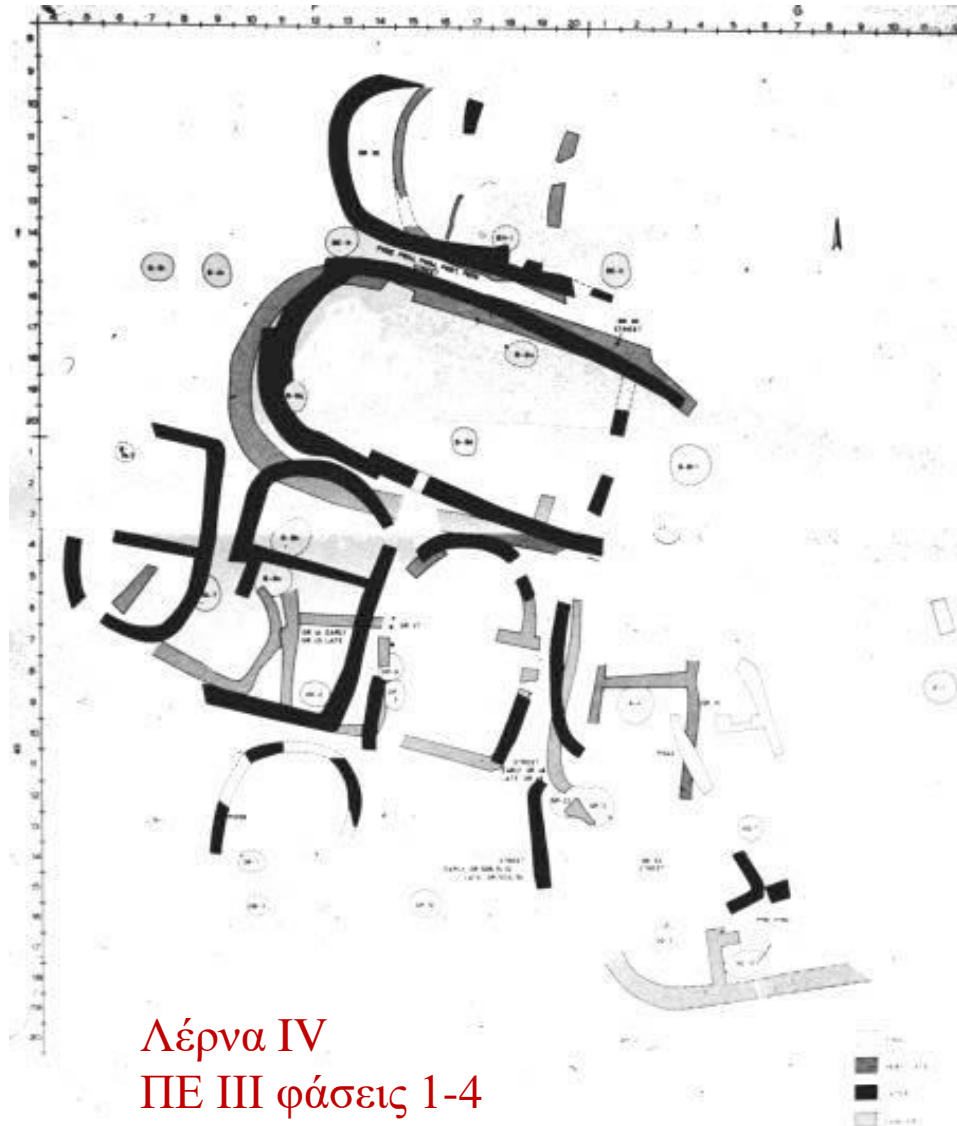
Ο 'τελετουργικός τύμβος' που κάλυψε την κατεστραμμένη 'Οικία των Κεράμων' (τομή)

Ο ‘τελετουργικός τύμβος’ της Λέρνας: ΠΕ II ή ΠΕ III;

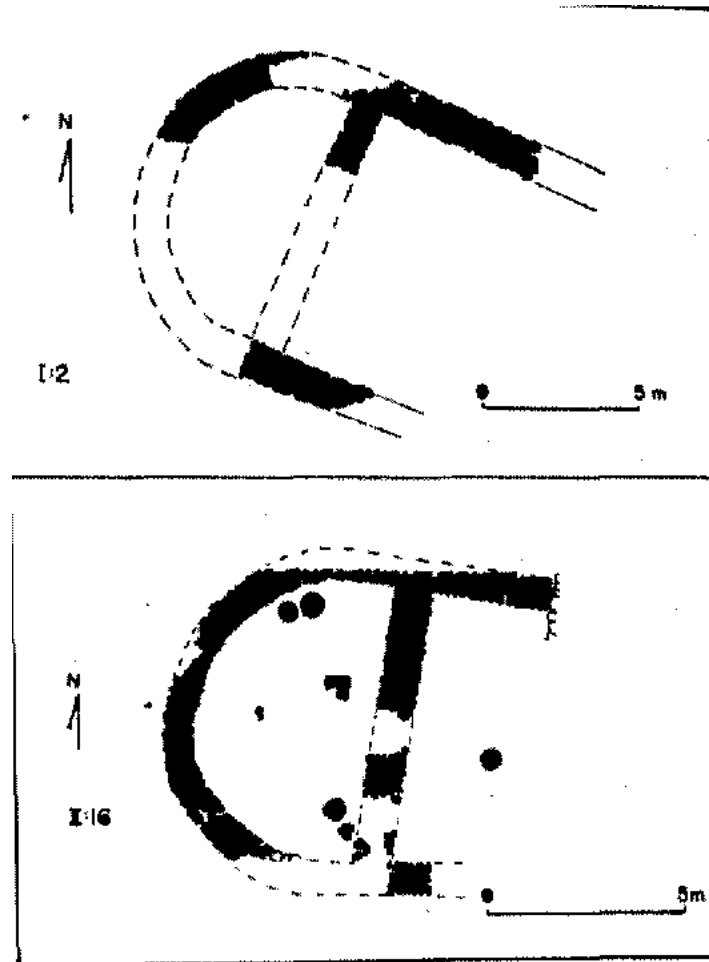
Η λογική της κατασκευής και χρήσης του ‘τύμβου’ της ‘Οικίας των Κεράμων’ υποστηρίζει την ερμηνεία του ως την *τελική* κατασκευή της φάσης III (ΠΕ II) και όχι ως την *αρχική* κατασκευή της φάσης IV (ΠΕ III)

Οικιστική αρχιτεκτονική κατά την ΠΕ ΙΙΙ φάση:
κυριαρχία κτηρίων με ‘αψιδωτές’ κατόψεις

Λέρνα ΙV
ΠΕ ΙΙΙ φάσεις 1-4

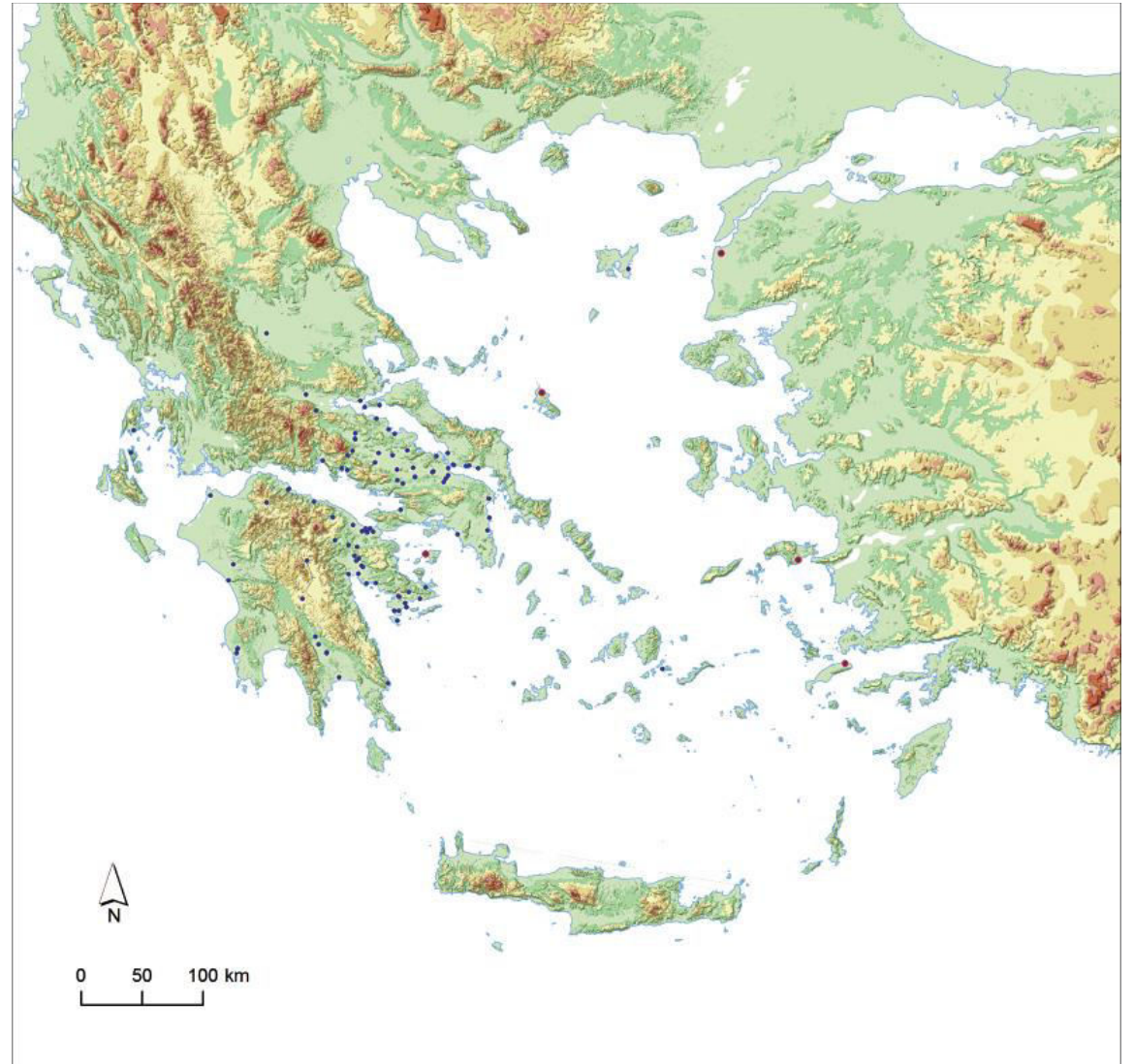
Thebes. Early Bronze Age apsidal buildings

Θήβα
ΠΕ ΙΙΙ

Από την Πρώιμη Χαλκοκρατία II στην Πρώιμη Χαλκοκρατία III : οχυρές θέσεις στο Αιγαίο

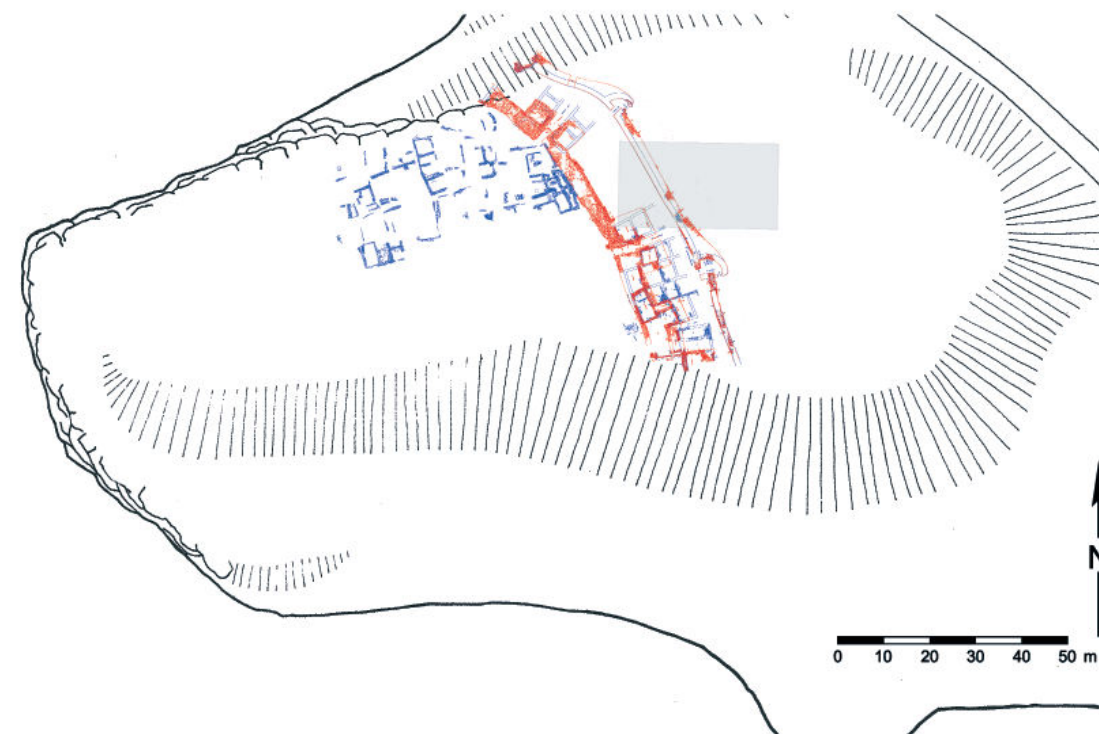
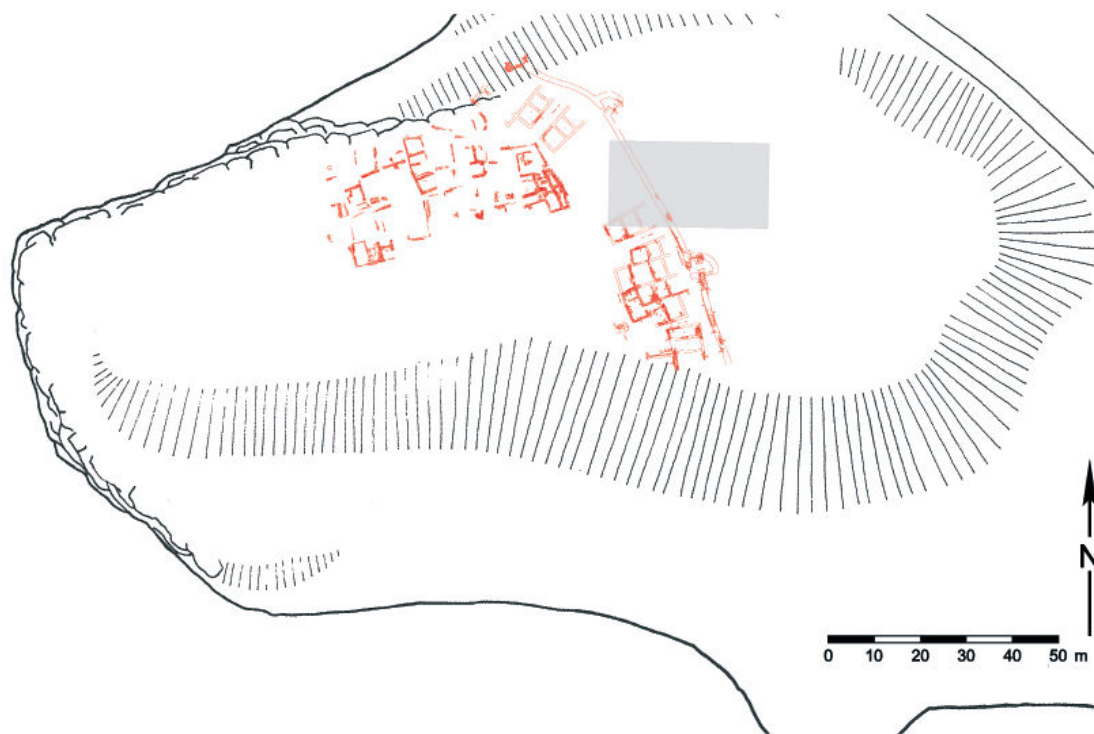

Πρώιμη Χαλκοκρατία II

Πρώιμη Χαλκοκρατία III

Η συνεχής χρήση των οχυρώσεων της Κολώνας κατά την Πρωτοχαλκή III περίοδο

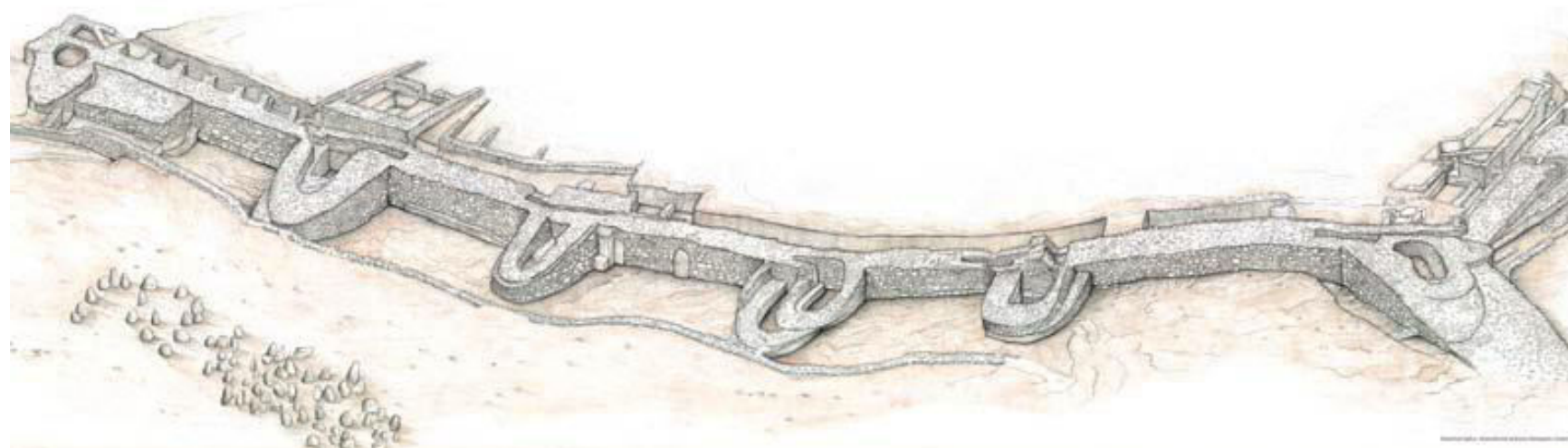
Κολώνα (Αίγινα) φάση V (ερυθρό χρώμα)

Κολώνα (Αίγινα) φάση V (κυανό χρώμα)
φάση VI (ερυθρό χρώμα)

Η εντυπωσιακή οχύρωση στο Παλαμάρι της Σκύρου

- Ακμή κατά την Πρώιμη Χαλκοκρατία III
- Συνεχής χρήση των οχυρώσεων από την ΠΕΧ II ως τη Μέση Χαλκοκρατία

Οι κεραμικοί ρυθμοί αλλάζουν...

Φάση II (~ ΠΕΧ II/III 'φάση Καστρί')

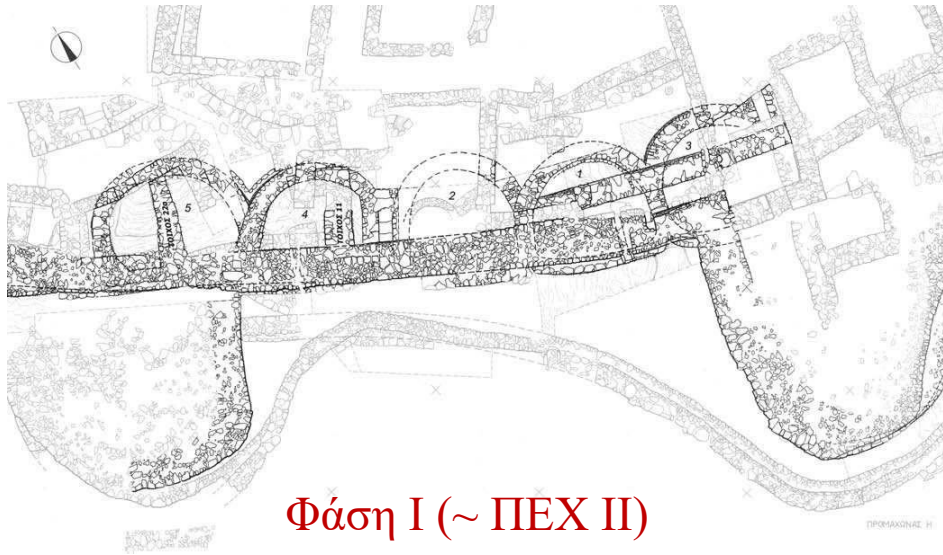

Φάση III (~ ΠΕΧ III)

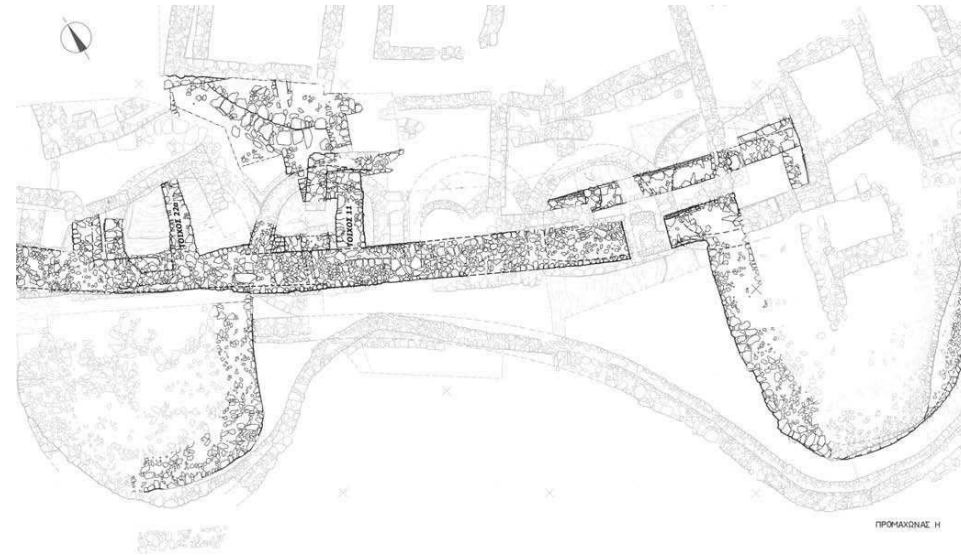

Φάση IV (~ ΜΕΧ)

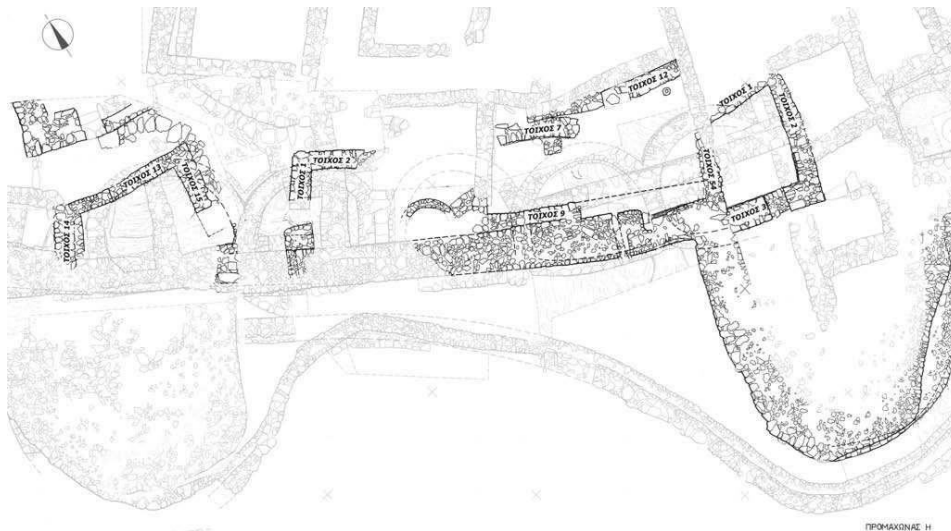
... μα οι οχυρώσεις μένουν

Φάση I (~ ΠΕΧ II)

Φάση IIβ (~ ΠΕΧ II/III 'φάση Καστρί')

Φάση III (~ ΠΕΧ III)

Φάση IV (~ ΜΕΧ)

Κεραμική μεταβολή: δραματικές αλλαγές στην ΠΕ II/III μετάβαση

Λέρνα III

Λέρνα IV

Η εισαγωγή του κεραμικού τροχού: μια δειλή τεχνολογική καινοτομία

Σημαντικά σημεία νέων μελετών (Μ. Χολέβα):

- αγγεία όχι εξ ολοκλήρου τροχοποίητα
- συνδυασμός χειροποίητων πρακτικών με κουλούρες (coiling) με τελείωμα στον τροχό

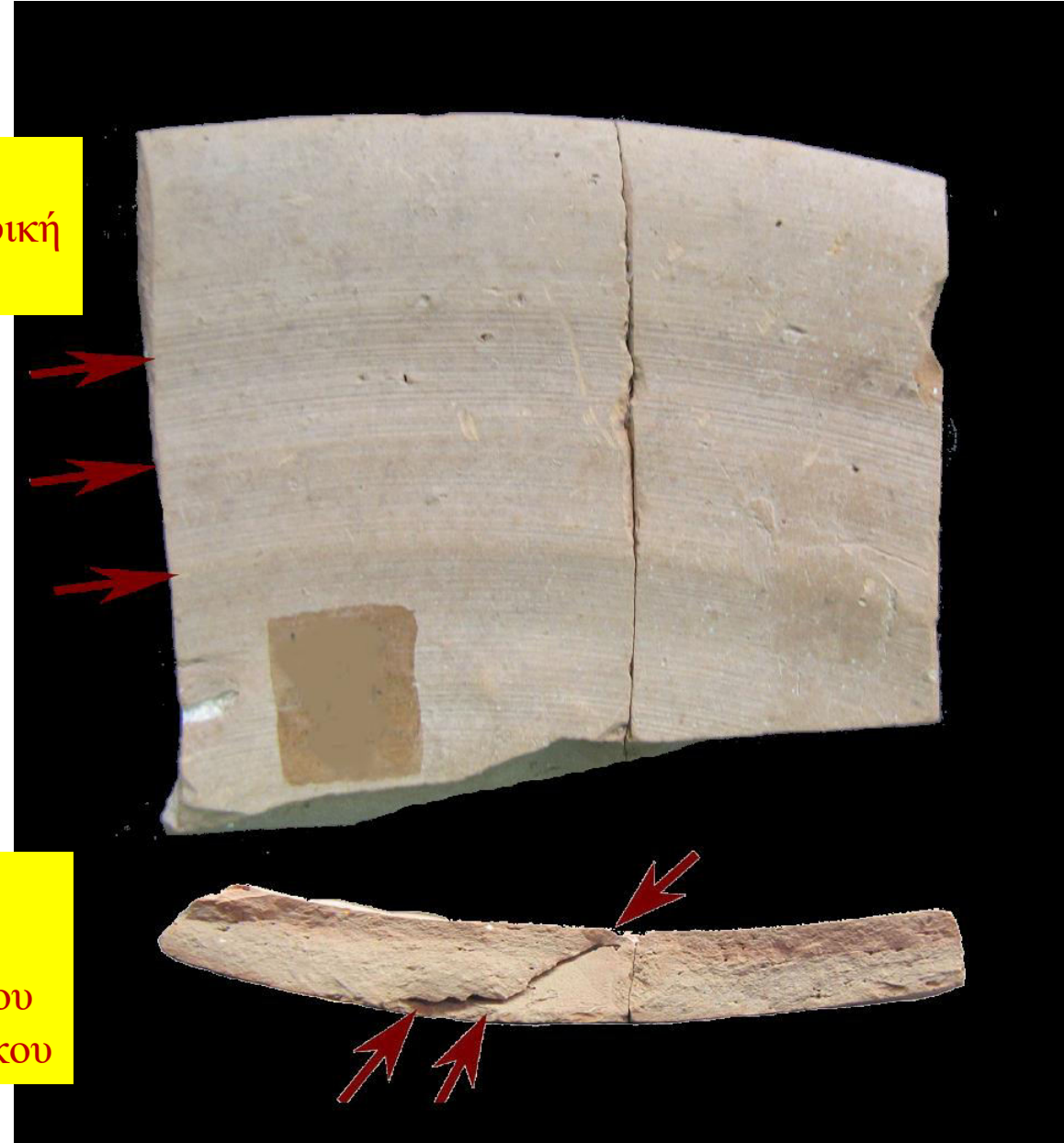

Η εισαγωγή του κεραμικού τροχού: μια δειλή τεχνολογική καινοτομία

Σημαντικά σημεία νέων μελετών (M. Χολέβα):

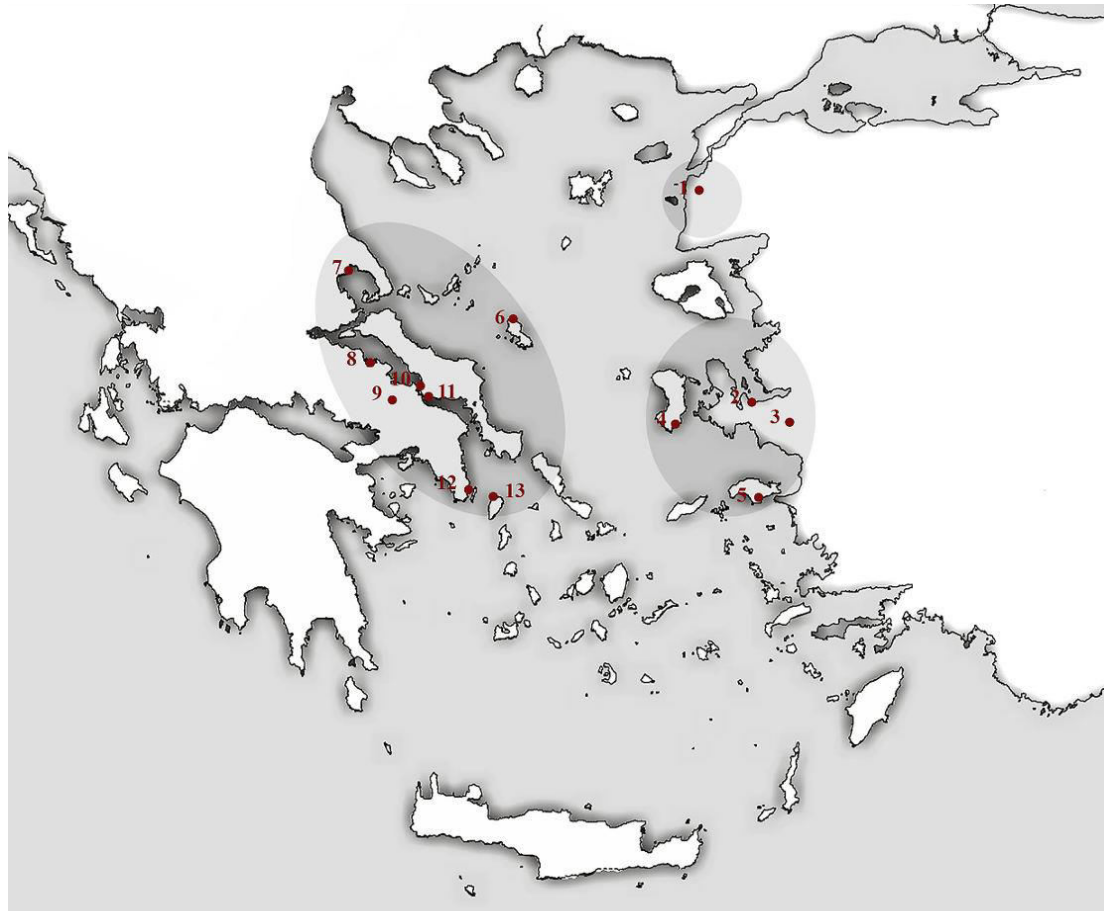
- αγγεία όχι εξ ολοκλήρου τροχοποίητα
- συνδυασμός χειροποίητων πρακτικών με κουλούρες (coiling) με τελείωμα στον τροχό

ίχνη τροχού
στην εσωτερική
επιφάνεια

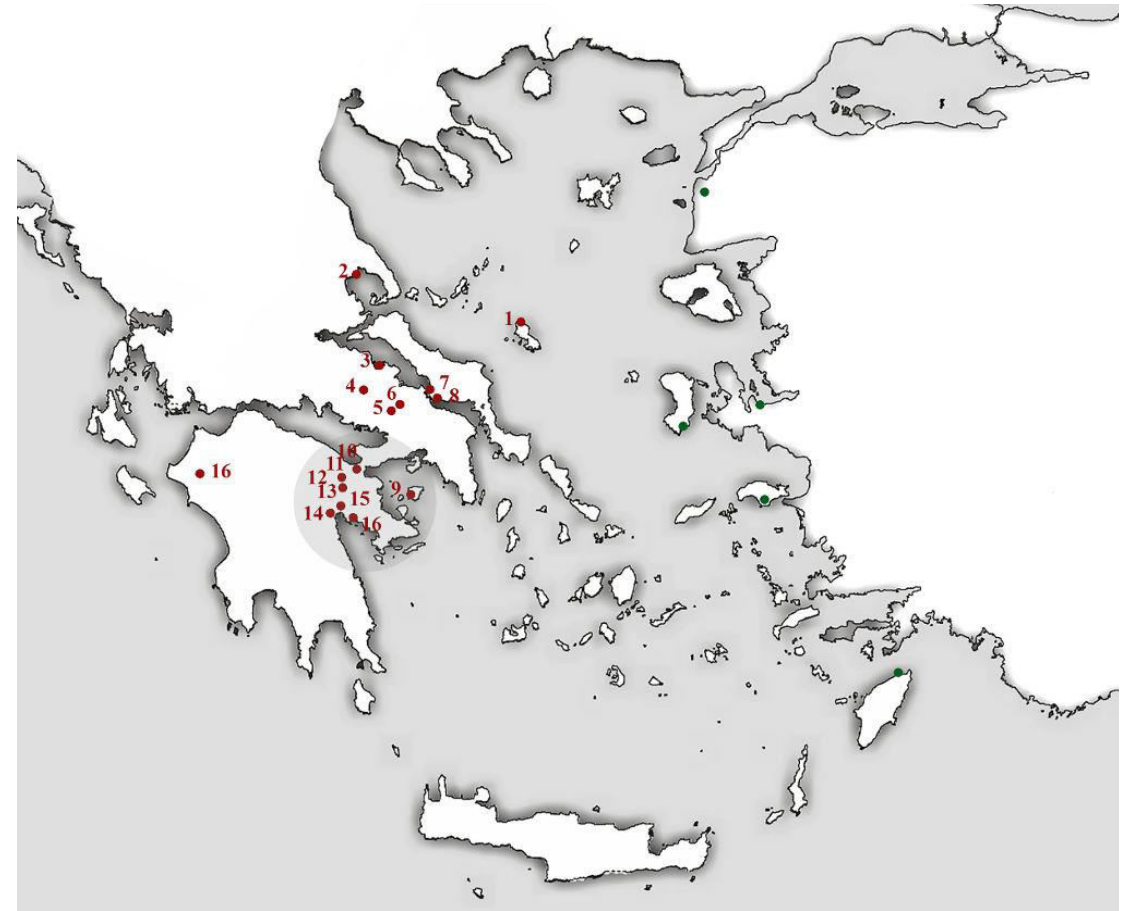

ίχνη ένωσης
κουλουρών
στην τομή του
ίδιου οστράκου

Η εισαγωγή του κεραμικού τροχού: διάδοση κατά την όψιμη ΠΕΧ II και την ΠΕΧ III

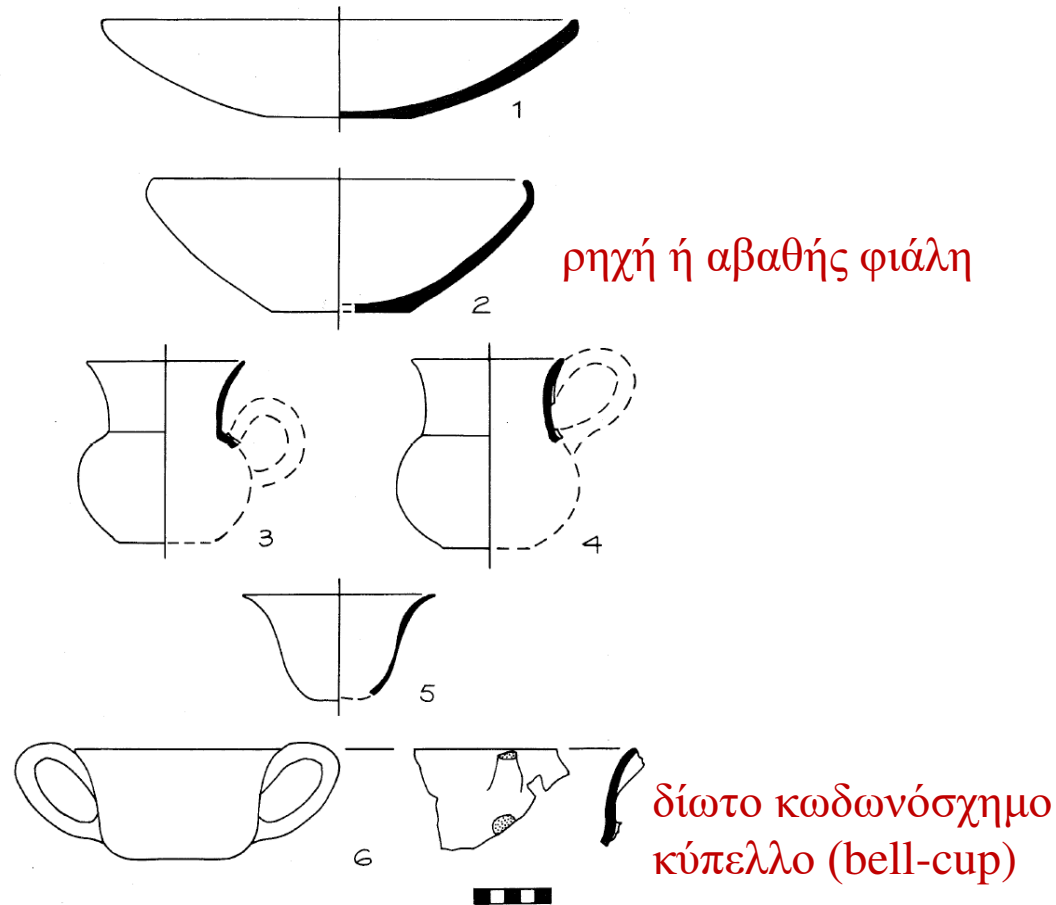
Όψιμη ΠΕΧ II ή ΠΕΧ II/III
(Λευκαντί I/ Καστρί)

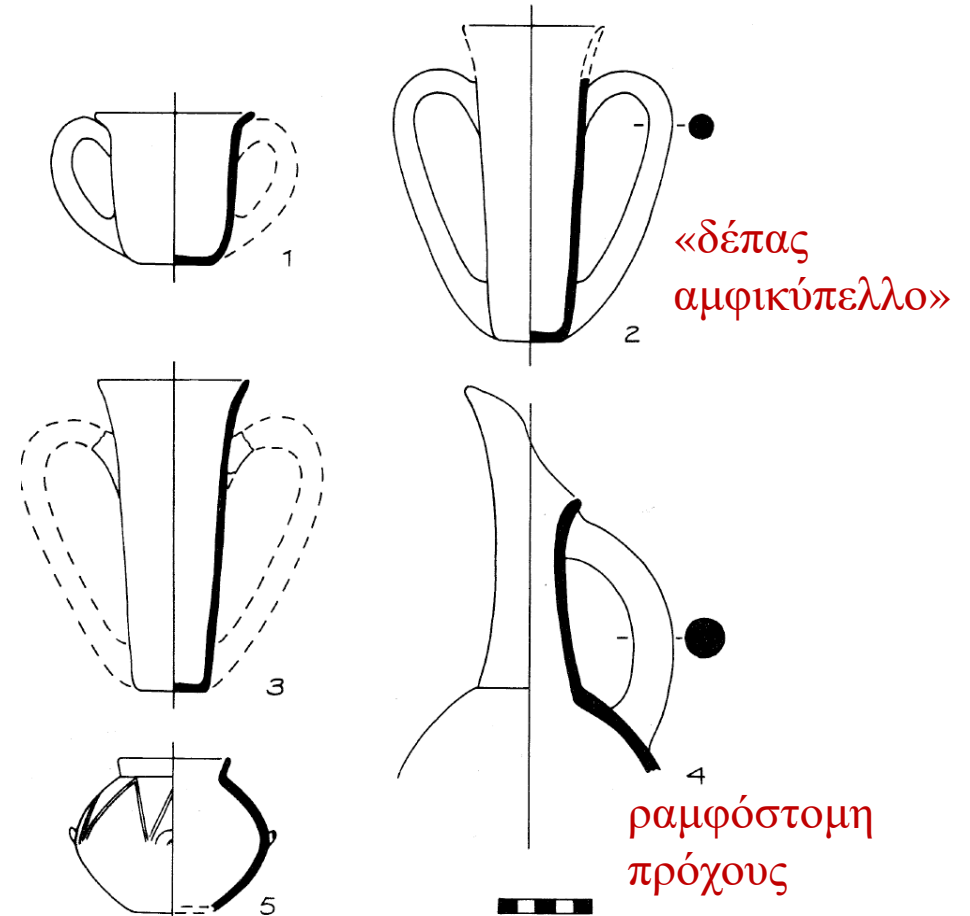
ΠΕΧ III

Κεραμική μεταβολή: δραματικές αλλαγές στην ΠΕ II/III μετάβαση

Το βασικό σχηματολόγιο της φάσης 'Λευκαντί I' ~ 'Καστριού' (όψιμη ΠΕΧ II)

Λευκαντί
(M.R. Popham, H. Sackett, *Excavations at Lefkandi* [1968])

Καστρί Σύρου
(E.M. Bossert, *ΑΔελτίον 22Α'* [1967])

Όψιμη ΠΕΧ II προς ΠΕΧ III

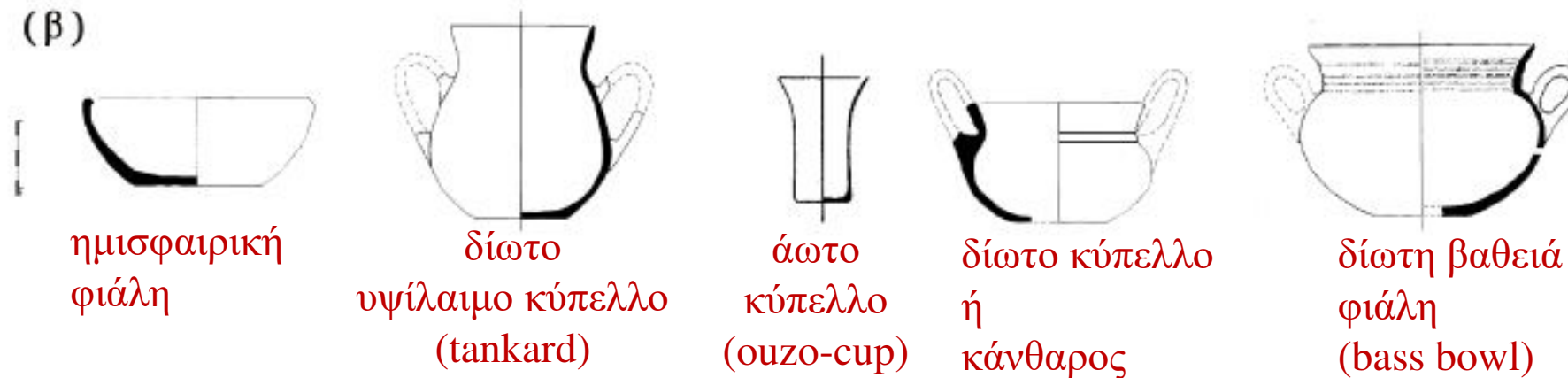
Τα βασικά σχήματα

πηγή: Μ. Χολέβα 2018

όψιμη ΠΕΧ II
(Λευκαντί I/
Καστρί)

ΠΕΧ III
(Λέρνα IV)

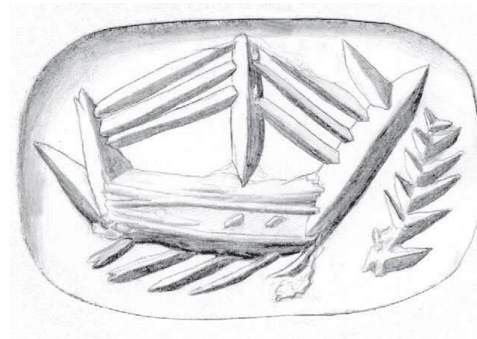
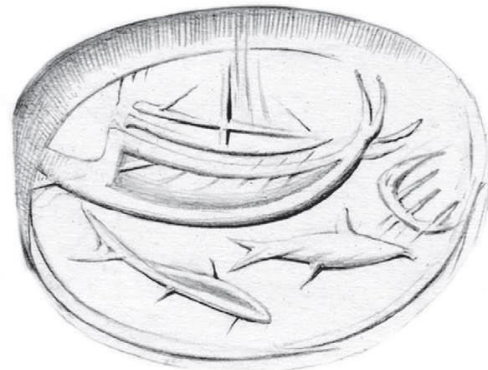

Η ‘τομή’ της Πρωτοελλαδικής II/III μετάβασης: οι κύριες ερμηνευτικές τάσεις

- Η ευρύτατα διαδεδομένη ‘πολιτιστική ιστορική’ προσέγγιση (πρβλ. τον ορισμό του ‘αρχαιολογικού πολιτισμού’ του Childe στην προηγούμενη ομιλία) ερμηνεύει τη μεταβολή του υλικού πολιτισμού σηματοδοτεί αλλαγή στον πληθυσμό («έλευση των Ελλήνων»)
- Ανταγωνισμός μεταξύ τοπαρχιών (τις έδρες των οποίων αντιπροσώπευαν οι ‘Οικίες με Διαδρόμους’)
- Μείζονες κλιματικές αλλαγές και ενδείξεις για εκτεταμένες περιόδους ξηρασίας προκάλεσαν οικονομική κρίση (= κρίση στην παραγωγική δυναμική των αγροκτηνοτροφικών κοινοτήτων της εποχής)...*αλλά γιατί η ίδια κρίση δεν πλήττει κατά ανάλογο τρόπο τις Πρωτομινωικές κοινότητες;*
- Κατάρρευση του οικονομικού και κοινωνικοπολιτικού συστήματος που αντιπροσώπευαν αυτές οι ‘Οικίες’

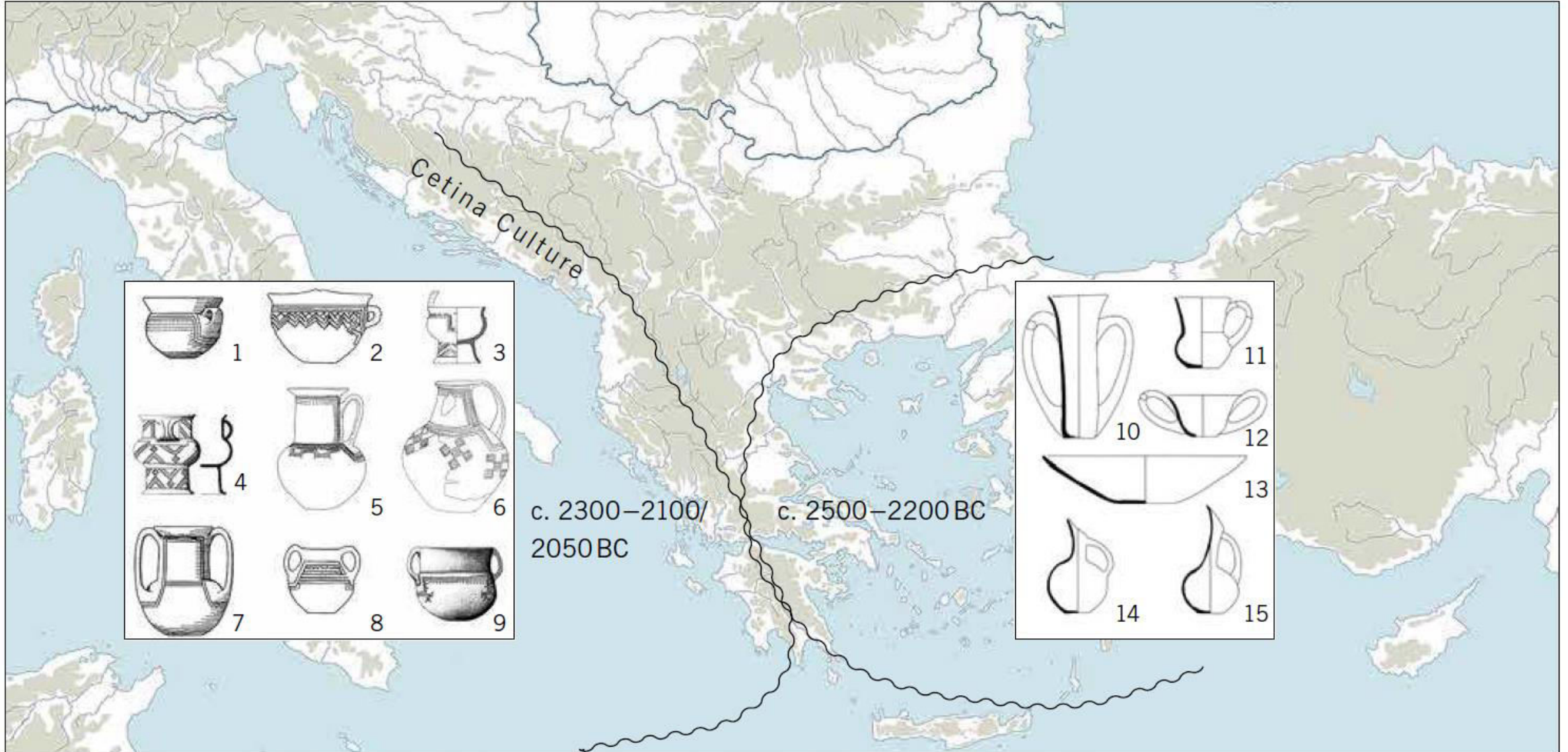
Το Αιγαίο και ο ευρύτερος Μεσογειακός κόσμος στα τέλη της 3^{ης} χιλιετίας π.Χ.

- Παρατηρείται η ανάδυση ευρέων συνδέσεων μεταξύ μακρινών περιοχών της Μεσογείου: το φαινόμενο του πολιτισμού Cetina με πιθανό λίκνο τις Δαλματικές ακτές (περ. 2200-2000 π.Χ.)
- Έχει υποστηριχθεί ότι μικρές δραστήριες ομάδες (οι «*Αργοναύτες των Δυτικών Βαλκανίων*») είναι υπεύθυνες για το άνοιγμα των εμπορικών δρόμων εκείνη την εποχή
- Σποραδικοί, αλλά υπαρκτοί δεσμοί μεταξύ πολύ μακρινών περιοχών αρχίζουν να εμφανίζονται... **την ίδια εποχή που το ιστιοφόρο σκάφος εμφανίζεται στην εικονογραφία**

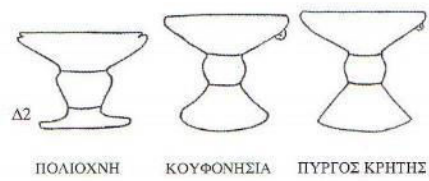

Το Αιγαίο στα τέλη της 3^{ης} χιλιετίας π.Χ.

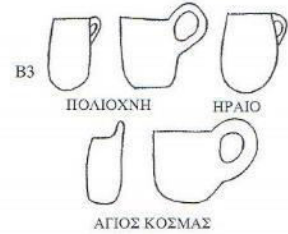
Πεδίο συνάντησης δύο διαφορετικών παραδόσεων

Κεραμικές 'ομολογίες' στα τέλη της 3^{ης} χιλιετίας π.Χ.

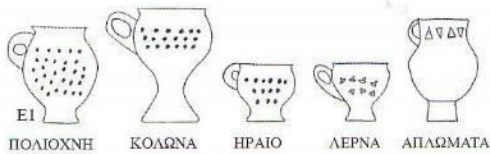
Εικ. 9. Καφοδόχες.

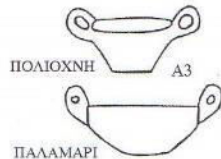
Εικ. 10. Μόνοτα κύπελλα.

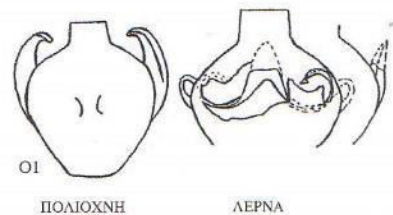
Εικ. 11. Ευφύστομες, ραμφόστομες πρόχοι.

Εικ. 12. Μόνοτα ηθμοτά κύπελλα.

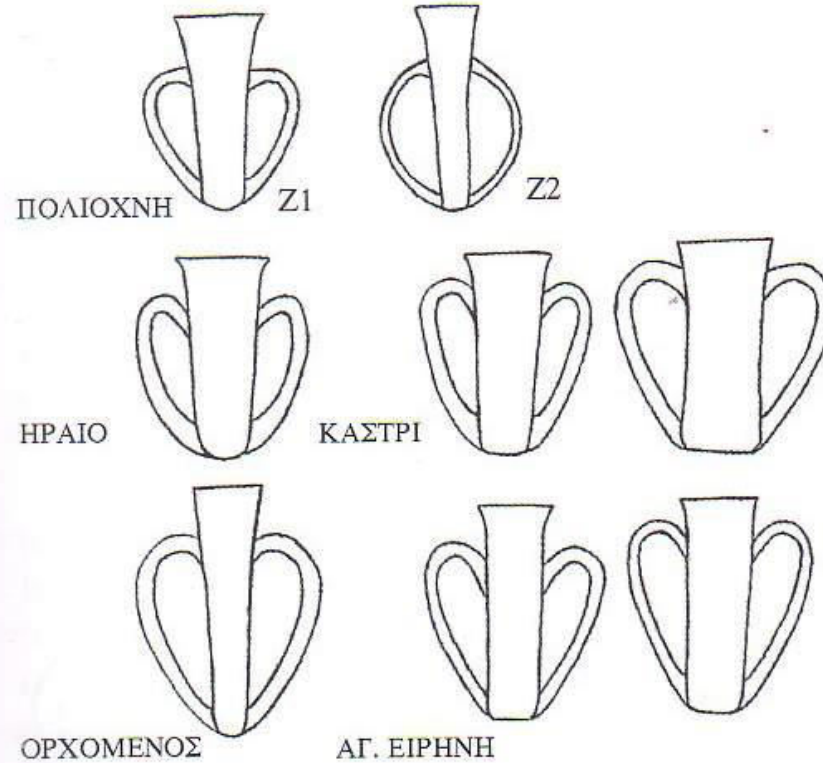
Εικ. 14. Δίωτα κύπελλα.

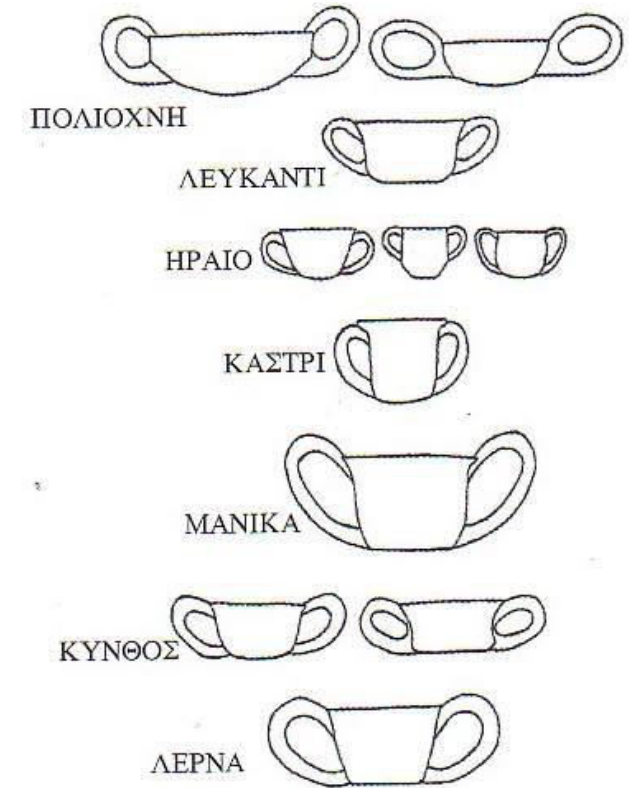
Εικ. 13. Πτερυγοτό αγγείο.

Εικ. 15. Αμφορείς.

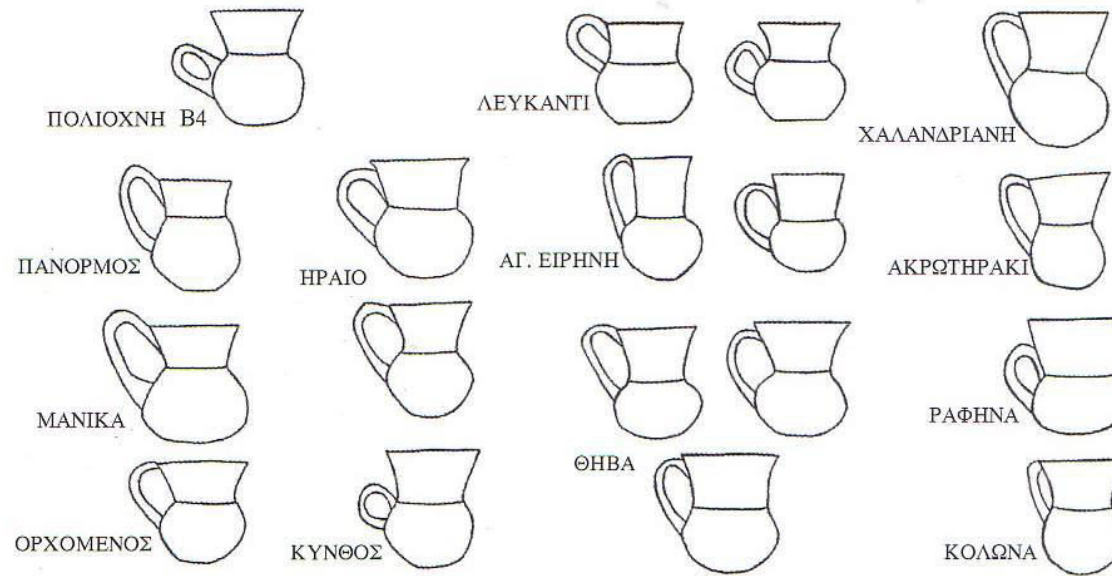

Εικ. 7. «Δέπας αμφικύπελλον».

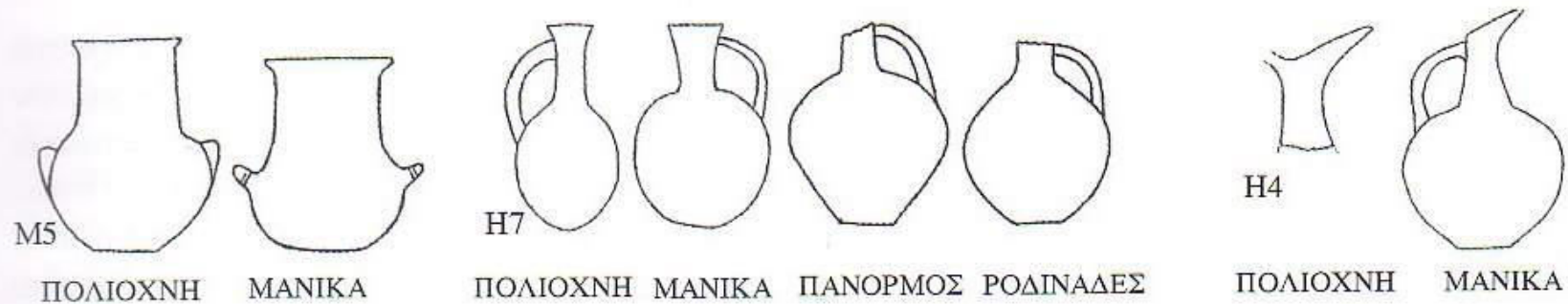

Εικ. 8. Δίωτο κύπελλο με βρογχοειδείς λαβές.

Κεραμικές ‘ομολογίες’ στα τέλη της 3^{ης} χιλιετίας π.Χ.

Εικ. 6. Μόνωτο κύπελλο (tankard). **Εναλλακτική ονομασία: ευρύστομη πρόχους**

Εικ. 16. Δίωτα αγγεία με ψηλό λαιμό.

Εικ. 17. Φλασκοειδείς πρόχοι.

Εικ. 18. Ραμφόστομες πρόχοι με ψηλό λαιμό.

Η ‘έλευση των Ελλήνων’: η βασική θέση των Carl BLEGEN και Joseph Boyd HALEY (“The coming of the Greeks” *AJA* 32:2 [1928], σελ. 141-154)

- Η διμερής αυτή μελέτη προσπαθεί να αντιστοιχήσει τη γεωγραφική κατανομή των τοπωνυμίων χωρίς ινδοευρωπαϊκή ετυμολογία (καταλήξεις -*νθος*, -*σος*, -*σσος* κ.α.) με κατηγορίες ευρημάτων του υλικού πολιτισμού
- Ο BLEGEN καταλήγει ότι η περίοδος που μπορεί να συνδεθεί με την κατανομή των τοπωνυμίων είναι η περίοδος της Πρώιμης Χαλκοκρατίας, κατά την οποία οι ΠΕ, ΠΚ και ΠΜ πολιτισμοί “are all branches of one great parent stock which pursued parallel, but more or less independent, courses” (παραπομπή σε A. WACE & C. BLEGEN “The Pre-Mycenaean pottery of the Mainland”, *BSA* 22 [1918], σελ. 180)
- Ο BLEGEN βλέπει την έλευση των Ελλήνων στο τέλος της Πρώιμης Χαλκοκρατίας και όχι στο τέλος της δεύτερης φάσης της
- Η σύνδεση της έλευσης των Ελλήνων με την ΠΕ II/III τομή θα ακολουθήσει τις ανασκαφές στη Λέρνα τη δεκαετία του '50 (J.L. CASKEY “The Early Helladic period in the Argolid” *Hesperia* 29 [1960], 285-303)

Μερικά ερωτήματα και σκέψεις που ίσως πρέπει να
πλασιώνουν τις σκέψεις μας για την ‘έλευση των Ελλήνων’

- Τι περιμένουμε να βρούμε ως αποδεκτό αρχαιολογικό δείκτη ελληνικότητας;
(ερώτημα πρακτικά αναπάντητο)
- Αν δεχόμαστε αξιωματικά ότι οι Έλληνες έρχονται, τότε το όλο ερώτημα περιορίζεται στα ερωτήματα *πότε* και *από πού* και σε θεωρίες μεταναστεύσεων και διάχυσης
- Ένα επεισόδιο εισβολής και καταστροφών είναι μια υπεραπλουστευτική και ανεπαρκής εξήγηση των σύνθετων μεταβολών της ΠΕ II/ III μετάβασης
- Καθώς η ‘ελληνικότητα’ ορίζεται σαφέστερα με γλωσσικούς όρους, είναι ενδιαφέρον να λάβουμε υπόψη μας τις απόψεις (μεταξύ άλλων) των Chadwick και Renfrew κατά την οποία η Ινδοευρωπαϊκή ελληνική γλώσσα σχηματίστηκε στον ελληνικό χώρο υπό ισχυρές μη-ελληνικές Αιγαιακές επιδράσεις